

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ADNAN MENDERES

Aydın Menderes Babasını Anlatıyor

Haz. Dr. Veli Sırım

TÜRK ÜRDÜSÜ VAZİFE BAŞIN
Silâhlı kuvvetlerimiz

NESİL
RÖPORTAJ

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Kitapçioğulları

Elektronik

Yayıncılık

Copyright © 2018

Kitabın tarama tarihi: Aralık 2018

Daha fazla ekitap ve bilgi için iletişim adreslerimiz:

www.facebook.com/kitapciogullari

www.facebook.com/groups/kitapciogullari

www.kitapciogullari.blogspot.com

Eksikler ve bilgi için:

kitapciogullari@gmail.com

Yasal Uyarı

Sitemiz üzerinden yüklenen e-kitaplar 5846 Sayılı Kanunun "altıncı Bölüm-Çeşitli Hükümler " bölümünde yer alan "EK MADDE 11. e istinaden görme özürlü kardeşlerimiz için hazırlanmıştır. Ekran Okuyucu, Braille'n Speak sayesinde hazırlanan kitapları dinletmekteyiz. Amacımız yayınevlerine zarar vermek değildir.

Bu e-kitaplar orjinal kitapların yerini tutmayacağı için eğer kitabı beğenirseniz kitapçılardan almanızı ya da online satın alma yolu ile edinmenizi öneririz. Yayıncı kurumların ve yazarların telif haklarının ihlal edilmemesi için indirilen dökümanların 24 saat içinde silinmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kitabı basan firmanın uğrayacağı zarardan hiçbir şekilde SORUMLU değiliz. Sitemizin amacı sadece kitap hakkında bilgi edinip, belli bir fikir sahibi olmanız ve hoşunuza giderse kitabı almanız içindir. Sitemizin burada yayınlanan e-kitaplardan herhangi bir ticari çıkarı ya da herhangi bir kuruluşa zarar verme amacı yoktur. Bu yüzden edinilen dökümanları fikir alma amaçlı olarak 24 saat süreli kullanabilirsiniz. Daha sonrası sizin sorumluluğunuza kalmıştır.

adnan menderes

aydın menderes babasını anlatıyor

Hazırlayan:

DR. VELİ SIRIM

adnan menderes

aydın menderes babasını anlatıyor

Hazırlayan:
DR. VELİ SIRIM

Yayın Yönetmeni:
Dr. Veli Sırım

Editör:
Sırrı Bedir

Mizanpaj:
Ahmet Ay

Kapak:
Kenan Biyıklı

Üretim:
Ali Osman Macit

ISBN: 978-975-269-484-2

Baskı:
Mayıs 2008

Baskı-Cilt:
Pasifik Ofset Ltd. Şti.
Çobançeşme Mh. Kalender Sk.
No: 5 Yenibosna / İstanbul
Tel: (0212) 551 11 19 pbx

NESİL YAYINLARI

Sanayi Cd. Bilge Sk. No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25 pbx
Faks: (0212) 551 26 59

Internet: www.nesilyayinlari.com
e-posta: nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

adnan menderes

aydın menderes babasını anlatıyor

Hazırlayan:

DR. VELİ SİRİM

12.08.1968'de Manisa-Kula'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1991'de M.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Anabilim Dalı'na bağlı olarak "İslam Devletler Hukukunda Milletlerarası Anlaşmazlıkların Sulh Yolu ile Çözümü" başlıklı tezle yüksek lisans eğitimini tamamladı (1993). Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye-İslam Ülkeleri Ticari İlişkileri: Mukayeseli Statik Bir Analiz" konulu tezle 1998'de doktora eğitimini tamamladı.

21-22 Eylül 1996 tarihlerinde Ankara Sheraton Oteli'nde gerçekleştirilen "Kur'an Işığında Barış ve Kardeşlik" konulu sempozyumda "Dünya Barışı ve İslam" başlığı altında bir tebliğ sundu.

Evli, bir kız ve iki erkek çocuk babasıdır.

DR. VELÎ SIRIM

www.velisirim.com

e-mail:velisirim@yahoo.com

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- Ötelere Yolculuk
- İbretli Hikayeler Serisi
- Dünya Barışı ve İslam
- İslâm'ın Nihâi Hedefi: Evrensel Barış
- Kendini Tüketme, Sade Yaşa, Mutlu Ol!
- Adnan Menderes
Aydın Menderes Babasını Anlatıyor

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	7
4 YAŞINDA BAŞBAKAN OĞLU OLMAK.....	11
AİLENİN EN KÜÇÜK MENDERES'İ.....	18
“BABAMI ANNEMDEN ÖĞRENDİM”.....	22
Çakırbeyli'nin “Has Bey”i.....	24
Topraklarını Köylüye Dağıttı.....	27
“Kuvayi Milliye”ci Menderes.....	29
Topraktan Kopmak Çok Zor.....	31
SİYASETE İLK ADIM, İLK BAŞLANGIÇ.....	35
“ANNEM SİYASETE İYİ GÖZLE BAKMADI”.....	41
BAŞBAKAN OĞLU OLMAK.....	43
HALKLA İÇİÇE BİR AİLE.....	45
İSTANBUL'DA BİR BABA BİR OĞUL.....	47
27 MAYIS'A ADIM ADIM.....	49
DOĞUM GÜNÜ HEDİYESİ.....	52
SABAHLA BAŞLAYAN KARANLIK GÜNLER.....	57
HER GEÇEN GÜN DAHA DA KARARAN GÜNLER.....	62

GELİŞMELER VE ÇEVRENİN TEPKİSİ	66
GENÇLİĞİN İLK ADIMLARINDA AĞIR İMTİHAN.....	70
MENDERES AİLESİNE EKONOMİK ABLUKA	74
YABANCI DEVLET ADAMLARININ HEDİYELERİ DE LİSTELENDİ	77
AVUKAT ARANIYOR	82
EN KÜÇÜK GELİŞMELERİN ÜMİTLERİ YEŞERTTİĞİ ANLAR	87
50 KELİME LİK ÖZGÜRLÜK.....	92
GÖZETİM ALTINDA GÖRÜŞME / GÖRÜŞEMEME.....	95
“YASSIADA'DA DİNLEYİCİ OLMAK İSTEMEDİK”	108
“HER AKŞAM KIRATINA BİNER EYÜP SULTAN'I ZİYARET EDER”	110
FATURASI EN AĞIR İHTİLAL.....	113
TEK TESELLİ KAYNAĞI	115
SON SÖZLER	131
MENDERES AİLESİNDEN ÖRNEK DURUŞ.....	135
ÖZEL SORULAR ÖZEL CEVAPLAR.....	141

SUNUŞ

AYDIN MENDERES, Cumhuriyet tarihimizin çok önemli dönemlerinden birinin en merkezinde yaşayanlardan ve günümüze kadar gelebilen sayılı simalarından birisidir.

Yürümeyi, konuşmayı yeni yeni öğrendiği bir dönemde “başbakan oğlu” oldu. Ama ne hislerinde ne düşünce dünyasında başbakan oğlu olmanın ayrıcalığına bir yer verdi. Aldığı aile eğitimi ve kültürü de zaten bu ayrıcalığı aklına bile getirmeme üzerine kurulmuştu.

Adı, büyük bir özlemin, sevginin, hasretin ve vefanın bir simgesi idi.

Adı, Aydın idi.

Adı, Çakırbeyli köyünün vefakâr ve vatanperver bir evlâdı olan, vatani için Yunanlılarla savaşa katılan Adnan Menderes’in doğduğu ve yetiştiği şehrin adıydı.

Adı, Aydın idi.

Adı, karanlıkları aydınlatma, sıkıntıları ve zorlukları ortadan kaldırma arayışının simgesi oldu.

Adı, Aydın idi.

Adı, bir tür yakarıştı. Ülkemizin, halkımızın, insanımızın gözünün hep aydın olması için en kalbî ve içten bir dua idi.

Aydın, çok farklı bir çocuktü. Ama o farklı olmayan bir eğitimden geçecekti. Bu eğitimi onun hem o dönemlerinde hem sonraki dönemlerinde çok farklı bir insan olmasını sağlayacaktı.

Aydın, çocukluk yıllarını tamamladığı bir çağında, henüz on dört-on beş yaşlarında, Cumhuriyet tarihimizin ilk ve en ağır askerî ihtilâline şahit oldu. Hem de birebir yaşayarak...

Babasını, çocukluğunun kahramanını, en yakın arkadaşını sorgusuz sualsiz götürmüşlerdi. On beş ay boyunca yaşadıklarının sebebini ve gerekçesini bile düşünmeye fırsat bulamamış, ailesinin tüm fertleriyle birlikte, tek ümitleri olan babalarının hayatını kurtarabilme çabası içinde durmadan koşuşturmuştu.

Henüz on beş yaşına bile girmedığı bir dönemde, on beş ay boyunca babasını kurtarabilme çabasıyla oradan oraya koştu.

Ve o on beş yaşındayken babası idam edildi. Ömrü boyunca unutamayacağı sapsarı ve solgun bir sonbahar günü, 17 Eylül 1961 tarihinde.

Hâlbuki sadece ve sadece idam hükmünün kaldırılarak babasının özgürlüğüne kavuşturulması bile o 17 Eylül'e kadar yaşanan felaketli tam 479 günü, katlanılan onca zorlukları, sıkıntıları, baskıları, haksızlıkları, hukuksuz icraatları unutmamasına yetecekti; ama olmadı...

On beş yaşında sadece Aydın'ın değil, tüm ülkenin ufku karardı. Sadece Aydın'ın değil, tüm ülkenin gözünden yaşlar boşandı.

Ama Aydın ve ailesi öyle bir duruş sergiledi ki bu duruş, hem kendilerini hem tüm ülkeyi tekrar ayağa kaldırmıştı.

Menderes aynasında kendini gören geniş halk kitleleri büyük bir vakar ve kararlılık timsali olmuştu. Halkın aynasında Adnan Menderes sevgisi ve bağlılığı gören Menderes ailesi de bu karanlık ve ümitsizlik deryasından aydınlık sahillere, hem de kısa sürede çıkmaya muvaffak olmuştu.

Zifiri karanlığı bir kâbus ve karabasan gibi milletimizin üzerine çöken 27 Mayıs ihtilâli, üzerinde en çok konuşulan, yorum yapılan konuların başında geliyor hiç şüphesiz.

Siyasal, sosyal, ekonomik ve uluslararası ilişkiler boyutlarıyla üzerinde binlerce sayfalık kitaplar yazıldı, yüzlerce makale, köşe yazısı kaleme alındı, araştırma dosyaları, belgeseller hazırlandı, konferanslar, paneller, sempozyumlar düzenlendi.

Neredeyse didik didik edilen bu dönemle ilgili belki de en az değinilen, değinildiğinde de yine diğer yönleri ağır basan bir alan vardı. Başta Menderes ailesi olmak üzere, Yassıada'daki mahkemelerde kimisi idamla, kimisi müebbet hapisle, kimisi ağır cezalarla yargılanan Demokrat Parti'nin önde gelen isimleri ve ailelerinin, belki 27 Mayıs'ın asıl mağdurları olan eş ve çocuklarının neler yaşadıkları üzerinde durulmadı veya çok az duruldu.

İşte bu dönemi, bu yönüyle ele almak, tekrar hatırlamak ve hatırlatmak ve bir nebzecik de olsa dersler çıkarabilmek istedik. Bunun için de akla gelebilecek ilk isim olan Aydın Menderes'in kapısını çaldık.

Aydın Menderes'in anlattıkları sıradan hatıralar değildi. Günümüz Türkiye'sine ışık tutacak önemdeydi.

Sayın Menderes, ülkemizin ve belki tarihimizin en önemli yol ayrımlarından birisinin tam merkezinde yer alan bir isimdi. Başta askerî ihtilâl dönemi olmak üzere uzun bir süreç hakkında birbirinden güzel, birbirinden ibretli hayat levhaları ortaya koydu.

İşte Aydın Menderes'in hayatından sevinçlerle hüzünlerin, ümitlerle zorlukların yumak olduğu, ama azmin ve kararlılığın ne kadar büyük meyveler verdiğini gösteren kesitlerinde beraberce yolculuk yapmak herkes için öğretici olacaktır.

Şimdi sizi Aydın Menderes'in hatıralar dünyasında birlikte yolculuğa davet ediyorum.

Dr. Veli Sırım
Bahçelievler-2008

Aydın Menderes 27 Mayıs 1960–17 Eylül 1961 yılları arasında yaşadıklarını, Cumhuriyet tarihine damgasını vuran bir ihtilâlin kendi iç dünyasındaki derin izlerini anlattı.

4 YAŞINDA BAŞBAKAN OĞLU OLMAK

Bizimle görüşmeyi kabul edip zaman ayırmanızdan dolayı teşekkür ve takdirlerimi sunuyorum.

Beni bu konuda cesaretlendiren temel sebep, bir röportajda dile getirdiğiniz cümleler oldu. Babanız merhum Adnan Menderes’le ilgili her ne şekilde olursa olsun, bazı konuların gündeme gelmesinin, bilinmeyen bazı yönlerin ortaya çıkmasına, insanımız tarafından bilinmesine vesile olacağını söylemişsiniz. Ben de bu cümlelerden hareketle, halkımıza merhum başbaka-

nımız Adnan Menderes ve özellikle 27 Mayıs İhtilâli sonrası yaşananlarla ilgili bilgileri okurlarımıza sunmak, asıl kaynağı olan sizden aldıklarımızı halkımıza aktarabilmek istedim.

Özellikle üzerinde durmak istediğim nokta, Demokrat Parti'nin büyük bir seçim başarısıyla iktidara geldiği 14 Mayıs 1950 yılından 27 Mayıs 1960'ta gerçekleştirilen askerî ihtilâle ve yaklaşık 15 aylık yargılama sürecinden sonra 17 Eylül 1961 yılında Adnan Menderes'in idam edilmesine kadarki süreçte Menderes ailesinin yaşadıkları, hissettikleri, konuştukları, duydukları olacak.

Merhum başbakanımız Adnan Menderes, 14 Mayıs 1950'deki seçimlerden büyük bir zaferle çıkan DP'nin iktidara gelmesiyle başbakanlık görevini üstlendi. Bu esnada siz henüz 4 yaşındaydınız. Bu önemli tarihî başlangıçta, öncesi ve sonrası itibarıyla, baba ve aile reisi olarak Adnan Menderes'i nasıl tasvir edersiniz?

Çocukluk anılarımı üç yaşıma kadar hatırlayabiliyorum. Ancak 1950 yılına kadar başbakanlık, başvekillik, hükümet, iktidar, seçim gibi kavramlarla tanışmış değildim. Çocukluk yıllarıma rağmen bu kavramları bir nevi içeriden yaşayarak öğrenmiş oldum. Özellikle 1954'ten itibaren yaşanmış olayların siyasî yönleri ve boyutları önemli ölçüde hafızamda yer etmiştir. Bu hatıralarımı zaman zaman gözden geçirerek tekrar tekrar yorumlamaya çalıştım.

1950 senesiyle ilgili hatıralarımın siyasetle çok fazla iç içe bir yönü olmayacaktır. Ama nasıl bir çocuğun eğitimi ilkokulla başlarsa benim için bir nevi siyaset eğitiminin de işte bu yıldan itibaren başladığını söyleyebilirim.

O yıllara geri gittiğimde gördüğüm bazı tabloları aktarayım:

Evimiz her zaman kalabalıktı. Gelen giden çok oluyordu. Bu yoğunluktan dolayı babamın sarılık geçirdiğini hatırlıyo-

rum. Doktorlar geldiler, gittiler. O günün şartlarında gayet güçlü bir yapısı vardı. Hastalığına rağmen kısa zamanda ayağa kalktı. Hızla mesaisine devam etti.

Evde zaman zaman yemekte misafirler olurdu. O yıllarda henüz yurt dışına çıkmamış olan Yüksel ve Mutlu ağabeylerim bana tarihle, coğrafya ile ilgili bir şeyler öğretirlerdi. Yoğun çalışmalarına ara verdikleri zamanlarda rahmetli babam beni çağırır, yanında bulunanlara, “Haydi bakalım, bizim Aydın’a sorun. O da size cevap versin.” derdi. Sorulara cevap verdikçe de bir hayli memnun olurdu.

Babam o yoğun çalışmalarına rağmen her fırsatta hatırmızı sorar, bizimle meşgul olurdu.

Çok sık anlattığım bir hatıramdır:

Annemin arzu etmesi ve ısrarla istemesi sonucu bakanlıklar tarafında bulunan bir ilkokula kaydım yapılacaktı. Ben ise iki ağabeyimin bitirdiği Çankaya İlkokulu’na gitmek istiyordum. Anneme diğer okula gitmek istemediğimi söylemiştim. Ancak babam, anneme, biraz da onun gönlünü almak için “Aydın’ı okula yarın ben götürürüm.” demiş. Hakikaten arabasıyla beni okula götürdü ve okulun önünde bıraktı. Kapıya doğru yürümeye başladım. Arkaya da dönüp bakamıyordum. Ama sanki içimde arabanın ayrılmadığı, babamın gitmediği gibi güçlü bir his vardı. Tam okulun kapısından girecekken geri dönüp baktım, arabanın durduğunu, babamın beklediğini gördüm. Hemen koştum. Görevliye kapıyı açtırdı ve beni yanına aldı. Görevliye “Beni Başvekâlete (Başbakanlık binasına) götürün, Aydın’ı da eve götürürsünüz.” dedi. Arabada bulunduğum süre içinde bana niçin gitmediğime dair hiçbir şey söylemedi ve sormadı.

Babam indikten sonra beni o vakit Kavaklıdere’deki Güvenevler’de bulunan evimize bıraktılar. Akşam eve gelince babam, anneme, “Aydın’ın diğer okula gitmesi şart değil. O da

ağabeylerinin gittiği okula gitsin. Orada daha rahat olur.” demiş.

Bir baba olarak Adnan Menderes’e dair bir başka hatıramı daha paylaşayım: Kendisi bazen eve gece geç geldiği halde beni uykudan uyandırır, konuştururdu. Çocukluk hali, biraz da uyku sersemliğiyle bazı şeyler söyledim. Ama bu durum onun çok hoşuna gider, güler, daha sonra “Hadi bakalım, sen sabah okula gideceksin.” der, uyumamı isterdi.

Ertesi sabah ise kendisi bizden daha erken kalkardı. Çoğu zaman okula gitmek için kalktığımda rahmetli babam çoktan evden çıkmış olurdu.

Bu noktada şunu ifade etmek isterim. Bir insan olarak onun birçok güzel meziyetlerinden, ailesinin bütün fertleri olarak hepimiz istifade ettik.

Rahmetli anneannem uzun yıllar bizde kalmıştı. Babam umumiyetle sabahları evden erken çıkardı. Ama eğer kendisi çıkarken rahmetli anneannem uyanmışsa onun odasına uğramadan, Allahaismarladık demeden gitmezdi.

Şunu da burada bir hatıra olarak nakledeyim:

O çıkışlar çok rahat çıkışlar da değildi. Birçok mesele kafasında idi. Not kullandığını hatırlamıyorum. Elbisesinin ceplerinde not, kalem ve para taşımazdı. Sadece bir mendil taşırdı. Sabahleyin evden çıkarken de zihni o gün yapılacak birçok işle meşgul oluyordu.

Devlet ve parti işleriyle çok yoğun bir şekilde uğraştığı için aile fertlerine ilgisi dışında kendi özel işlerine hiç vakit ayırmazdı. Çiftliğinin, mülklerinin geliriyle, gideriyle ilgilenmezdi. Mesela, Ankara’da 1950 ve 1951’de yaptırdığı bir han, iki apartman var. Bunların işleriyle meşgul olması için anneme vekâletname vermiş. Ama annem de mizacı itibarıyla en ufak meseleyi kendisine sormadan edemiyor.

Bazen İstanbul'dan bir şey isterim veya rahmetli ağabeylerim yurt dışından bir şeyler isterler. Annem bunları babama söylemek arzusunu duyar ama başbakan olarak bu işlere vakit ayıramaz. Annem de rahmetli babama kapıdan çıkarken izahat verir. Danışacağı şeyler varsa danışır.

Bir gün rahmetli babam kendisine diyor ki:

– Berin, lütfen sabah çıkarken bana bir şey söyleme. Çünkü sabah çıkarken içimden bir besmele çekiyorum, dua ediyorum. O sırada dönüp sana cevap veremem. Böyle olunca bir takım insanlar bizi görüp bunların arasında bir şeyler var zanneder. Gel sen bunları bana başka bir zaman anlat.

Rahmetli babam, bunları söyleyecek kadar ince bir insan. Anneme böyle söyleyince o da gülerek cevap veriyor:

– Adnan, beni de bir vatandaş kabul et, bir randevu ver. Geleyim başvekâlete bu işleri görüşelim.

Annem, babamın huyunu bildiği için mümkün olduğu kadar ailenin özel işlerini kendisi yüklenirdi. Babamın başbakan olduktan sonra Aydın'daki çiftlikle de yakından ilgilenemediğini biliyorum. Ne kadar para geliyor, ne kadar gidiyor, meşgul değildi.

Rahmetlinin konfor diyebileceğimiz bir rahatlığa, lükse düşkünlüğünü de görmedim. Hiçbir lüksü yoktu. Tek lüksü bir duş! Kızılçullu Amerikan Koleji'nde, İzmir'de talebe iken soğuk suyla yıkanmaya alışmış. Devamlı soğuk suyla yıkanırdı. Onun için sıcak su gibi bir ihtiyacı da yoktu. Tabi bir yerde soğuk su akıyorsa o büyük sıkıntı olabilirdi kendisine.

Yediği ve seçtiği yemekleri biliyorum, alışkanlıklarını biliyorum. Çok az uyuyan bir insandı. Bölük pörçük bir uyku ile yetinirdi. Aynı odada yattığımız zamanlar olmuştur. Çocukluk hafızamda canlanıyor. Geceleri kalkıp göğes baktığını hatırlıyorum.

Kurak yıllardı. “Acaba bir damla yağmur yağdı mı?” diye çiftçilikten gelen bir alışkanlıkla kalkar, havaya bakardı. Böyle bölük pörçük uykusu vardı.

İhtiyacı hareket etmekte. Çok hareketli bir insandı. Yürümeyi severdi. Bir saat, iki saat yürüyüş yapabilirse dinlenirdi. Sabah saat beş buçukta, altıda Çankaya’dan çıkıp İskitler’e kadar fasılasız yürüdüğü olmuştur. Hatta Yıldız Parkı’nda bir yokuş vardı. Döner o yokuştan çıkar ve bana da “Yokuş çıkmayınca yürüyüş olmaz.” derdi. Yaşam boyu spor şimdi moda oldu ama zaman zaman bana “Haydi Aydın koşalım!” dediğini hatırlıyorum. Tabii eşofmanlı filan değil. Biz bile onu evin içerisinde ev kıyafetiyle çok nadir olarak gördük. Devamlı giyimliydi. Sıcağa da soğuğa da mütehammil bir insandı. Yürüme imkânı bulursa, bir soğuk suyu üzerine dökme imkânı da bulursa pek öyle dünyada bir şey arayacak insan değildi.

Giyimine, kuşamına düşkündü. Ama tozlu yollardan geçtiğini, dizine kadar çamura battığını gördüm. Orada bir tedirginlik gösterdiğini, yakasındaki tozu bile silktiğini hatırlıyorum. Ama sık sık gelir, elbise değiştirir, kendisine göre temiz, özenli kıyafetini muhafaza etmeye çalışırdı.

Umumiyetle akşamları kalabalık bir sofra kurulurdu. Ev, o zaman Çankaya’daki Camlı Köşk’tü. Camlı Köşk, Başbakanlık konutu idi o zaman.

Geniş bir sofra kurulur. Bazen kendisi telefon eder, “Misafirler buyursun, ben biraz gecikeceğim.” diye, ama umumiyetle vaktinde gelirdi. Bazen otuz–kırk kişiyi bulan sofra kurulur, orada birçok memleket meselesi, parti meselesi görüşülür, fikir alışverişi yapılırdı. Bu sofralarda hem kendisi düşüncelerini kontrol eder, hem de telkin edeceği konular varsa arkadaşlarına bir sohbet havası içerisinde aktarırdı. Daha yakın arkadaşlarının bulunduğu sofraya zaman zaman biz de

katılırdık. Ama ciddi konular görüşülecekse, daha kalabalık bir sofraya kurulmuşsa o zaman umumiyetle kendisi bulunurdu, biz katılmazdık.

Bazen geç vakitte haber verirdi. Telefon açar, “Bir saat sonra yirmi kişiyle geliyorum.” dediği de olurdu.

Bir telaş başlardı tabii evin içerisinde.

Mengenli bir aşçıbaşımız vardı. Allah rahmet etsin, 1958’de vefat etti, dört-beş yıl bizimle bulunmuştu. Yaşlı ama dinç bir insandı. Misafirler aniden gelince annem, aşçıbaşına,

– Kusura bakma, Adnan da böyle geç haber veriyor. Ama ne yapalım misafirler gelecek, şeklinde gönlünü alan sözler söyleyince,

– Hanımefendi, sen ne yapacaksın? Yapacak olan benim. İster yüz kişi gelsin, ister beş yüz kişi. Beyefendi için bunları severek yapıyorum. Bu da mesele mi, derdi.

Rahmetli babam, yakından tanıyanların, yanında bulunanların çok severek kendisine katılacakları, kendisi için bir şey yapmaya çalışacakları bir insandı.

"1950 yılına kadar başbakanlık, hükümet, iktidar, seçim gibi kavramlarla tanışmış değildim."

AİLENİN EN KÜÇÜK MENDERES'İ

O yıllarda ailenin en küçük ferdi olmak nasıl bir şeydi?

Ashında diğer ağabeylerimle bir fark gözetilmedi. Fakat 1950-1960 yılları arası önce büyük ağabeyim ikinci bir üniversiteyi bitirmek için yurt dışına gitti. Geri döndüğünde askere gitti. Ardından dışişleri bünyesine girdi. Ardından da tekrar yurtdışına çıktı. Ortanca ağabeyim de liseyi bitirdikten sonra okumak üzere, büyük ağabeyim gibi yurtdışına gitti.

Ben ise 1957'de yatılı okulda, İstanbul'daydım. Babam ne zaman İstanbul'a gelse, özellikle hafta sonlarına rastlamışsa, beni çağırır, aldırır, yanından ayırmazdı. Beraber yürüyüşlere çıkardık. Eğer resmî bir programı yoksa öğle veya akşam beraber yemek yerdik.

Ağabeylerinize ilgili hatıralarınızdan bahseder misiniz?

Babam ağabeylerimle daha çok vakit geçirebilmiş. Ben ise tam başbakanlık zamanına denk geldim. Üç-dört saatten fazla uyuduğunu hatırlamıyorum. Ama ağabeylerim yüzmeyi babamdan öğrenmiş, her yaz birlikte tatile giderlermiş. Hatırladığım kadarıyla babam her sabah beş-beş buçukta evden çıkardı. Bir ara konuta taşınmadan önce aynı odayı paylaşmıştık. Gece uykusu bölünür, bakarım, yağmur var mı diye gökyüzüne bakıyor.

Rahmetli büyük ağabeyim 1950-1951 döneminde hukuk fakültesini bitirdikten sonra hem lisan öğrenmek, hem de bir ikinci fakülteyi tamamlamak için Cenevre'ye gitmiş ve orada üç yıl olan siyasal bilimleri tamamlamış, Fransızca'yı da öğrenerek 1955 senesinde Türkiye'ye dönmüştü.

Bir akşam, yemekte bulunan misafirler gittikten sonra rahmetli babam, rahmetli Yüksel ağabeyimi çağırdı.

– Biraz konuşalım, dedi.

Annem vardı, rahmetli Mutlu ağabeyim vardı. Ben de henüz yatmamıştım, uzaktan kulak misafiri oluyordum.

Rahmetli babam, Yüksel ağabeyine bulunduğu noktadan sonra ne yapmayı düşündüğünü sordu. Babam,

– Bu ana kadar bir evlat olarak hep yüzümüzü ağarttın. Tahsilini de tamamladın. Şimdi söyle bakalım ne düşünüyorsun, dedi.

Rahmetli Yüksel ağabeyim ise,

– Babacığım, siyasal bilimler ve hukuk fakültelerini bitirerek tahsili bu noktaya getirdim, ama benim tahsile başladığım dönemden daha farklı imkânlar ortaya çıktı. Tabii bu konuda size yük olmak gibi bir düşünceyle değil ama izin verirsiniz serbest hayata atılayım, dedi.

Rahmetli babamın cevabı şöyle oldu:

– Oğlum siyasette ve devlet hizmetinde bulunduğum sürece senin serbest hayat diye bir düşüncen olmasın. Ticaret yapamazsın. Orada ne alıp ne satacaksın? Senden beklediğim devlet memuriyetine girmendir. Eğer bir ihtiyacın, bir eksiğin olduğu takdirde bir baba olarak bu imkânı sana vermeyi elbette ki düşünürüm ve bunu da yapacağım. Ama ben devlet hizmetinde ve siyasette bulunduğum takdirde sen serbest mesleği, ticareti veyahut benzer şeyleri kesinlikle düşünme.

Rahmetli Yüksel ağabeyim,

– Benimki fikrinizi ve izninizi almak içindi. Nasıl uygun görüyorsanız kabulümdür. O takdirde, izin verirsiniz, Dışişleri Bakanlığı imtihanlarına katılmak için müracaat edeyim, dedi.

Rahmetli babam da bundan memnun kalacağını ifade etti,

– Allah başarılar versin, demek suretiyle konuyu kapattı.

Babamın, Yüksel ağabeyimin dışişlerine girişi, imtihanı ve sonrasında oğlunu kayırmak, belirli bir noktada bulunmasını temin etmek gibi bir düşüncesi olmamıştır. Esas itibarıyla rahmetli Yüksel ağabeyim iyi yetişmişti ve böyle bir ihtiyacı da kesinlikle olmazdı ama böyle bir şeyi rahmetli babam da hiç düşünmemiştir.

Gerek tahsil hayatında gerek bunun dışında bir mesele ile yüz yüze geldiğimizde bilirdik ki kendimiz ne yapacaksa onu yapacağız, babamızın başbakanlığının hiçbir konuda bize faydası olmayacak. Bu her vakit bildiğimiz, aklımızdan hiç çıkarmadığımız bir husustu. Allah da şahittir, yaşadığımız

cemiyet de bunun tanığıdır ki en azından bir gaile, bir meşgale olmamak için, kendisine yük olmamak için üç kardeş elimizden gelen gayreti gösterdik. Kendisinin her vesileyle görüp şahit olduğumuz bizlere karşı şefkatini ve muhabbetini bu tür meselelere karıştırmamaya gayret sarf ettik ve bu gayretimizde de netice aldık.

“Rahmetli babam annemle evlendiği sırada siyasetten tamamen uzak, genç bir çiftçiydi.”

“BABAMI ANNEMDEN ÖĞRENDİM”

Bir açıklamanızda “Babama ait birçok şeyi annemin ağzından işitip öğrendim.” ifadesini kullanmışsınız. Rahmetli annenizin dilinden babanızla ilgili neler işittiniz?

Zaten anlattığım örneklerde de belirttiğim gibi, annemin anlattığı ve gözümüzle şahit olduğumuz örnek davranışları yaşamaya, hayata geçirmeye çalıştık. Ama rahmetli babamın

özellikle 1950'lerden önceki hayatına dair pek çok hatırayı annemden işitmiş ve öğrenmiştik.

Bunlardan bazılarını paylaşayım:

Annem evlendiği zaman rahmetli babam siyasetten tamamen uzak, genç bir çiftçidir. Şimdi sorulacaktır: Acaba annem, babamda siyasete karşı bir ilgi hissetti mi? Biz de sorduk. Annem der ki: "Böyle bir şey hissetmedim. Böyle bir niyet sezmedim."

Rahmetli anneannem genç yaşta dul kalmış. Okumaya meraklı, çok güzel de yazı yazan, münevver bir hanımefendi. Devrin en önemli edebî dergilerinden Servet-i Fünun'da yazıları yayınlanacak kadar edebiyata hâkim.

Annem der ki: "Rahmetli annem ile Adnan Bey o yıllarda uzun uzun konuşurlardı. Rahmetli annem, Adnan Bey'in, o genç adamın konuşmalarını çok beğenirmiş."

Rahmetli babam bir buçuk yaşlarında veremden annesini, iki buçuk yaşlarında da yine veremden babasını kaybeder. Annesini ve babasını tanıyamadan yetim ve öksüz kalmıştır. Babasının annesi Fitnat Hanım gayet tedbirli, akıllı bir Osmanlı kadınıdır. Babam hep babaannesi ile kalmak ister. Babaannesi onun için hem babadır, hem annedir, hem öğretmendir, kısaca her şeydir. O da oğlu ve gelinini kaybettikten sonra bütün ömrünü torunu Adnan'a vakfedecek duruma gelir.

Rahmetli babamın Melike adında bir de kız kardeşi vardır ve kendisinden büyüktür. Rahmetli babam altı veya yedi yaşlarında iken o çok sevdiği, belki bir anne gözüyle bile görme-ye başlayabileceği ablası Melike'yi yine veremden kaybeder. O tarihlerde çok yakınlarına isabet etmiş üç ölüm... Üçü de o günün edebiyata geçmiş hastalığı veremden ölmüş. O insanda oluşan tepki, bunlardan korkmak, kaçmak, içine kapanmak olmaz. Tersine, gayet dinamik, sporun her çeşidine düş-

kün, okumaya, öğrenmeye açık, bunun yanında kendisini bedenen güçlü hale getirecek bir tepki oluşur. Adeta bir çeşit meydan okuyuştur bu. Bu meydan okuyuş, kendisinin zaman zaman hayatını kolaylıkla ortaya koyabileceği, riske atabileceği belirli davranışlarda da gözükür.

Annemden işittiğim bir hatıra daha:

Bir gün anneme Ankara'da "Hadi gel, bir yürüyüş yapalım." demiş. Atatürk Bulvarı'nın yakınlarına gitmişler, yolda ters dönmüş bir otomobil var. Annem meraklanmış tabii, içinde kim vardı, diye. Babam, "Merak etme içindeki sağ salim çıktı." demiş. Meğer önceki gece kendi çıkmış taksinin içinden!

Başbakan Adnan Menderes ve Berin Menderes yürümekten çekinmezlerdi.

Çakırbeyli'nin "Has Bey"i

Babanızın çiftçilikle ilgisine dair neler aktarabilirsiniz?

Köyü ve köylüyü çok severdi. Onları Ankara'da görünce çok memnun olurdu. Kendi akranları anlatırlardı. Birçoğunu ismiyle tanır, bilirmiş. Hatta çocuklarını görse, "Sen bizim oradan falanın oğlu musun?" diye sorarmış.

Örnek bir olay:

Bizim Çine Çayı'nı kurumuş durumda görüp aldanmayın. Taşkın geldiği zaman bir azgın çaydır o. Hele o günlerde el değmemiş halini düşünün. Taşınca önüne ne gelirse götürür.

Rahmetli babam, yanında kâhya Abdi Ağa ile birlikte geç vakit çayın kenarına gelirler. Su geçilebilecek gibi değil. Rahmetli Yüksel ağabeyim yeni doğmuş, annem de çiftlikte... Hiç tereddüt etmeden atını çaya sürüyor. Arkasından Abdi Ağa geliyor. Hayvanların ayakları yerden kesiliyor. O anda tecrübeli binicinin yapması gerekeni yapıyorlar, atların dizginlerini bırakıyorlar. Hayvanların yaşama insiyakı onları karşı kıyıya çıkarırsa çıkarır. Sonunda onların cesareti, hayvanların gayreti ile karşıya geçiyorlar.

Tanıklardan dinlediğim başka bir olay:

Çakırbeyli yolu üzerinde Macar Gölü tabir edilen bir su birikintisi vardır. Küçük bir göl gibidir, fakat çok derindir. Yanılmıyorsam, 1925 ya da 1926 yılı olacak, o tarihte bir öküz arabası Macar Gölü'ne kaçır. O zaman öküz arabası çok kıymetli. Köylüler uğraşır uğraşır çıkaramazlar. Hatta dalgıç bulup getirirler, ama ondan da netice alamazlar.

Babam çocuk yaştan itibaren yüzmeye meraklı imiş. Denize girdi mi saatlerce yüzermiş. Altmış yaşında iken bile yürüdüğü gibi saatlerce yüzerdi. Bu yapısını hep korumuştur.

Babam haberi duyunca hemen eline bir ip alıp Macar Gölü'ne gelir, denize dalar gibi dalar. İpin ucundaki kancayı öküz arabasının sağlam bir yerine takar ve köylüler ipi çekip arabayı dışarı çıkarırlar.

Rahmetli babam, bu işleri yapabilecek kadar fizikî güce sahip olarak belki de çok yakınında gezinmiş olan ölüme karşı kendisini bu şekilde korumak istemiştir. Annesini, babasını ve kız kardeşini alan verem ona sağlam bünyesi dolayısıyla yaklaşmamıştır adeta.

Kendisi çocuk yaşta anasız babasız kalmış, ablasını kaybetmiş. Sanıyorum ki insanların acısından, en iyi, acı çekenler anlar. Yakından tanıyan herkesin bildiği, şahidi olduğu gibi kendisindeki o yumuşaklık, o şefkat ve o merhamet hisleri herhalde yaşadığı o acılardan sonra mizacı olmuş.

Bu tür acılar, bazı insanlarda bir takım olaylara cephe almaya, hatta bir isyana, belki de bir reaksiyoner mizacın gelişmesine yol açardı. Babamda bu izler yok. Kendisi o yaşlarda kendi öz anasından, babasından, ablasından bulamadığı, onların yerine babaannesinden bulduğu şefkati; rastladığı, gördüğü insanlara göstererek ve vererek tazeliğini bir ömür boyu koruyacak olan bir kişilik kazanmıştır.

İşte onun bu manevî yönü insanlarla çok iyi ilişki kurmasının sebebi de olmuştur. Artık İzmir’de değil çiftliğinin başında, öğrenci değil Adnan Bey olduğuna bakılırsa kendi durumundaki kimselerden çok farklı bir görüntü sergilediği açıkça belli olur.

Sergilediği görüntünün en açık tarafı yarı aç yarı tok gezen, bataklıklarda çocuklarının çoğunun karnının şiş ve sıtmalılığı olduğu insanlara karşı gösterdiği hudutsuz yakınlıktır.

Her vakit onların arasındadır, onlarla beraberdir. O insanlara gösterdiği yakınlık hiç de cevapsız kalmayacaktır. O yörede kısa bir zaman içerisinde sadece Adnan Bey olarak değil, “Has Bey” olarak çağırılmaya başlanır. Tabii insanları sevmek, onlarla iyi ilişkiler kurabilmek ve bunun karşılığını görmek bir siyasetçinin elinde bulundurabileceği en önemli hasletlerden birisidir.

Dinamizm fışkıran insan gelmiş ve zor şartlar altında tabiatla, toprakla mücadele etmeye başlamış. Önündeki engelleri aştığını da görmüş.

Rahmetli babam anneme demiş ki: “Çiftliğe ilk geldiğim vakit başımı sıfır numara traş ettirmiştım, işimden gücümünden ayrılmayayım, bir yere gitmeyeyim diye.”

Gelen insan Karşıyaka’dan geliyor. Karşıyaka -ki belki bugünkünden de güzel- Türkiye’nin en güzel, en mutena yeri. Geldiği yer bugünkü Çakırbeyli değil. Bizde “azmak” derler, bataklık; taşkın, sivrisinek, sıtma, açlık dolu...

Sanıyorum ki o anda bulunduğu yeri, köyünü az çok Karşıyaka’ya benzetmek hevesi o yaşlarda başlamış.

Çakırbeyli Çiftliği rahmetli babama annesinin babasından, yani dedesinden miras kalıyor. Çiftliğin başına geçmesi Birinci Dünya Harbi’nin bitiminden sonradır. Babam, yaşı tutunca yedek subay olarak askere alınıyor, Filistin cephesine gönderiliyor. Trenle giderken Pozantı ilçesinde ateşkes ilan ediliyor, tarih 1918. Babama “Geri dön!” diyorlar. İzmir’e geliyor. Bir süre sonra Aydın’a, çiftliğe gitmeye karar veriyor. Arkadaşları “Sen orada ne yapacaksın? Yunan oraları işgal etti. İzmir’de kal, burada bir şey olmaz.” diyorlar.

Topraklarını Köylüye Dağıttı

Babam, ilk kez işleri eline almak için Çakırbeyli’ye geldiği vakit köyün içinde çiftliğin bir konağı var, orada kalıyor. O tarihte çiftliği zeytinliklerle birlikte 35-36 dönüm. Kendisi 1961’de vefat ettiğinde hanımı ile üç oğluna kalan arazinin toplamı ekilebilir, sulu ziraat yapılabilir olmak üzere aşağı yukarı 2.400-2.500 dönümü bulmaz. Geçen yıllar içinde arazisinin büyük kısmını köylüsüne dağıtmış. Dağ köylerinin dekilere vermiş.

Rahmetli babam, 1926 yılında, şimdi arazimizde bizim evin bulunduğu yere Macar ustalarına iki katlı bir bina inşa ettiriyor. O sırada çiftlik evlerinde bir moda var, her evin bir kulesi bulunuyor. O zaman bekâr. Köyün içindeki konağı bırakıyor, yaptığı yeni eve taşınıyor. O evin de kulesi var. O kuleye çıkınca bütün arazi görülebilir. Babamın ilk oturduğu evin yerinde şimdi Çakırbeyli Muhtarlığı'na ait park bulunuyor.

1931'den sonra rahmetli babam arazisinden toprak dağıtmaya başlıyor. Çok düşük fiyatla köylülere veriyor. Öyle bir anlayışla ki para ödemeseler de bir şey çıkmaz. Zaten ödemeyenlere bir şey söylemiyor. Ödemek zorunluluğu alana kalmış bir şey.

Gözkayası denilen bir köy var. Yüksekte bulunduğu için efeler, zeybekler Aydın'dan takibe çıkan zaptiyeyi oradan gözlerlermiş. Orada Yörükler çadırlarda otururlarmış. 1940 öncesi, babam bizim kâhya Abdi Ağa'nın amca çocuklarından birine haber göndermiş.

– Gözkayası'ndan gelsin, kırk–elli dönüm toprak vereyim, demiş.

O da,

– Beyin hatırı için dağı bırakıp da ovanın düzüne mi ineceğim, diye haber göndermiş.

Şimdi zümrüt gibi gördüğümüz ova o zaman sineklerle dolu, yer yer bataklık, sazlık. İnsanlara meşakkatten başka bir şey vermeyen bir halde...

Türkiye'de toprağın o günkü şartlardaki durumu bu. Kendisi Çakırbeyli'ye geldiği andan itibaren orada bir işletme düzeni kurmak, çiftçilik yapmak ve tabiat şartlarıyla çok yoğun bir biçimde mücadele etmek durumunda kalıyor. Bu arada, kendisine yetecek ve işletmesi zor olmayacak bir miktardaki araziye kendine ayırıp, civardaki insanları da koruyup

kollayacağı ölçülerde geri kalanını dağıtmayı aklına koyuyor. Bunu sistemli bir şekilde on üç-on dört yıl sürecek bir şekilde yapıyor.

Malının başına gidişinden sonra kendisinin orada bir çiftçi olarak yaşadığı şartlar aşağı yukarı o günkü Anadolu köylüsünün yaşadığı şartların çok benzeridir. Bir bakıma asırlardır bu toprakta yaşayan ve rızkını toprağa bağlamış olanların çilesidir, kendisinin orada yaşamış olduğu. Ya yağmur yağmaz kuraktan mahsul gider ya mahsulü yetiştirirsiniz bu sefer öyle bir yağmur gelir ki taşkınlardan ne mahsulü toplama fırsatı bulursunuz ne de gidip tarlanızı ekmek fırsatını.

Eğer medeniyeti insanoğlunun tabiat şartları karşısında galebe çalması şeklinde düşünersek o tarihlerde Anadolu insanı tamamen tabiat şartlarına mahkûm kılınmıştır. Rahmetli babam, genç yaşta çiftliğin idaresini eline aldıktan sonra Türk çiftçisinin, köylüsünün içindeki o şartları yaşamıştır.

Babamın kendi arazisinden dağıttığı toprak otuz bin dönümden fazladır.

“Kuvayi Milliye”ci Menderes

Babam İzmir’de Karşıyaka’da büyümüş. Orada babaannesiyile kalmış. Okula devam etmiş. Kendisinin iyi yetişmesi için imkânlar mevcut. Bir gün geliyor, babaannesine, “Ben Kızılçullu’daki Amerikan Koleji’ne gideceğim.” diyor. İngilizce sorununu hatırlatıyorlar. “Ben falancadan ders alırım.” diyor. Dediği gibi ders alıyor, kendisini yetiştiriyor ve Amerikan Koleji’nde başarılı oluyor. Orada spor yapmış, top oynamış, yüzmüş, Karşıyaka’da gençler arasında tanınmış.

İşte rahmetli babam bu yapıda bir genç...

Ege’deki Yunan işgali sırasında çiftliğindeki işlerle uğraşırken bölgede Ayyıldız çetesi kuruluyor. Bu çete ile irtibata

geçiyor, görev alıp işgale direniş hareketlerine katılıyor. Kuvayı Milliye'nin içinde Yörük Ali Efe ile de münasebetleri var. Millî Mücadele sırasında bu işlerle uğraşiyor.

Şimdi nakledeceğim olayı, rahmetli babam bir vesile ile anlatırken duymuştum. Kendisi on üç-on dört yaşlarında iken Celal Bayar ile tanışmışlar. Fakat tabii haklı olarak Celal Bey, İzmir'de İttihat ve Terakki'nin katib-i mesulüdür. O misyonun içerisinde de azınlıklar karşısında aslî unsurun güçlendirilmesi görevi kendisine verilmiştir.

Babam o sırada Kızılçullu Amerikan Koleji'nde öğrencidir. Okulda bir bayrak veya bir marş meselesi olabilir, ama tamamen millî duygularla ilgili bir konudaki aksaklığa canı sıkılmış. Üç-beş arkadaşıyla İttihat ve Terakki'nin İzmir'deki mesul adamı Celal Bayar'a gidip şikâyetle bulunmuş. İşte millî gurur ve vakara olan düşkünlüğüdür ki Pozantı'dan İzmir'e geldiği vakit İzmir'de kalmayı değil, millî mücadelenin cereyan edeceği kendi topraklarına gitmeyi ona telkin etmiştir.

Yedek subay olarak askere alındığı vakit akrabalarından Güzide Hanım vardı. Onun eşi Nihat (Anılmış) Paşa idi. Askeri temyizde daire başkanlığı noktasına da gelmişti. Rahmetli babam, Nihat Paşa'yı çok severdi. Babam 1899 doğumlu, yani 1315'li. "Hey on beşli, on beşli" türküsü, 16 yaşlarında cepheye sevk edilen memleketin gencecik fidanları için yakılmış bir türküdür.

İstanbul'a babaannesi ile gelirler, ona sıkı sıkı tembih eder, yemin ettirir: "Benim için asla bir tavassutta bulunmayacaksın. Güzide Hanım'ın kocasına da bir şey söylemeyeceksin. Nereye gideceksem, önümde ne duruyorsa o olacak! İstanbul'da kalmak veya başkaca herhangi bir yardım, kısaca hiçbir şey istemiyorum."

Bu olay sanıyorum o yaşlardaki insanın taşıdığı bir ruh gücünü, manevi gücünü ifade etmesi bakımından enteresandır.

Topraktan Kopmak Çok Zor

Babam 1950'den sonra Aydın'da çok sevdiği ziraat işleriyle meşgul olmadı. İşlerini oradaki bir kâhyaya bırakmıştı.

Babamın toprağa karşı, kendi toprağına karşı çok büyük bir sevgisi vardı. O konu açılacak olsa, Aydın'daki çiftlik gibi konular açılacak olsa gözleri dalar giderdi.

Bir yaz günü Park Otel'de annemle birlikte otururken, İstanbul'un üzerinde birkaç beyaz bulut peyda olmuş. Annem rahmetli babama dönerek,

– Adnan, Aydın'da, İzmir'de bu bulutları gördüğün vakit “İmbat çıkacak” veyahut Aydın tabiriyle “Deniz yeli çıkacak, bir tatlı serinlik olur şimdi” derdin, deyince kendisinin gözlerinin dalıp gittiğini ve anneme dönerek,

– Aman Berin, hiç onları hatırlatma bana, dediğini o günmüş gibi hatırlıyorum.

Kopmamıştı, unutmamıştı, içinde hasreti vardı. Onu her vesile ile görmem mümkün oldu. Aydın ile ilişkilerine gelince, başbakan, parti genel başkanı olduğu zamanlarda gelen giden eksik olmazdı. Özellikle kendi köyünden gelenlerle çok yakından ilgilenirdi.

Şimdi rahmet-i Rahman'a kavuşmuş bir Abdi Ağa vardı. Yani rahmetli babamla annem evlendikleri vakit rahmetli babamın kâhyası olan Abdi Ak. O değişik, enteresan bir insandı. Heybetli bir görünüşü olan, çizmelerini ölünceye kadar ayağından çıkartmayan, okuma yazması imza atmaktan ibaret bir adamdı. Tertemiz, su katılmamış Aydın'ın Yörüklerinden bir kimse. Ankara'ya gelse mutlaka bize uğrardı. Mümkün değildi bir başka yerde kalması, yatması.

Bir akşam eve gelince sormuş rahmetli babam, “Yok, bu akşam otele kalacak.” demişler. Babamın “Derhal Abdi’yi bulun, getirin.” dediğini hatırlıyorum. Abdi Ağa da geç vakit bulunup getirildi. Abdi Ağa, Ankara’ya gelip bizde kaldığında -akşam yemeği özel gündemli bir yemek değilse, önemli bir memleket meselesi görüşülmeyecekse- rahmetli babam mutlaka Abdi Ağa’yı da sofrasına çağırırdı. O’nu konuşturur, geçmiş anlattırır ve bilhassa Ege şivesiyle konuşan birisi olursa onu mümkün olduğunca uzun konuşturmak ister, güler şakalaşırdı.

Babam, aslında, nükteye açık, taklitten fevkalade hoşlanan, güler yüzlülüğünün ötesinde her vakit neşelenmeye hazır bir insandı. Hatta belirli bir nezahet ihlal edilmediği takdirde kendisine takılmalarına da alınmazdı. Eğer Abdi Ağa Ankara’da bizim evde misafir bulunuyorsa, onu da yanına alır, sabahın çok erken saatlerinde beraber evden çıkar yürürlerdi. En büyük zevki de Abdi Ağa gibi böyle yakınlarına Ankara’da devam eden imar faaliyetlerini anlatmaktı.

“Babam, 1946’da mücadeleye başlayıp 1950’de başbakan olduktan sonra çok sevdiği çiftliğine gidemedi.”

Babam, 1946'da o büyük mücadeleye başlayıp 1950'de başbakan olduktan sonra çok sevdiği çiftliğine gidip şöyle üç-dört gün gönlünce kalamamıştır. 1950'den 1960'a kadar gidişleri hep şöyle bir uğramak şeklinde olmuştur. O da çok değil. On yıl içinde birkaç defa, o kadar...

1952 yılında Aydın'a gelişinde valinin evinde kalıyor. Sabah erken saatte bakmışlar, başbakan yok. Etrafta tereddütler ve bir heyecan. Başbakan nerede? Nereye gitti?

Babam çok erken uyanmış. Valinin evinden çıkmış, kimseye haber vermeden yola koyulmuş. Yıllar önce yaptığı gibi yaya olarak on bir-on iki kilometre yolu yürüyüp çiftliğe gelmiş. Zaten, erken uyanmayı, yaya yürümeyi seven bir insan. Gitmiş oraya, köylüleri ile sohbetে dalmış.

Aydınlılarla rahmetli babamın münasebetleri siyasetin çok ötesinde yıllar öncesinden gelen dostluk ve sevgiye dayanırdı. Hemşerilerimiz Adnan Bey'i bir hatırlı kişi olarak içten sever ve sayarlardı. O da aynı hislerle karşılık verirdi.

Adnan Menderes hep halkla iç içe oldu.

1959'da Londra'da uçak kazasından sağ salım kurtulup memlekete döndükten sonra Aydın'lı hemşerilerimiz üç-beş vagon kiralyorlar, trenle Ankara'ya geliyorlar. Babam, bu heyetin tamamını evinde kabul etti. Geldikleri için çok memnun oldu. Aydın'lılar dönerken Gazi İstasyonu'na kadar gidecek bindikleri treni uğurladı.

Aydın'lılara karşı, köylüsüne karşı değişik bir bakışı olmasının, münasebetlerinin hep sıcak bulunmasının derin sebepleri var. 1945'e kadar çok çalışmış, toprakla adeta mücadele etmiş, yörenin en başarılı çiftçisi konumuna gelmiş. Toprakla uğraştığı yıllarda yaşadığı şartları benimsemiş, sevmiş, insanları benimsemiş.

Yürümeyi çok seven bir insan. Çiftliğini yürüyerek dolaşiyor, köylülerin arasına giriyor. Küçük bir çocuktan yaşlı bir insana, tarlada çalışandan malının başına giden çiftçiye kadar hepsiyle yıllarca hemhal olmuş.

Eğer onlar oturup bir lokma yemek yiyorlarsa mutlaka bağdaş kurup onların bir lokmasını almadan da geçmemiş. O insan köylü mü şehirli mi, yabancı mı yerli mi, fakir mi zengin mi hiç tefrik etmemiş.

Genç Menderes 1930 yılında, Serbest Fırka mensuplarıyla

SİYASETE İLK ADIM, İLK BAŞLANGIÇ

Babanızın siyasete girişi hakkında neler söylersiniz?

Sene 1930, Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulur. Ali Fethi Okyar, Serbest Fırka'yı teşkilatlandırmak üzere İzmir'e gelir, ertesi gün Aydın'a geçer. Serbest Fırka'yı Aydın'da kuracaktır. O sırada babam bir vesile ile Aydın'a inmiştir, çarşıda bir yerdedir. Abdi Ağa der ki:

“Bey, burada ne dolaşıyorsun? Bunların aradığı adam sensin. Sen gitsene oraya.”

Abdi Ağa, Adnan Bey'in istidadının ne olduğunu ve ne olacağını keşfetmiştir. Rahmetli babamı çağırırlar, Aydın'da Serbest Fırka'nın il başkanlığı kendisine verilir. Abdi Ağa'nın kanaatini paylaştan o sırada birçok insan var. "Lisan bilir, genç, dinamik, ahalinin sevdiği, başarılı bir insan. Bunu değerlendirelim, bu işi daha kolay tuttururuz." denilmiştir. Böylece babamın siyasi hayatı, muhalefet partisi olan Serbest Fırka saflarında başlar.

Kısa bir süre sonra mahalli seçimler yapılır. Serbest Fırka bazı yerlerde kazanır. Bu arada Aydın'da iktidar partisini yener. Ancak Serbest Fırka hareketi, partinin kapatılmasıyla son bulur.

Babamın Serbest Fırka saflarında Aydın'da il başkanlığı yapmış olması, kendisinin Demokrat Parti'nin kurulmasından itibaren temayüz etmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Rahmetli babam, serbest fırkanın kapatılması üzerine "Buraya kadar getirdik, bundan sonra da kendiliğinden gider." düşüncesiyle herhangi bir iddia taşımadan köşesine çekilir.

Serbest Fırka kapatıldıktan sonra o devirde tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin derlenmesi, toparlanması, kadrolarını takviye etmesi gibi bir cereyan başlar, müfettişler gönderilir. Aydın'a ilk gelen Vasıf Çınar'dır.

Rahmetli babamın İttihat ve Terakki Rüştüyesi'ndeki hocalarından birisi olan Vasıf Çınar, Cumhuriyet Halk Partisi'ne gelmelerini, Aydın'ı derleyip toparlamalarını rahmetli babamdan ister. Kendisi, bir başka hareket içerisinde bulunduklarını her ne kadar söylese de Vasıf Çınar hocalık hatırını da koyarak ısrar eder.

Bu ısrarın ve Atatürk'e yakın bir kişi olan Vasıf Çınar'ın telkinlerinin sonuç verdiği görülüyor. Çünkü rahmetli babam

ve Serbest Fırka'nın eski mensupları Aydın'da Cumhuriyet Halk Partisi'ne girerler.

İşte o günlerde Atatürk Aydın'a gelir. Programa göre Aydın'a uğrayacak fakat kalmadan Denizli'ye devam edecektir. Mahalli seçim sonuçlarından dolayı Atatürk kızgınlığını bu şekilde belirtmek istemiştir. Atatürk, Aydın'da Cumhuriyet Halk Partisi'ne uğrayacak, oradaki kadro ile görüşecektir. Program kısadır.

O vakit büyük bir ısrarla rahmetli babamı ararlar, kendisi "Beni ne yapacaksınız? Kendiniz cevap verin, sorulacak soruları cevaplamak size düşer." der. Ama ricalar herhalde çok ileri gider ki rahmetli babam da kıramaz ve il binasına gelir. Bir süre sonra da Atatürk gelir ve kendisine ikram edilmek istenen sigarayı da, kahveyi de reddeder. Yüksek bir tonda, biraz da eleştiren bir üslup içerisinde ortaya bir şey söyler, soru sorar.

Herkesin birbirine baktığı sırada rahmetli babam cevap verir. Bu sahne iki kere daha tekrarlandıktan sonra Atatürk il binasındaki konuşmasını babamla karşılıklı olarak sürdürmeye başlar. Rahmetli babamın ikram ettiği sigarayı içtiği gibi arka arkaya da dört beş kahve içer. Konular -sanıyorum ki- o bölgenin ekonomik durumudur, çiftçinin ihtiyaçlarıdır, kooperatif meselesidir. Neler yapılabildiği, neler yapılabileceği meseleleridir. Sanıyorum ki orada Atatürk, Serbest Fırka'yı doğuran ve kendi zihnini de meşgul eden olayın ekonomik boyutlarıyla yüz yüze gelmiş ve birinci dereceden gayet makul, mantıklı ve konuyu bilen bir insanın izahlarıyla karşılaşmıştır.

Atatürk o akşam Aydın'da kalmaya, ertesi gün Denizli'ye gitmeye karar verir. Rahmetli babamdan anlattıklarını yazılı hale getirip kendisine vermesini ister. Ertesi gün de babam

konuştuklarını ve söylediklerini bir rapor halinde kendisine ulaştırır.

O noktadan sonra rahmetli babam tekrar çiftlik işlerine döner.

Çok mutlu ve sevinçlidir. Çünkü rahmetli Yüksel ağabeyim 1930 yılının 1 Haziran günü doğmuştur. Bir erkek evlat babasıdır.

Normal hayatına devam ederken bir gün Aydın'a iner, etrafını alırlar,

– Adnan Bey tebrik ederiz, demeye başlarlar.

O da

– Hayrola, niye tebrik ediyorsunuz, diye sorar.

– Adnan Bey milletvekili olmuşsun, derler.

– Arkadaşlar yanılmayın. Benim öyle bir müracaatım yok ki milletvekili olayım. Nereden aklınıza geldi bu muziplik, derse de

– Adnan Bey, sen dinlememişsin ama biz ögle ajansından dinledik. Aydın listesinde senin adın verildi, derler.

İlan edilen aday listesidir. Ama tek parti seçime giriyor. Muntelib-i evvel, muntelib-i sani denilen ilk seçmen, ikinci seçmen var. İkinci seçmenlerin önüne Cumhuriyet Halk Partisi'nin gönderdiği liste konulacak, bu da aynen çıkacak.

Rahmetli babam, Ankara'dan gösterilmiş, mebus adaydır ve seçilecektir. 1931 yılında seçim yapılır. Rahmetli babam, annem ve Yüksel ağabeyimi de yanına alarak Aydın mebusu olarak yeni bir hayata doğru başkentin yolunu tutar.

Bu vesileyle bir konuyu da burada anlatayım. Aydın'da işittiğim bu hatıra onun nüktedanlığını, hazır cevaplığını da ortaya koyacaktır.

“Babam 1950’de İstanbul ve Aydın’dan seçilmişti.”

1951’de Türkiye’de ara seçimler yapılır. Ara seçimlere Aydın’da girer. O zaman iki yerden aday olmak söz konusudur ve rahmetli babam 1950’de İstanbul ve Aydın’dan seçilmiştir. İstanbul’u tercih edince Aydın’da onun yeri boşalmıştır. Bu nedenle ayrıca bir seçim yapılacaktır. O sırada kendisi Aydın’a gelir ve bütün partilere uğradığı gibi Cumhuriyet Halk Partisi’ne de uğrar.

O sırada Cumhuriyet Halk Partisi’nde bulunanların çoğu kendisinin yakınları, akranları, arkadaşlarıdır. Orada hürmet ettiği bir zat, Cumhuriyet Halk Partisi’nin seçim işlerini yürütmektedir. Rahmetli babam,

– Nasılsınız, ne var ne yok, diye sorunca,

– Adnan Bey teşekkür ederiz, gayet iyiyiz. Bize pek yapacak bir şey bırakmamışsınız, der.

Orada telmih ettiği Cumhuriyet Halk Partisi’nde babamın geçirdiği yıllardır. O teşkilata emek vermiştir. Kuruluşunda bulunmuştur. Anında rahmetli babam güler ve yanında bulunan Ethem Menderes’e dönerek

– Bu teşekkürü bizim Ethem Bey’e borçlusunuz, der.

Ethem Menderes de Cumhuriyet Halk Partisi’nin Aydın İl Başkanlığı’nı ve Belediye Başkanlığı’nı yapmıştır. Hemen o telmihi, o imayı hissetmiş ve yine gayet zarif bir üslup içerisinde cevaplandırmıştır.

Bu hatırayı hazır cevaplığına, nükte severliğine misal olsun diye anlatmış oluyorum.

Time dergisi 3 Şubat 1954 tarihli nüshasında Adnan Menderes'i kapağına böyle taşıdı.

“ANNEM SİYASETE İYİ GÖZLE BAKMADI”

Babanızın siyasete atılması esnasında annenizin tavrı ve yaklaşımı ne olmuştu?

Annem, ittihatçı Doktor Nazım'ın idamıyla ailede siyasetin bir acı sonunu yaşamıştı ve belki de bundan kaynaklanan bir nedenle siyasete de iyi gözle bakmazdı. Doktor Nazım, annemin öz dayısının damadıdır.

Doktor Nazım, İttihat ve Terakki Partisi'nin ileri gelenlerindendir. Daha önce gizli cemiyette çalışmış, gözü pek bir Osmanlı aydını. Hürriyetin ilanından önce gizlice İzmir'e geliyor. Yoğurtçu Yakup Ağa takma adıyla saklanıyor. Gerçek kimliğini kimseye söylemiyor.

Annemin dayısı Evliyazade Refik Bey, bir gün bir vesile ile Yoğurtçu Yakup Ağa ile tanışıyor. Elinde kitap okurken görüyor, bir anlam veremiyor. Kendi kendine “Bu yoğurtçu münevver bir adam!” diyor. Aralarında münasebet hâsıl olduktan sonra evde çalışan kızlardan birini vermeyi bile aklından geçiriyor.

1908'de İttihatçıların girişimleriyle Meşrutiyet ilan edilince İttihatçı Yoğurtçu Yakup Ağa, Doktor Nazım kimliği ile ortaya çıkıyor. Gerçek kimliği ile Evliyazade Refik Bey'in kızına talip olup evleniyor.

Refik Bey, bu olayı anlatır, "Nereden nereye!" der, gülermiş... Dayısının damadı olan Doktor Nazım'ın ileriki yıllarda siyasî nedenlerle asılmış olması aile üzerinde de, annem üzerinde de olumsuz etkiler, derin acılar yarattığı için siyaset denildiğinde bir irkilme ister istemez söz konusudur.

Başbakan Menderes askeri törenle gerçekleştirilen bir karşılamada...

BAŞBAKAN OĞLU OLMAK

Çocukluk yılları boyunca, yakın arkadaş çevrenizde olsun, farklı konumlarda olsun içinizden hiç "Benim babam başbakan" dediğiniz ve bunu dile getirdiğiniz olmuş muydu?

Hayır. Çünkü özellikle annem bize bu yönde çok titiz bir eğitim ve terbiye vermişti. Ben kendi payıma söyleyeyim. Ağabeylerim o sıralarda pek çok şeyi anlayabilecek ve kavrayabilecek durumdaydılar. Buna rağmen annem bu konuda tavsiye ve telkinleriyle hep örnek davranışlar sergilediler.

Annem bize her fırsatta "Başvekil oğlu olduğunuzu hiçbir yerde belli etmeyeceksiniz. Hiçbir zaman, hiçbir yerde, hiçbir şekilde kendiniz için bir ayrıcalık, bir imtiyaz istemeyeceksiniz." şeklinde telkinlerde bulunuyordu.

Bir de tabii gözümüz önünde canlı bir örnek vardı. Bir başbakanın kendisinin her vesileyle ne kadar sade bir hayat yaşadığını, başbakan olduğu halde kendisi için bir ayrıcalık istemediğini görüyorduk. Bu şartlar altında bizim, bir taraftan canlı örnek olarak babam, bir taraftan da annemin tavsiyeleri ve telkinleri söz konusu olduktan sonra bizim aklımızdan da gönlümüzden de başka bir şeyin geçmesi mümkün değildi.

“Göğsümüzü gere gere ‘Biz Adnan Menderes’in oğluyuz!’ dedik, ama 27 Mayıs ihtilâinden sonra dedik.”

Ama babamızın başbakanlığı sırasında ayrımcılık, kayırmacılık beklentisi bizim sentimize bile uğramamıştı. Babamızı bir örnek görüp alçakgönüllü, kendisi için şartlar ne olursa olsun ayrıcalık istemeyen; herkesin yediğini yiyen, içtiğini içen, yaptığıı yapan insanlar olmaya ömrümüz boyunca gayret ettik.

HALKLA İÇİÇE BİR AİLE

Anneniz alışverişleri bizzat kendisi yapıyordu. Bu davranış önemli bir örneklik teşkil ediyor, değil mi?

Evet, annem alışverişe kendisi gider; manavına, kasabına kendisi gider, gerekli ihtiyaçları alırdı. Kızılay'da, Meşrutiyet'te, Sakarya Caddesi'nde, Ulus'ta rahatlıkla alışverişini yapardı.

Aile olarak biz günlük hayatın içinden kopmadık. Sinemalara gittik, tiyatrolara gittik; her zaman halkla birlikte olduk. İnsanların içinde olduk. Kendimizi hiç ayırmadık. Büyük bir vakarla ve efendilikle insanların gözü önünde olduk. Zaten şartlar ne olursa olsun halkımız da bizi kendisinden ayırmamıştır.

Hep halkın içinde olmak çok güzel bir şey... Acaba halktan ne gibi tepkiler görmüştünüz?

Mesela annemi görenlerden bazıları “Başbakan eşi hiç alışveriş yapar mı?” dedikleri olurmuş. Annem de gülüp geçermiş. “Başbakanlık bugün vardır, yarın yoktur. Biz neysekiyuz.” dermiş.

Rahmetli annemin de babamın da tavrı bu oldu. Biz de onların bu davranışlarını örnek aldık ve hayatımız boyunca da sürdürmeye çalıştık.

İSTANBUL'DA BİR BABA BİR OĞUL

27 Mayıs ihtilalinin hemen öncesinde İstanbul'da yatılı eğitim için bulunuyordunuz. Bu döneme dair zihninizde ne gibi anılarınız canlanıyor?

Ben 1960 senesinde Robert Kolej orta kısmında yatılı öğrenci olarak İstanbul'dayım. 1957'de Ankara'da Çankaya İlkokulu'nu bitirince rahmetli babamın da arzusuyla girdiğim imtihanı kazanarak Robert Kolej öğrencisi olmuştum. Yaz tatilleri, sömestr tatilleri sırasında İstanbul'da bulunuyordum. O tarihlerde rahmetli büyük ağabeyim Yüksel Menderes, Dışişleri Bakanlığı mensubu ve görevlisi olarak İsviçre'deydi. Ortanca ağabeyim rahmetli Mutlu Menderes de yüksek tahsil öğrencisi olarak İsviçre'de bulunuyordu.

İstanbul'da bulunmam rahmetli babamı bu dönem içerisinde seyrek görmeme neden oldu. Çünkü İstanbul'un imarıyla son derece yakından ilgiliydi ve İstanbul'da da bu nedenle hiç olmazsa 15 günde bir kendisini görebileceğim ölçüler içerisinde bulunuyordu.

O tarihlerde okul cuma günleri biterdi. Robert Kolej'de eğitim cumartesi ve pazar günleri yapılmazdı. Leyli (yatılı) öğrenciler cuma günü derslerin bitiminde ayrılır, pazartesi sabahı dönerlerdi.

Rahmetli babam İstanbul'da ise benim okuldan çıkıp çıkmadığımı takip ettirir ve mutlaka kendisinin yanına, bulunduğu yere çağırtırdı.

Yürüyüşü çok severdi. Genellikle de Yıldız Parkı'nda yürürdü, tabi bulabildiği vakit ölçüsünde, ama bir-bir buçuk saatten az olmayacak şekilde. Bazen akşamüstü bazen daha erken saatlerde yürüyüşe çıkar ve hemen hemen o yürüyüşlerin hepsinde kendisiyle birlikte olurum. Hatta bunlardan birinde babam yanında bulunan bir arkadaşına "Yakın zamanda Kıbrıs'ı çözeceğiz." şeklinde tarihi bir açıklama yapmıştı.

1959'un 31 Aralık günü, yılbaşı gecesi annem benimle beraber olmak için İstanbul'a gelmişti. Rahmetli babam da İstanbul'da idi. Böylece 1960 yılına beraber girmek nasip olmuştu. O gün, öğleden sonra babamla yine Yıldız Parkı'nda yürüyüş yapmıştık. Sonra Tarabya Otel'i'nin inşaatına bakmıştık. Oradaki ilgililere "1961'de bitirin bu oteli." demişti.

1960 senesi yılbaşı bir kandil gecesine tesadüf etmişti, üç ayların içerisindeydi. Babamın bana gülerek yaklaştığını, elimden tuttuğunu ve "Aydın, gel bakalım! Şu camileri gezelim. İstanbulluların camilere, kandil de olması dolayısıyla rağbeti nedir, beraber görelim." dediğini bugün gibi hatırlıyorum.

Park Otel'den beraber çıktık. O akşam İstanbul'un büyük camilerinde kış günü olmasına rağmen kalabalık bir cemaatin bulunmasından çok büyük bir haz duyduğunu, yüzünün güldüğünü gördüm. Camileri dolaştıktan sonra birlikte tekrar Park Otel'e döndük.

27 MAYIS'A ADIM ADIM

1960'ın Mart ayına gelmiştik. Bu tarihte bir açılış töreni sırasında babam ayağını burkmuştu. Onun çok az rahatsızlığına, hasta olup yattığına şahit oldum. Çok sağlam, sağlıklı bir bünyesi vardı.

Fakat o gün rahmetli yatakta idi. O sırada gelen giden çoktu, yoğun bir trafik vardı. Devrin vekillerinden birçok gelen giden vardı. O yoğun trafikte konuşulan, nisan sonunda veya mayıs başında bir seçim yapıp yapılamayacağı idi.

Hatırladığım kadarıyla genel kanaat, gergin bir siyasî ortam bulunduğu, daha sakin bir zamanın beklenmesinin uygun olacağı şeklinde idi. Yurt sathına yayılan bakanlar bu şekilde bir izlenimle dönmüşlerdi.

Nisan ayına girmiştik. Sanıyorum Yıldız Parkı'nın arka tarafında, yani Barbaros Caddesi'nin yukarısında bir yerlerde idik. Orada bir de porselen fabrikası vardı. Yıldız Porselen Fabrikası faaliyete geçirilmişti ve civarda boş bir arazide arabadan indik ve bir süre yürüdük.

"1960 yılı Nisan ayında sokak hareketlerine doğru gidiş vardı."

23 Nisan günü beni çağırtmıştı rahmetli babam. Bir takım açılışlarda bulunmak üzere İzmit'e gidecekti.

O gezi benim için özellik taşır. Çünkü babamı halkın içerisinde, siyasetçi kimliği ile görme imkânı bulabildiğim tek yurt içi gezisidir. Bir de 1957 senesi 24 Ekim günü Fatih Meydanı'nda seçim mitingi vardı. Orada görmek ve dinlemek imkânını bulmuştum.

Bu gezi, günübirlikti. O gün halkın rahmetli babama gösterdiği sevgi çok etkileyici idi.

Ertesi sabah, yanılmıyorsam cumartesi veya pazar olacak, babamla birlikte İstanbul valiliğinin kendisine tahsis ettiği arabaya bindik, rahmetli Kemal Aygün Bey de vardı. Saraçhane civarında yol yapıliyordu, araba orada çamura battı. Şoför uğraşırken seksen-yüz kişi toplandı. Rahmetli babama övücü sözler söylediler. Babam bundan çok duygulandı.

Çok alçak gönüllü bir insan olan babam adeta bir mahcupiyet içinde kendisine sevgi gösterenlere teşekkür etti. Sanki tatil günü arabasının orada kalması bir kusurmuş, çevresin-

de toplananların vakitlerini alıyormuş, sanki rahatsız ediyormuş gibi bir duygu içerisindeydi. Bir süre sonra araba çalıştı. Çevresinde toplananlara tekrar teşekkür etti, onları selamladı.

Araba yola çıkınca babam, rahmetli Kemal Aygün'e döndü, "Kemal Bey, işte görüyorsun, millet bizi tutuyor, destekliyor. Acaba milletten ve bizden ne istiyorlar?" dedi. Rahmetli babam, bu ifadesiyle o anda karşılaştığı manzaradan memnun, fakat haksız bulduğu tenkit ve tarizlerden dolayı üzüntülü olduğunu hissettiriyordu.

Türkiye'ye civalı ampul 1958-1959'larda gelmişti. Hem sarfiyatı az hem caddelere bayram havası veriyordu. Hiçbir çocuk, rahmetli babamın İstanbul ve Ankara sokaklarına taktırmaya başladığı o ampulleri gördüğü vakit duyduğu sevinci, en sevdiği oyuncakla oynamaktan duymamıştır.

Bir tarafta acıyı tanımak ve insanlara bir şeyler vermek isteyen tabiatı, kurduğu ilişkiler diğer tarafta büyük bir enerji ve dinamizm... Bu enerji ve dinamizmle kendisinin netice aldığını görmesi... Yani, rahmetli babamın gördüğü bir karamsarlık tablosu değil, uzakta da olsa önünde hep ışık yanan bir tablodur, orada şahit olmaya başladığı.

28 Nisan 1960 günü arkadaşlar, İstanbul Beyazıt Meydanı'nda üniversite öğrencilerinin bazı nümayişlerde bulunduklarını, olayların çıktığını bana söylediler. Bunu hatırlıyorum.

Sonra annemin beni okuldan telefonla aradığını "Oğlum merak etme, endişelenme. Ben İstanbul'a gelip seni alacağım veyahut seninle beraber orada kalacağım." dediğini hatırlıyorum.

"Öğrenci olayları kasıtlı olarak tırmandırılıyordu."

29 Nisan'da Ankara'da olaylar vardı. Hafta sonuna gelmiştik. Gerçekten annem İstanbul'a geldi, beni aldı. İstanbul'da ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmişti ve sokağa çıkma yasağı vardı. 1 Mayıs günü annemle birlikte karayoluyla Ankara'ya döndük.

Rahmetli babamı 1 ve 2 Mayıs günleri de gördüm. Artık evdeydim. Tabii o günler zor günlerdi. Önemli memleket meseleleri vardı, günün olayları vardı.

DOĞUM GÜNÜ HEDİYESİ

3 Mayıs 1960 günü benim doğum yıldönümümdü.

O sıkışıklık içerisinde babam, Başbakanlık'ta çalışırken hatırlamış, bir görevliye kendi seçtiği iki kravatı vererek göndermiş, "Gidin, gözlerinden öpün." demiş

5 Mayıs akşamı saat dokuz buçuk civarında kendisi ve misafirleri gelmişti. Sofraya oturdular. Sofrada Refik Koraltan var, 1977'de aynı çatı altında parlamenterlik yaptığımız Çorum milletvekili Kemal Biberoğlu Bey var, o tarihte Kasta-

monu milletvekili olan Hilmi Dura Bey var. Hatırladığıma göre sofraya 13 kişiydi. Pek şans ve uğura yakınlığı olduğunu hatırlamıyorum. Ama 13 rakamı sevmediği bir rakammış, bunu daha önce bilmezdim, bu olay dolayısıyla öğrendim. Onun dışında sağ ayağıyla, sağ eliyle başlamak gibi alışkanlığı vardı. 13 rakamı gözüne çarpınca “Yatmadıysa Aydın da gelsin.” demiş.

Ben o sırada yatmıştım, ama haber verdiler hemen kalktım, giyindim ve geldim. O günkü olaylar görüşülüyordu.

Mesela Refik Koraltan “Devletin vazifesi asayişin temin etmektir. Devletin var oluş nedeni budur. Devlet önce var oluş nedeninin gereğini yerine getirmelidir.” şeklinde bir şeyler söylüyordu. “Üniversite öğrencilerini Cumhuriyet Halk Partisi meydanlara döküyorsa biz de Ankara meydanında kendi partililerimizi toplayalım, bir mukabelede bulunalım.” anlamında görüşler ileri sürülüyordu.

Bu sırada o tarihlerde Ankara DP il başkanı olan Mehmet Akın Bey de geldi. Mehmet Akın Bey’in katılmasıyla sofraya 14 kişi olmuştu. Ben bir süre sonra ayrıldım. O sırada rahmetli babam sokaklarda aleyhlerinde yapılan nümayişlere mukabeleyle gerek olmadığı, herkesin kendi yolunda ilerleyeceği şeklindeki düşüncelerini anlatmıştı.

Ben daha önce de ifade ettiğim gibi İstanbul’da yatılı öğrenci idim. Bir süre okuldan ayrıldım, annem gelip 28-29 Nisan olaylarından sonra beni almış ve Ankara’ya gelmiştik. Robert Kolej’in eğitim sistemine göre bir öğrenci o yıl okuduğu derslerden sene sonunda yapılan mezuniyet imtihanlarına girerdi. Bunların tarihleri de yaklaşmaktaydı. Sanıyorum Mayıs ayının son günlerine bu imtihanlar başlayacaktı.

Bu arada harp okulu öğrencilerinin bir yürüyüşü olmuştu. Bu olaylardan bir yahut iki gün sonra bir sabah annem rahmetli babama imtihanların yaklaştığını söyleyip,

– Aydın’ı İstanbul’a göndereyim mi, diye sormuş.

Babamın cevabı ise,

– Şimdilik kalsın, şeklinde olmuş.

Bu olaylar devam ederken Ankara, İstanbul ve İzmir olmak üzere üç büyük şehirde yaşanan gerginlik, Anadolu’nun öteki illerinde aynı derecede etki göstermiyordu. Menderes, 25 Mayıs’tan önce yaptığı yurt gezilerinde halkın desteğini, DP’ye oy veren vatandaşların kendisine karşı ilgilerini ölçmek istemişti. Bu gezilerde ilginç bazı olaylar yaşandı.

Menderes gittiği her yerde büyük ilgi gördü. Anadolu ve Ege şehirleriyle Ankara caddeleri çok farklı idi. Basın, üniversite ve aydın kadrolar Menderes’e karşı açıktan savaşa giriştikleri halde halk Menderes’i destekliyordu. En azından CHP’li olmayanlar.

“1960’nin Mayıs ayında gerçekleştirdiği yurt gezileri Menderes için moral kaynağı oldu.”

Halkın arasına girince babamın Ankara'da üzerine çöken sıkıntı hemen dağılıveriyordu. Onun amacı bu gezilerle güç kazanmak, memleket içindeki tehlikeli durumu, yüksek tansiyonu düzeltmek, en uygun ve en erken zamanda seçime gitmekti.

Rahmetli babamın Eskişehir'e hareketi ile annem için, benim için, ailem için rahmetli babamsız geçecek dönem başlamış oluyordu. Çünkü hatırlanacağı üzere o gezide iken 27 Mayıs oldu ve Kütahya'dan uçakla Ankara'ya Harp Okulu'na getirildi. Kendisini ancak aylar sonra Yassıada şartları içerisinde görmemiz mümkün oldu.

Eskişehir'de yine coşkulu ve büyük bir kalabalığın kendisini beklediğini ve karşıladığını öğrenmiştik. Annem sadece eşinin meselesi olduğu için değil ama siyasî ahvalde cereyan edenlerle ayrıca meşgul olurdu. Ne olup bittiğini sorar, soruşturur ve öğrenirdi.

Hemen şunu ilave edeyim ki bu konuyla merakı bu düzeyde kalmıştır. Onun ötesinde bu meseleler hakkında özel bir şey söylemek, istemek gibi bir durumu hiçbir zaman söz konusu olmamıştır.

Bu arada biz Eskişehir'de hoparlörlerin kesildiğini, onun için rahat bir konuşma fırsatının doğmadığını öğrenmiştik. Ama o şartlar içerisinde buna çok fazla bir anlam vermemiştik.

"Ordu ne yapar?" sorusu 27 Mayıs'tan önce Türkiye'de kimsenin aklına getirmediği bir konuydu. Hatta bir yerde birisi bunu söyleyecek olsa "Türk ordusu Cumhuriyet'in ordusudur. Bu ordu mu Suriye, Irak ordusuna benzeyecek?" gibi birtakım değerlendirmeler yapılırdı.

Bu itibarla bizde de böyle bir beklenti, endişe yoktu. Olağan bir gece olarak 26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece bizler de herkes gibi yattık.

**"27 Mayıs'tan önce 'Ordu ne yapar?' sorusu
hiç kimsenin aklına gelmiyordu."**

SABAHLA BAŞLAYAN KARANLIK GÜNLER

27 Mayıs 1960 sabahını Menderes ailesi nasıl karşıladı?

Akşam için geç, sabah için çok erken bir saatte henüz şafak sökmeden annemin beni uyandırdığını hatırlıyorum. Bana “Oğlum kalk, bir askerî ihtilâl oluyormuş!” dediğini çok iyi hatırlıyorum.

27 Mayıs sabahı Türkiye kendini bambaşka bir çizgide buldu.

Annemi arayan devrin devlet bakanlarından İzzet Akçal idi. Annem bu haberi duymuş ve telefonda konuştuktan sonra da beni kaldırmış. Bu arada bazı telefon görüşmeleri yaptığını hatırlıyorum. Şehirde olan dostlara, tanıdıklara ne olup bittiğini sorduğunu, onların da bir takım normal olmayan gelişmeler gözlediklerini kendisine ifade ettiklerini yine hatırlıyorum.

Tabii o konuşmaların tamamını şimdi hatırlamak mümkün değil. Durumun ciddi olduğunu annem ve ben anlamıştık. Ne yapalım, diye düşündük. O sırada annem cumhurbaşkanlığı köşkünü arayıp ya Reşide Hanımefendi (Celal Bayar'ın eşi) veyahut kızı Nilüfer Hanımefendi ile görüşmüş. Onlar da Bayar'ın kalktığını, fakat kendilerinin de fazla bir şey bilmediklerini söylemişler. "Bize gelin, beraber olalım." demişler.

Karadenizli, çok vefakâr, sadık bir garsonumuz vardı: Osman. O arada o da kalkmıştı. Cumhurbaşkanlığı köşküne giderek neler olup bittiğini öğrenmek ve rahmetli babamdan haber almak istedik.

Annem ve ben önde, Osman arkamızda yola çıktık. Güneş doğmuştu. Bahçenin içinden yürüyerek köşke vardık.

Binanın yakınında askerler vardı. Bunlar Cumhurbaşkanlığı muhafız askerleriydi. İki tank da Çankaya'nın önüne doğru mevzilenmiş, orada duruyorlardı.

Yukarı kata çıktık. Reşide Hanım, kızı Nilüfer Hanım, torunları, damadı İstanbul milletvekili olan Ahmet İhsan Gürsoy Bey oradaydılar. Bayar aşağıda başyaverin odasındaydı. O sırada bir hareketlilik oldu. Artık gün ışıdı, sabah saatleriydi. Baktım, askerler tüfeklerinin namlularını yere bacak şekilde asmışlar.

Daha sonra öğrendik ki muhafız alay komutanı ve Millî Birlik Komitesi üyesi olan zat, şehirden gelenlerin kendisini teslim alması gibi bir mizansene ihtiyaç duymuş. Şayet darbe başarılı olmazsa, "Ne yapayım mecbur oldum, teslim olmak durumunda kaldım." diyebilmek için bunu yaptırmış. Bayar'ı Harp Okulu'na götürmeye gelecek olanların esas görevi bu imiş. Bu arada da muhafız alay komutanını ve onun şahsında tüm muhafız alayını da teslim almış olacaklar. Bu işin tabii tiyatro faslı!

O sırada Celal Bayar yukarıya çıktı, bizim bulunduğumuz salondan kendi odasına doğru gitmek için. Onu görür görmez annem hemen ayağa fırladı. İlk sorduğu şey,

– Beyefendi acaba Adnan ile bir temas kurabildiniz mi, oldu.

Bayar anneme dönerek,

– Artık çok geç hanımefendi, dedi.

Celal Bayar odasında pek fazla kalmadan tekrar aşağıya indi. Bir süre sonra sesler yükseldi. Ben bakıyorum, anlamaya çalışıyorum, aşağıda bir hareketlilik, itiş kakış oldu. Öğrendik ki Bayar götürmeye gelenlere gitmeyeceğini söylemiş ve elini silahına atmış. Onlar da bir şekilde elinden silahı almışlar ve götürmüşler.

Biz ise artık radyo başında, neler olup biteceğini merakla bekliyorduk. Özellikle rahmetli babamı ve hepsini çok yakından tanıdığımız Celal Bayar ile kabine üyelerini, içerisinde akrabalarımız, eşimiz, dostumuz bulunan milletvekillerini merak ediyorduk.

Zaman hızla akıyordu. Bu akış içerisinde radyoda sadece tebliğler vardı.

"Millî Birlik Komitesi'nin tebliğleri peş peşe okunuyordu."

Bu düşünceler içerisindeyken, "Kütahya yolunda Menderes yakalandı." haberleri radyodan duyuruldu. Oysa yakalandığı falan yok. Zira kaçmıyordu ki yakalansın. Kütahya'ya geldiğinde, "Uçak geldi sizi götürecekler." denilmiş, o kadar.

Tabii, "yakalandı" sözündeki çirkinlik bir tarafa da, bunlar anlatılması zor şeylerdir. Yani bu şekilde bir haber almış olduk, en azından o anda hayatta diye. Fevkalâde buruk bir rahatlama hissettik.

Öğleden sonra saat dört sıralarında rahmetli babamın Harp Okulu'nda olduğunu, bazı istekleri bulunduğunu, bunun için bir pusula yazdığını ve onları gelip alacaklarını öğrendik.

Bunun üzerine annemle birlikte bizim eve, Camlı Köşk'e döndük. Onları annem hazırladı ve gönderdi. Gömlek, tıraş takımı gibi bir takım zarurî ihtiyaçlar. Sonra biz tekrar Çankaya Köşkü'ne geri döndük. O sırada sokağa çıkma yasağı kalkmıştı. Eş dost, akrabalarından ziyarete gelenler oldu.

Akşam olurken Bayar ailesine veda ettik, Başbakanlık konutuna döndük. Artık Camlı Köşk'te kalamayacağımızı anlamıştık ve 28 Mayıs gününden itibaren yavaş yavaş hazırlanmaya başladık.

"Babamı halkın gözü önünde küçük düşürmek istediler."

HER GEÇEN GÜN DAHA DA KARARAN GÜNLER

Ya takip eden günlerde neler yaşadınız?

27 Mayıs'ı takip eden üçüncü veya dördüncü geceydi. Bir hayli geç bir saatte uyanmıştım. Sivil ve askerlerden oluşan dokuz-on kişilik bir grup evi aramaya gelmişlerdi. Epey de aradılar.

Evrak arıyorlardı. Ama rahmetli babam hiç evrak getirmezdi. Evrakla uğraştığını zannetmiyorum.

Evi ararlarken "Çalışma odası nerede, çalışma masası nerede?" diye soruyorlardı.

Camlı Köşk'ün çok büyük bir salonu vardı. Burada, açılınca otuz-kırk kişinin yemek yiyeceği bir masa vardı. Annem onu gösterip, "Bunun üzerinde çalışıyorlardı." dedi. Hakikaten bazen yazılı yapacağı konuşmaları orada hazırlar, kendisi oturur, dikte ettirir, sonra tekrar bakardı. Böyle bir çalışma düzeni vardı. Oturarak evrak üzerinde çalışan bir insan değildi. Zaten bir başbakanın kendi devletinden gizli, devletin bilemeyeceği ne gibi evrakı olabilirdi ki?

Bu tür soruşturmalar devam etti. Hatta içlerinden bir tanesinin “İşte bulduk!” diye bazı kâğıtları eline aldığını hatırlıyorum. Daha yaşlı olan zat, “Bunlarda bir şey yok. Bunlar MİT’in gönderdiği rutin raporlardır.” dedi. Bunun dışında herhangi bir evrak da yoktu. Ama biz olmadığını anlatmakta bir hayli güçlük çektik. Tabii bu arada hemen hemen her dolap, her köşe başı arandı.

O sırada bize konuttan ayrılmamız söylenmişti. Hüseyin Efendi isimli çok becerikli, çok sadık bir hizmetlimiz vardı, o geldi. Çankaya’ya çıkan Atatürk Bulvarı ile Cinnah’ın arasında kalan bir gül bahçesi vardı. Hemen onun arkasında bir ev bulmuş, pazarlığı yapmış ve anneme kontratı imzalatmıştı. Biz de eşyalarımızı toparlamıştık. Taksiyle gelmiş. Bir kamyon tutuldu. 27 Mayıs’ı takip eden cumartesi, yani sekizinci gün öğle saatlerinde biz Camlı Köşk’ü bırakarak annemle 1961 yılı Mayıs sonuna kadar kalacağımız yeni evimize doğru birçok acı ve tatlı hatırayı orada bırakarak ayrılmıştık.

Taşındığımız evin bir üst katında bir aile vardı. Aile reisi bir deniz albayı idi. Kendisi de aile fertleri de centilmen insanlardı, selamlaştığımız insanlardı. Sonra kendisinin sivil gelip gitmeye başladığını gördük. Eminsu’ların arasında, yani emekli edilen 6 bin küsur subayın arasında yer almış. Bizim halimizi hatırlamızı Nihat Erim’in sorduğunu birkaç kere ifade etmişti. Hatta Yassıada mahkemelerine doğru iki yüz sayfayı geçmeyen daktilo edilmiş ama herhangi bir imza yahut bir aidiyet işareti taşımayan bir hukuki mütalaayı da “Sözünü ettiğimiz müşterek dostumuzdan size iletıyorum.” şeklinde sanıyorum rahmetli Nihat Erim’in kaleme aldığı belirli hukuki görüşleri içeren bir metni bize getirmişlerdi. Bu metni biz mahkeme başlarken rahmetli babamın vekâletini üstlenen avukatlara intikal ettirmiştik.

Henüz Başbakanlık konutundan taşınmadığımız günlerde Demokrat Parti’nin önde gelenlerinin yurtdışına gönderilme-

si gibi bir düşüncenin söz konusu olduğunu işitmiştik. Bu haberin devamı gelmedi. Yıllar sonra o dönemle ilgili bazı hatıratın neşredilmesinden başlangıçta böyle bir şeyin düşünüldüğünü öğrenecektik.

Bu arada düşünüyorduk ki uzun süre Harp Okulu'nda tutulmaları söz konusu olmayacaktı. Harp Okulu'nda bulundurulduklarını işittiğimiz andan itibaren de annem ve ben orada bulunanların salıverileceklerini, kısa sürede hürriyetlerine kavuşacaklarını beklemiyorduk, böyle bir beklenti içerisinde değildik.

Birkaç gün sonra Harp Okulu'ndan nakledileceklerine dair haberler aldık. Yeni eve taşınmıştık. Haberlerde, yani yazışmada araya fasıla girer gibi oldu. Hiç unutmuyorum, bir akşam geç vakitti. Saat yirmi dört civarında kapımız çalındı. O an tabii bir merak ve endişeyle açtık, acaba neydi ne olmuştu diye. Bir dostumuz hemen meraklanmamamızı, meraklanacak bir şey olmadığını, Harp Okulu'nda bulunanların Yassıada'ya nakledildiklerini, babamın da Yassıada'ya götürüldüğünü ve sağ salım vardığını, bunun birkaç gün içerisinde cereyan ettiğini ifade etti.

Acaba şimdi Yassıada'da ne olacaktı, onları nasıl bir hayat şartı bekliyordu? Bunları bilmiyorduk. Bu süre içerisinde bu sefer Yassıada ile mektuplaşmalar başladı.

Yassıada ile ilgili 1960 öncesine ait bir anımı da anlatmak isterim:

1959 yazında İstanbul'da idik. Bir gün Reşide Bayar Hanımefendi, cumhurbaşkanlığına ait Umurbey motoruyla bir deniz gezintisi yapmaya annemi davet etti. Beraberce Florya'dan hareket ettik. Motor bir süre adalar civarında dolaştı. Bizim bildiğimiz adaların dışında bir adaya doğru rotasını çevirdi. "Nereye gidiyoruz?" diye sorduk. Yassıada'da o zaman denizcilerin okulu vardı. Oraya yanaşmak, kısa bir süre gezmek, oturmak şeklinde bir program varmış. Fakat dalgalardan motor o gün Yassıada'ya yanaşamadı. Yassıada'yı bili-

yorduk tabii ama onu yakından görmek 1959 yazında söz konusu olmuştu.

İnsanın kaderi meçhullerle dolu... Bir yıl önce bir gezinti maksadıyla uğranılmak istenen adada bir yıl sonra babam tutuklu olarak bulunacaktı. Bir yıl sonra biz oradan haber beklemek durumunda kalacaktık.

“İhtilalden bir sene öncesi Yassıada'ya gezi için uğramak istemiştik.”

GELİŞMELER VE ÇEVRENİN TEPKİSİ

İhtilalin ardından çevrenizden nasıl tepkiler aldınız?

O dönem iktidar-muhalefet ilişkileri itibarıyla çok gergin bir ortamdı. 1960 öncesinde sertleşen, sertleşerek tırmanan iktidar-muhalefet ilişkilerinde rahmetli babam bazı kesimler tarafından mücadelenin merkezindeki insan gibi görüldü, gösterildi. 27 Mayıs ihtilâlinde sonra gelişen olaylar içinde gördük ki 27 Mayıs hareketi ve gücü elinde bulunduranlar hedef olarak doğrudan doğruya rahmetli babamı seçmişlerdi. Düşünülen onu gözden düşürmek, halk önünde küçük düşürmek, onu her yönü ile çaresiz ve güçsüz kılmak ve toplum katında desteksiz bırakmak, hatta toplumu ondan soğutmak ve ayırmaktı.

Ancak aile olarak biz hiçbir zaman, hiçbir yerde, hiçbir şekilde ters bir muameleyle, sitemli bir sözle, uygunsuz bir davranışla karşılaşmadık. Gazeteler, yazılanlar, muhalefetin söyledikleri, iktidarın verdiği cevaplar... Bunlar ayrı. Ama bunların dışında, her vakit için dışarıda, halkla iç içeydik. Mesela ben İstanbul'da yatılı okuldayken arkadaşlarımızın

çoğu muhalefete, CHP'ye meyilli idi. Öyle ailelerin çocuklarıydılar.

Ama hiçbir zaman bir olay ve sıkıntı yaşamadığımı çok rahatlıkla söyleyebilirim. Ve 1961 yılında, idamların üzerinden on-on beş gün geçmeden Ankara'da okula devam ettim. 27 Mayıs'tan sonra, tahsil hayatımda olsun başka sahalarda olsun, ne ben ne ağabeylerim ne annem, hiçbir yerde hiçbir şekilde, hangi partiye mensup olursa olsun hiçbir vatandaşın olumsuz tavrıyla karşılaşmadığımızı büyük bir açıklıkla ifade etmek istiyorum.

Akrabalarımızdan, annemin akrabalarından soranlar oldu. Dostlarımıza gelince, bizi hiç yalnız bırakmayanlar oldu. Ama onlar da aynı kaderi paylaşan insanlardı. Yani Demokrat Partililerin eşleri, çocukları, yakınları idi...

Bu arada yakın dostlardan bizi unutanlar da oldu. Uzak kalmanın belki fayda getireceğini düşünenler oldu. Buna karşılık pek çok isimsiz insan bizimle ilgilendi. Bir postacı, bir taksi şoförü, bir kunduracı... Bu milletin varlıksız ve isimsiz nice ferdi o gün bugündür rahmetli babamın hatırası için gerek anneme gerek bizlere sahip çıkmışlardır.

27 Mayıs'tan bir hafta sonra şehirde idik, insanların içinde idik. Devlet dairelerine, adliyelere, bankalara işimiz düştü. Hiç gitmeyelim diye düşünmedik. Mutlaka o gün herkes Demokrat Partili değildi. Hatta belki 27 Mayıs'tan memnun olanlar da vardı. Ama kim olursa olsun bizi tanıdıktan sonra mümkün olduğu kadar bu hislerini belli etmemeye çalışmışlardı.

Türk milleti bir büyük millettir. Bu anlattıklarımın onun büyüklüğünü ifade etmek de bizim ona karşı olan bir borcumuzdur.

dan sonra “Acaba bir şey yapabilir miyiz?” diye koşup yanımıza geldiler ve çırpındılar.

Ama 27 Mayıs’ı takip eden ilk aylarda gelenin gidenin, arayanın soranın çok olduğunu, kapımızın çok sık çalındığını söylemem pek kolay değildir. Halk arasında sıkıntıda değildik. Sıkıntılarımız başka sebeplerden ileri geliyordu.

Keşke rahmetli babam hayatta olsaydı, başına bunlar gelmeseydi de biz nice nice sıkıntılara katlanmak durumunda olsaydık. Rahmetli babamın durumu başlı başına bir teessür kaynağı idi hepimiz için ve onunla ilişkili meseleler geldi bizi buldu. Ama burada söylemek istediğim, Harp Okulu’nda, Yassıada’da bulunan Demokrat Parti’nin genel başkanı, on yıllık Başvekil Adnan Menderes’in eşi ve çocukları olarak bir fena muameleye maruz kalmadık. Ne olursa olsun milletimiz gelenin hatırı için geçmişine sövmemiştir.

Hayat Dergisinin 28 Ekim 1960 tarihli nüshasında Adnan Menderes’in Yassıada’ya getirilişi böyle sunuldu.

GENÇLİĞİN İLK ADIMLARINDA AĞIR İMTİHAN

27 Mayıs ihtilâlinin gerçekleştiği sıralarda siz henüz 14 yaşındaydınız. Bu dönem çok önemli bir dönemdir. Gençliğe geçiş yıllarıdır. Normal şartlarda her bir genci hayatı boyunca etkileyecek hadiselerle yüz yüze geldiği bir dönemdir. Siz böyle bir dönemde belki akla gelebilecek en ağır ve en zor şartlar altında bir mücadelenin içinde yer aldınız. Ruh dünyanızda, düşünce yapınızda bu şartların ve dönemin bıraktığı izler ve etkilerle ilgili olarak neler söyleyebilirsiniz?

Ben o dönemde cereyan eden olayları bütünüyle kavramaya çalışmıştım. Ne olup bittiğini yakından öğrenmeye gayret ettim. İki ağabeyim yurt dışındaydı. Birkaç uzaktan akrabamız Ankara'da ikamet ediyordu. Onların eşleri veya yakınları Yassıada'da veya benzer durumdaydılar.

27 Mayıs'ı haber aldığımız andan itibaren annemin ve benim için babamın mukadderatı, sağlık durumu ve hangi şartlar içerisinde bulunduğu önemli idi. Bizim için haber alabil-

mek paha biçilmez bir değer taşıyordu. Ancak, haber alma imkânımız son derecede kısıtlı idi. Görüşme yoktu. Görüşüp bize haber getirecek kimse yoktu. Buna ek olarak da son derece kısıtlı mektuplaşma imkânı vardı.

Zihnimizdeki soruları iki kısımda toparlayabilirim: Birincisi, acaba mevcut yönetim ne düşünüyordu? İkincisi, babam ne yapıyordu? Hangi şartlar içerisindeydi? Ne tür bir muameleye muhatap oluyor, nelere maruz kalıyordu? Sağlık durumu nasıldı?

Bütün günlerimiz, gecelerimiz rahmetli babamı düşünmekle geçiyordu. Babamın arkadaşlarını, aile dostlarımızın durumunu düşünmek de bize acı veriyordu. Annem çok metin davranmaya çalışıyordu. Babamla irtibatlı olmak, mektup yazmak, mektubunu bir an evvel alabilmek için elinden geleni yapıyordu. Ben sık sık postaneye gidip geliyordum. Aklımda ne okul ne yaşıtım olan gençlerin merakları vardı. Annem ve ben devamlı babamla meşgulüz.

"Bütün günlerimiz, gecelerimiz rahmetli babamı düşünmekle geçiyordu."

Bu acılı günlerimizde eski Demokrat Partililerin yakınlarıyla, mesela rahmetli Tevfik İleri Bey'in muhterem zevcesi Vasfiye İleri Hanımefendi, Atıf Benderlioğlu Bey'in eşi Muh-terem Hanım gibi politikacı eşleriyle ve yakınlarıyla görüş-melerimiz oluyordu. Rahmetli Fatin Bey'in eşi Emel Hanım, annemin öz teyze çocuğudur. O Ankara'da olduğu vakit onunla her an için beraberdik. Bir tarafta "Acaba babama ne yaparlar?" endişesi yüreğimizde, bir tarafta daha önce anlat-maya çalıştığım günlük olayların akışı içinde bir hayat mü-cadelesini annemle ben Ankara'da yeni taşındığımız evimiz-de sürdürüyoruz.

Her gün babam için bir evrakı bulmak, babamın savun-masında kullanılmak üzere bir şeyler hazırlamak, bir şeyler göndermek gerekiyordu. Bu durumda ailemizin ve çevremi-zin omuz omuza vermesi gerekiyordu. Aynı zamanda, o şart-lar altında sadece belli şeyleri düşünebiliyor, sadece o yönle-riyle değerlendirebiliyorduk. Her gün babam için bir şey ya-pılması gerekiyordu. Epey çetin bir mücadele başlamıştı.

Eğer milyonlarca insan Adnan Menderes'i sevmekten vaz-geçse, onun için gözyaşları dökmese, onu takip eden partilere oy vermese idi, belki o vakit hepimizin ruhlarında, iç dünya-larında daha farklı duygular ortaya çıkabilirdi. Ama bunun tam tersi oldu. Genciyle yaşlısıyla hâlâ ne zaman dışarı çık-sam insanlar yanıma gelirler, hele hele o dönemi hatırlayan-lardan gözyaşı dökenlerle karşılaşırım. Gençler büyüklerin-den öğrendiklerini anlatıyor, hal hatır soruyorlar, bilgi isti-yorlar.

Sonuç olarak biz çektiğimiz acıda, uğradığımız haksızlık ve adaletsizlikte yalnız değildik. Hiçbir zaman kendimizi yal-nız hissetmedik. Milletimizin çok büyük bir ekseriyeti dertle-rini, tasalarını ve sevinçlerini bizimle paylaşıyordu. O insan-

lara karşı da bizim, Menderes ailesinin bir sorumluluğu vardı. Rahmetli babamızın hatırasını yaşatmak gibi bir sorumluluğumuz vardı. Diğer taraftan inançlı insanlardık. Mukadderata boyun eğmek, tevekkül etmek, sabretmek gibi inançlarımıza sımsıkı sarılmıştık. Temel inancımızın bize verdiği davranış, düşünce ve duygu kodlarını da bu değerler oluştuyordu. İşte bu durumdan ne çıkarsa bizden de o çıkmıştır.

iyel
gazetesi
NACI KARACAN

TÜRKİYE
KREDİ BANKASI
HER ÇERİHTE
• APARTMAN SAHİMLERİ İÇİN 12.500 TL
• ZEMİN KARA İKRAMELERİ

Cumartesi
24
EYLÜL
1960

Berrin Menderes'in

dün ifadesi alındı

Düşük Başbakanın eşi, örtülü ödenekler hakkında dinlendi

Tan Komisyonlar
dün yine bir çok şahsın ifadesini aldı

ANKARA, DÜŞÜK
YÜZÜKÜ - Soruşturmanın ikinci aşaması dün başladı. Tan Komisyonları, Başbakanın eşi Berrin Menderes'in ifadesini aldı. Komisyonlar, Başbakanın eşi Berrin Menderes'in ifadesini aldı. Komisyonlar, Başbakanın eşi Berrin Menderes'in ifadesini aldı.

MENDERESİN EŞİ - Berrin Menderes'in ifadesi dün alındı. Komisyonlar, Başbakanın eşi Berrin Menderes'in ifadesini aldı. Komisyonlar, Başbakanın eşi Berrin Menderes'in ifadesini aldı.

İnönü devrimine karşı

"Biz çektiğimiz acıda, uğradığımız haksızlık ve adaletsizlikte yalnız değildik."

MENDERES AİLESİNE EKONOMİK ABLUKA

İhtilalin ardından Menderes ailesinin maruz kaldığı maddî sıkıntılar neler oldu?

Bankalardaki paralar bloke edilmişti. Daha sonra kurulan Tahkikat Komisyonu sadece ayda üç bin lira almaya izin verdi. Aydın'da çiftliğe pamuk ekilmişti. Pamuk ekildikten sonra yüklüce masraf ister. En önemli mesele ekilmiş mahsulün olgun hale getirilmesidir. Paraya dayanan birçok işi vardır. Allah razı olsun, civar köylüler gelmişler, o zaman rahmetli olan kâhya Hasan Başaran'ı bulmuşlar ve "Biz Adnan Bey'in çok ekmeğini yedik, çok iyiliğini gördük. Gün bugündür. Sen hiç merak etme. Biz bu pamuğu ovada koymayız. Çapasını vururuz, bir şey de istemeyiz." demişler.

Tabii bu arada günlük ihtiyaçlar var, avukat tutacak ve daha birçok iş dönecek. Bu arada aşağı yukarı ekim veya kasımda bu sınırlama, sadece bir bankadan iki bin lira alınabilir, şekline dönüştürülmüştü.

Bizim bir yığın zaruri harcamamız vardı. Geçinme meselesini bir yana bırakalım, rahmetli babamın ihtiyaçları gönderilecek, oradaki yemek masrafları ödenecek, mahkemeler için harcama yapılacak. Çiftliğimizin gideri var, geliri yok. Bu zirai işletme ancak para ile döner.

Demokrat Parti mensuplarının aileleri için acaba nispi bir rahatlama imkânı sağlanabilir mi, bankalardan kendi paralarını hiç olmazsa bir miktar daha fazla çekemezler mi, diye ricada bulunmak üzere İçişleri Bakanı Muharrem İhsan Kızıloğlu'na gitmeye karar verdik.

Hayatın çok çeşitli zorluklarıyla mücadele durumunda kalmış bir hanımla yanındaki on dört-on beş yaşındaki oğluna karşı acaba nasıl muamele edilmesi gerekirdi?

Şöyle bir soru sorulabilir: Neden bir başka bakan değil de içişleri bakanı? O fikrin bizde nasıl doğduğunu, bu yolda kimden ne telkin aldığımızı şu anda tam olarak hatırlayamıyorum.

Velhasıl annemin randevu talebi geri çevrilmedi. Bir süre sonra öğleden sonra belirli bir saatte İçişleri Bakanlığı'na gelip görüşmemizin mümkün olacağı bize söylendi. Annemle birlikte gittik. Kısa bir süre bekledikten sonra içeriye alındık. Annem doğrudan doğruya konuya girdi, karşılaşılan güçlükleri münasip bir lisanla devrin içişleri bakanına anlattı. Hiç unutmuyorum, devrin bakanı, iki bin liranın az para olmadığını, bunun yeteceğini, kendi maaşının da 1.450 lira olduğunu ifade etti. O sırada gayri ihtiyarî gözüm masasının üzerine takıldı. O gün mü içiyordu, devamlı mı içerdi bilmiyorum ama bir paket Salem sigarası masasında duruyordu. O vakitte dört buçuk-beş liradan aşağı değildi Salem sigarası.

Bir netice alamadan ayrıldık. Ters bir muamele gördüğümüzü söylemem belki çok doğru olmayabilir. Ama kabul ettikten sonra bırakın bir başbakan eşini, o anda hayatın çok çeşitli zorluklarıyla mücadele durumunda kalmış bir hanımla yanındaki on dört-on beş yaşındaki oğluna karşı acaba nasıl muamele edilmesi gerekirdi? Gönül alıcı bir iki cümle söylenmesi acaba insanlık dediğimiz şeye çok mu ters düşerdi? Bir kapı yoklanmalı, diye düşünmüştük. O kapı da bu şekilde sıkıntımıza derman olmadı.

YABANCI DEVLET ADAMLARININ HEDİYELERİ DE LİSTELENDİ

Bir de güya gayrı meşru kazanç elde edildiğine dair bazı ithamlara maruz bırakılmıştınız değil mi?

Yaz içerisinde çeşitli konuları inceleyen Yüksek Soruşturma Kurulu birtakım alt komisyonlar kurmuş ve eski Demokratların gayrı meşru kazançlarını araştırmaya çıkmışlar. Gayrı meşru iktisap davaları Yassıada mahkemelerinde değil, onun kararlarından sonra ağır ceza mahkemelerinde görüldü ve birçoğu beraatla sonuçlandı. Geri kalanı da 1964 af kapsamına girdi.

Bu davalarda takip edilen yol şuydu: Ne kadar geliri var, bir tarafa yazılıyor. Diyelim ki on yıl milletvekilliği yapmış, ne kadar geliri var bir tarafa yazılıyor. Ne masrafı var bir tarafa.

Böyle bir heyet bizim eve de geldi. Her şeyi yazdılar, çizdiler. Bu arada yabancı devlet adamlarının rahmetli babama vermiş oldukları hediyelere de bir değer biçerek bunları masraf hanesine kaydettiler.

"Rahmetli babamı merak ediyorduk, özlüyorduk"

Şimdi o verilen hediyeler nasıl verilmiş ayrı bir soru. Ama adı üstünde bir hediyedir, bunun gelir giderle bağlı olması mümkün değildir. Ama 1961 sonrasında gayrı meşru iktisap davası önümüze gelince mecbur kaldık, yabancı büyükelçiliklere sorduk. "Siz kime verdiniz acaba? Bizden bunun hesabı isteniyor." dedik. Onlar da kendi dışişlerine sormuşlar, "Hepsi Adnan Menderes'in şahsınadır." cevabını almışlar. Devletin devlete hediye vermeyeceği, kişiye vermenin usul olduğu cevabını almışlar. Biz de maalesef bu cevapları mahkemeye ibraz etmek durumunda kaldık.

Bu arada ne var ne yoksa yazıldı, çizildi. Bunun yanında bütün tapu kayıtları çıkacaktı, onlar beyanname haline getirilecekti, yıllık gelirlerinin dökümü yapılacaktı. Henüz, rahmetli iki ağabeyim de dönmemişti. Genç bir hanımla on dört-on beş yaşında çocukluk-delikanlılık arası bir insan için bunlar pek kolay işler değildi.

Tabii bu arada alacaklılar da kapıya geliyordu.

Ben Güvenevler'deki evimizde doğmuştum. 1953'e kadar da orada oturduk. Sonra rahmetli babam orayı yıktırıp yeniden yaptırmıştı. Burası 1960'ta bitmiş ve bir büyükelçiliğe kiraya verilmişti. O ev için Emlak Kredi Bankası'ndan kredi kullanılmış. Bunlar karşımıza çıktı. Hele hele rahmetli babamın idamından sonra iki-üç yıl her gün icra işleriyle uğraşmak zorunda kaldık.

Olaylar bir mahkemeye doğru gidiyordu. Rahmetli babamı merak ediyorduk, özliyorduk. Duyduğumuz, işittiklerimiz oluyordu. İki ağabeyim henüz yurt dışından dönmemişlerdi, onları merak ediyorduk. Onların da bizi ve rahmetli babamı merak ettiklerini biliyorduk. Her gün bir mücadeleyi sürdürmek ve hiç olmazsa babamı "Onlar rahatsız değiller, sıkıntıda değiller, gerekeni yapıyorlar." gibi bir tatmin içinde tutmaya gayret sarf ediyorduk.

"Yabancı devlet adamlarının Başbakan Menderes'e vermiş oldukları hediyeleri de masraf hanesine kaydettiler."

Endişeler, kaygılar bahsinde bir anımı sizlere ifade edeyim:

Atatürk devri dışişleri bakanlarından Tevfik Rüştü Aras, annemin öz teyzesinin kocası, yani annemin eniştesi idi. Aynı zamanda da Demokrat Parti'nin son hükümetinde dışişleri bakanı olan Fatin Rüştü Zorlu'nun da kayınpederi idi. Ben kendisini 1950'li yıllardan sonra çok sık olmasa da senede beş altı kere görürdüm. Anneannemi ve annemi ziyaret eder. Yemeğe kaldığı, uzun oturduğu olurdu. Gayet münevver, malumatlı bir zattı. Beni de zaman zaman karşısına alır, konuşur, sorular sorar ve ayrıca meşgul olurdu.

Kendisi ile 27 Mayıs'tan sonra Kasım sonu, Aralık başında İstanbul'a gittiğimizde annemi ziyarete gelmişti, o zaman görüştük. Tevfik Rüştü Bey İttihat ve Terakki dâhil Türkiye'nin çok çalkantılı dönemlerini yaşamış, görmüş, siyasetin içinde bilfiil bulunmuş, çok geniş tecrübe birikimi olan insandı. Ayılırken ayakta anneme söylediği sözleri hiç unutmuyorum.

Anneme söylediği şeydi: "Bu tür durumlarda önemli olan kelleyi kurtarmaktır. Siyasette bunun dışında bir ceza yoktur. Çünkü siyasette sonuna kadar tamamlanmış bir cezayı tarih kaydetmedi."

Tevfik Rüştü Bey'in bu sözü bir bakıma doğru çıktı. Nitekim Yassıada mahkemeleri sonunda darağacından kurtulanlar veyahut emr-i hak vaki olup da bu dünyadan aramızdan ayrılmayanlar kendileri için tertip edilen hapis cezalarını sonuna kadar çekmediler. Hatta içlerinden siyasete dönenler, tekrar bakan olanlar çıktı. 27 Mayıs'ın ertesinde bir husumetin odağı haline getirilmiş bulunan Celal Bayar için vefatından sonra tertip edilen devlet törenine şahit olduk. Bu da Tevfik Rüştü Bey'in o gün söylemiş olduğu sözün doğruluğunu ortaya koymuştu.

Rahmetli babam Yassıada'da iken endişemizin birincisi, "Acaba şu anda rahat mıdır? İyi muamele görüyor mu? Acaba sağlığı yerinde mi?" şeklindeydi. Çünkü kendisini görmüyorduk. Bu konularda hiçbir bilgimiz yoktu. Bir diğer endişemiz, geleceği ile ilgili idi. Türkiye'de siyaset 27 Mayıs ile birlikte kendi meşru zemininden taşmıştı. İlmiğe kimin hâkim olduğu o an için belli değildi.

"Hangi rüzgârların Yassıada'da bulunan insanların akıbetini hangi noktaya götüreceğini kestirmek mümkün değildi."

AVUKAT ARANIYOR

Adnan Menderes'i mahkemelerdeki savunmasını hangi avukatlar, hangi şartlarda üstlenmişlerdi?

O günlerde pek çok avukat Yassıada'dakilerin vekâletini almak istemiyordu. Mesela, Profesör Bülent Nuri Esen'i anlatayım. Babamın kendisinde vekâleti vardı. Fakat davasını almak istemedi. O günlerin korku ve baskı havası içinde Yassıada sanıklarının davalarına talip olan avukatların cesaretlerini ve mesleklerine sadakatlerini o devrin insanlarından birisinin yakını olarak değil, bir Türkiye Cumhuriyeti vatan-daşı olarak takdir etmeden geçemeyeceğim. Öyle sanıyorum ki Türkiye'de adalet duygusunu biz tekrar sağlam ölçülerde, sağlam bir zemin üzerine kurmayı düşünürsek, Türkiye'de yapılacak işlerden biri baroların Yassıada'da görev yapan avukatları taltif eden birer belge vermesi olmalıdır. "Savunma kutsaldır" sözü çok tekrarlanmıştır. Ancak o insanlar Yassıada mahkemesinde zor şartlar altında görev yapmışlardır.

O günkü hatıralarıma dönüyorum.

Avukat tutulacak, ama vekâleti verecek olan kişiler tutacakları avukatı görme imkânına sahip değiller. Rahmetli babamın avukatını annem ve ben seçmek durumundayız. Kendisinin seçme imkânı yok. Belki izin verecek, o isimlerden kabul eden olacak, etmeyen olacak.

Belki o anda nasıl orası hakkında habersiz isek onlar da burası hakkında o ölçüde habersizler. Radyo dinlemiyorlar, gazete okumuyorlar. Tabii onların haber imkânları bizimkiyle kıyas edilmeyecek ölçüde dar, hemen hemen hiç yok. Onlar ancak her gün her akşam kendilerine vaki muamelelerde sertleşme veya yumuşama gibi bir hal tespit edebilirlerse onu ayna kabul edip Türkiye'yi yorumlayacaklar. Bu itibarla isim vermekten de çekinebilirler. Acaba bir yakınımıza, dostumuza bir kötülük mü yapmış oluruz, diye. Biz bir avukat tutacağız, o avukatı tutarken kararı annemle vereceğiz.

Mal mülk var, geliri var, ancak ortada para yok. Mülkümüzün gelirini kullanamıyoruz. Gel yardımcımız ol dediğimiz vakit, kime ne kadar para verebileceğimiz belli değil. Bu davayı alan eğer İstanbul'da değil ise yazıhanesini kapatmak durumunda olacak. İstanbul'da bir yer bulacak, oradan takip edecek davayı. Düşünüyoruz annemle, vazgeçelim, vekâlet ücretini de bir takım masrafları görmesi için gerekli yerlerde kullanalım, diye. Çünkü parayı avukatların cebine nasıl koyabiliriz? Üstelik bu göreve talip olan avukat sayısı da sınırlı...

Bir başka mesele de şu: Sanıklar en fazla üç avukat tutabilirler. Oysa bir kişi hakkında, rahmetli babam hakkında birden fazla dava açılıyor. İki-üç avukatın altından kalkabileceği bir yük değil. Bu şartlar altında da davaları almak isteyen avukat sayısı az. Avukatların vekâletini alacakları insanın üzerinde ip sallandırılmış vaziyette. Mesele sadece bir hukukî mesele, bir adliye meselesi değil. Siyasî boyutu hukuki bo-

yutunun çok üstüne çıkmış. Ama bizim karşılaştığımız sorun, vekâlet ücreti ve masraf için para. İkincisi bu göreve çok talip olan da yok. Tutacağız deseniz bunun büyük bir sorumluluğu da var.

Burada bir başka konu da itimat edilir birini ve hemen bunun yanı sıra beşerî yönü olan bir insanı bulabilmek. Çünkü görünüyor ki dava esas itibarıyla normal mahkeme şartları içerisinde devam etmeyecek. Yine gözüküyor ki hakkı, hukuku, adaleti beklemek mümkün değil. Esas itibarıyla insanların hangi şartlar içerisinde hangi mahkemelere çıkartılacakları hukukun evrensel prensipleri arasındadır.

Bir askerî müdahale ile işbaşından uzaklaştırılmış bir heyetin olağanüstü mahkemede yargılanması keyfiyeti hukukun evrensel ilkeleriyle tamamen çelişki içerisinde. Bu nedenle biz adaletin gerçekleşeceğini beklemek gibi bir durumla karşı karşıya değildik. Ama o insanlar ve rahmetli babam orada yalnız kalmamalı idi. Mahkeme hem milletin hem tarihin önünde cereyan edecekti, savunmasız kalmamaları lazımdı. Orada imkânlar ve şartlar ne olursa olsun milletimizin önünde, tarihin önünde verilecek bir hükme ısk tutacak gerekli müdahaleler, savunmalar yapılabilirdi. Bunun için avukata ihtiyaç vardı.

Saniyorum ağustos ayı içerisindeydi. Bir gün eve döndüm. Yanılmıyorsam öğleden önce bir vakitti. İki bey oturuyordu. Bunlardan biri Talat Asal, diğeri de Hüsamettin Cindoruk. Onlar, uygun gördüğümüz takdirde rahmetli babamın davasını avukat olarak üstlenebileceklerini söylemeye gelmişlerdi. O şartlar içerisinde bizim için çok önemli bir olaydı bu.

Sayın Talat Asal'ın Ankara'da bulunmuş olmasını, konuya yaklaşımını ve insanî yönünün gelişmiş olduğunu görmek bizde olumlu duyguların uyanmasına ve onu tercih etmemize

neden oldu. Böylece ilk vekâlet Avukat Talat Asal Bey'e verildi.

Mahkeme yaklaştığı günlerde ikinci avukat bulunmasının gereği hem bizim açımızdan gerekli gözükiyordu hem de Talat Asal Bey ihtiyacı belirtiyordu. O sırada İstanbul'dan müracaat etmiş bulunan ve daha önce bazı davalarda rahmetli babamın vekâletini almış olduğunu işittiğimiz Burhan Apaydın Bey'e Talat Asal Bey'den sonraki bir tarihte ikinci avukat olarak vekâletnameyi gönderdik.

Hüsametdin Cindoruk Bey rahmetli Hasan Polatkan'ın, Orhan Cemal Fersoy Bey ise rahmetli Fatih Rüştü Zorlu'nun avukatlıklarını üzerlerine aldılar. Rahmetli babamın avukatlığını ise Talat Asal Bey, Burhan Apaydın Bey, rahmetli Orhan Apaydın ve rahmetli Ertuğrul Akça aldılar.

Ancak bizim aklımızı sürekli kurcalayan sorular vardı. Muhakemeler nasıl olacaktı? Ne kadar devam edecekti? Bunları bilmiyorduk, ama bütün dikkatimizi mahkemeye doğru çevirmiştik. 1960 Ağustos'unda durumumuz buydu.

"Normal bir mahkemeyi, normal bir adaleti, normal bir prosedürü beklemek, ta başından beri söz konusu değildi."

Bu arada Yassıada'dan bizi tatmin edecek, endişelerimizi giderecek haberler alamıyoruz. Sadece mektuplar var. Ama daha önce anlattığım gibi sınırlı, her şeyin yazılamadığı mektuplar... Bunlar bizim içimizi biraz olsun ferahlatmaktan çok uzak.

Normal bir mahkemeyi, normal bir adaleti, normal bir prosedürü zaten o an için beklemek, ta başından beri söz konusu değildi. Hani çok ağır bir hastası da olsa insan bir yeni doktorun, bir yeni ilacın, hatta bir şifalı bitkinin bile ona faydalı olabileceği ümidini bir türlü kaybetmez. Bu, bize yüzeyde hâkim olan bir duygu idi.

EN KÜÇÜK GELİŞMELERİN ÜMİTLERİ YEŞERTTİĞİ ANLAR

*Mahkemeler devam ederken şartlar da giderek ağırlaşıyordu.
Bu süreçte neler yaptınız, neler hissettiniz?*

Günler geçmesine rağmen rahmetli babamla görüşememek, uzun mektuplarını alamamak, sesini duyamamak bizleri çok üzüyordu.

Korkularımız, endişelerimiz sadece içinde bulundukları maddî şartlardan ileri gelmiyordu. Maruz kalabilecekleri muameleler bizleri korkutuyordu. Celal Bayar'ın neticelenmemiş intihar teşebbüsü bizim için son derece moral bozucu oldu.

Sonra bir gün, rahmetli babamın ve arkadaşlarının resimlerini gazetelerde gördük. Bu resimler, mektuplar dışında bizim için, annem için, hepimiz için en önemli haberdirdi. Nihayet rahmetli babamı sağ salım bu resimlerde görebiliyorduk.

10 Ekim 1960 tarihli Hürriyet'in manşeti.

Sonradan öğrendiğimize göre Ankara'dan İstanbul'a nakledilmeleri ve Yassıada'ya getirilmeleri çok kötü şartlar içinde cereyan etmiş. O zaman Yassıada ile ilgili bir film de oynatıldı. Ama bu film nasıl çekilmiş.

Bir gece sanıklara "Kalkın giyinin!" denilmiş, sebebini oradakiler de bilmiyorlar. Gemilere, hücumbotlara bindirilmişler, bir mizansen içinde karaya çıkarılmışlar. İşte adaya gelişleri, diye bu film oynatıldı.

Gelişmeler sırasında sizi ümitlendirecek bir ışık, bir teselli kaynağı oldu mu?

Bu vesileyle bir resmi hatırlatmak istiyorum. Rahmetli babamın resimlerinden biri, berber kendisini traş ederken çekilmişti. O berber saç traşı değil sakal traşı yapıyordu. Berberin usturası rahmetli babamın boynu civarındaydı. Böyle bir resmi o şartlar içerisinde gören yakınlarının ne düşüneceği bellidir. Gerek annem ve gerekse ben o resimden -Allah

esirgesin, Allah korusun, dualarımızla birlikte- büyük ölçüde üzülmüştük.

Bu resimleri gördükten sonra, kötü bir gelecek bizim zihinlerimizde, yüreklerimizde bir korku olarak daha fazla yerleşmeye başladı. O sırada da zaten Demokrat Parti ileri gelenlerinin büyük bir kısmının idam talebiyle yargılanacağı, Yüksek Soruşturma Kurulu'nun bu şekilde düşündüğü yolunda haberler basında yer alıyordu.

Eş dost bize teselli olsun diye "Canım, ilk tahkikattır. İlk tahkikat sonunda ya da savcının iddianamesinde idam istenir ama karar böyle olmaz." diyordu. Biz ise devrin siyasî şartlarının rahmetli babamın ve arkadaşlarının, DP mensuplarının akıbetlerini tayin edeceğini o günlerde görüyor ve hissediyorduk. Yine hissediyorduk ki başta rahmetli babam olmak üzere Yassıada'da bulunanların hayatları ve akıbetleri, hangi güç ülkeye hâkim ise onun insafına ve vicdanına kalmıştır. O devirde gücü elinde bulunduranlardan, o devrin şartlarından Yassıada mahkemesini ayrı düşünmek bizim için mümkün değildir.

Nitekim 1960 sonbaharında başlayıp 15 Eylül 1961'de neticelenen, on bir ay devam eden duruşmaların muhtelif safhalarında ve son olarak kararlarda bu korkularımızı, endişelerimizi yaşamış olduk.

Yassıada duruşmalarının ilk gününde rahmetli babam hakkında daha net bilgiler alma imkânına kavuştuk. Oradaki tablo "Acaba nasıl yaşıyorlar, ne yapıyorlar?" sorularına bir bakıma cevap oldu. Mahkemenin ilk günü rahmetli babam, maruz kaldığı şartları, hiç kimse ile konuşturulmamış olmasının neredeyse kendisini konuşma melekelerini kaybettirecek duruma getirdiğini söyledi. Bu şartlar içerisinde bir sanık olarak savunma şartlarından mahrum kalabileceğinden endişe ettiğini bildirdi. Böylece bizim korkularımız doğrudan

doğruya rahmetli babamın ağzından mahkemenin başladığı ilk gün karşımıza çıkmış oluyordu.

Tabii sonra bu konuşması üzerinde çok fazla düşündüm. Mutlaka bir maksadı olması gerekirdi. Bu sadece Yassıada'daki yaşama şartlarının, tutukluluk şartlarının düzeltilmesi için mahkemenin müdahalesini beklemek gibi bir nedene bağlanamazdı. Öyle sanıyorum ki ve bugün de öyle yorumluyorum ki içinde bulunduğu şartları ve bu şartlar içerisinde ne tür bir yargılamanın gerçekleşeceğini, oradan mesaj bekleyen bütün herkese bu şekliyle ifade etmeyi uygun bulmuştu.

"14 Ekim'de duruşmaların başlamasıyla birlikte radyoda da Yassıada Saati başladı... Hiç olmazsa tanıdıklarımızın, yakınlarımızın seslerini duyabiliyorduk."

Yassıada mahkemelerinin başlaması bizi şu yönlerden çok ilgilendiriyordu: Birincisi avukatlar görüşeceklerdi. Tanıdık, bildik bir insan, rahmetli babamdan haber getirecekti. Ne haber getirecekti, dersiniz elbisesinin ütülü veya ütüsüz ol-

duğunu belirten bir haber bile bizim için paha biçilmez değer taşıyordu.

İkincisi resimlerini görebilecektik. Üçüncüsü de mahkemenin nereye doğru gittiğini anlayacaktık.

14 Ekim’de duruşmaların başlamasıyla birlikte radyoda da Yassıada saati başladı. Sanıyorum saat yirmi civarında yapılan yayında duruşmalar veriliyordu. Tabii, tek yanlı olarak! Buna rağmen bu radyo yayını da bizim için önemliydi. Hiç olmazsa tanıdıklarımızın, yakınlarımızın seslerini duyabiliyorduk. Çünkü arada bir sanıkların konuşmalarından da kısa bölümler veriyorlardı.

Avukatlarımız rahmetli babamla konuştular. Bize, babamı iyi bulduklarını, onun bizi sordüğünü, tek merakının ailesi olduğunu söylediler. Bu görüşme baş başa olmamıştı. Arada nezaretçi vardı. Buna rağmen çok sevindik. Hiç olmazsa avukatlarımızdan, birinci elden haber almış olduk. Kendisinin avukatlarıyla konuşma imkânı elde etmiş olmasından dolayı çok memnun olduk. Kimseyle görüşmediğini söyleyen rahmetli babam hiç olmazsa haftada bir gün kısa süreli de olsa kendisine yakın birisi ile görüşecekti.

Sanıyorum, avukatımız Talat Asal Bey ilk görüşmede babam getirilirken ayağa kalkmış. On yıl Türkiye’de başvekillik yapmış, ondan önce de yirmi yıl milletvekilliği yapmış, hemen hemen hayatının her safhasında mübalağalı veya mübalağasız saygı ve itibar görmüş, sadece taşıdığı sıfatlar itibarıyla değil, etrafına telkin ettiği hislerle bunu görmüş bir insan 27 Mayıs’tan sonra ilk defa karşısındaki muhatabından bir saygı ve bir yakınlık ifadesi görmüş oluyordu. Bunları düşünüp moralleri açısından olumlu yönleri olabileceğini, bir taraftan mahkemenin getirdiği manevî ıstırapın yanı sıra hiç olmazsa bir nefeslik bir rahatlama hissedebileceklerini düşünüyorduk.

50 KELİMELİK ÖZGÜRLÜK

O şartlar altında, psikolojik baskı ve yıldırma çabaları çok yoğun bir şekilde aleyhinizde uygulanıyordu. Örneğin, sizin veya annenizin Adnan Menderes'e gönderdiğiniz mektuba elli kelime sınırı getirilmesi gibi. Bu ve benzeri uygulamaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Her gün elli kelimelik bir mektubu Yassıda'daki bir tutuklu yazabilirdi. Yakınlarının aynı güne tesadüf eden ve elli kelimeyi geçmeyecek mektuplarını bir adet olarak veriyorlardı, diğerlerini vermiyorlardı. Bazen bir iki istisna olabilirdi. Tabii hepsi "Görölmüşür" damgasını taşıyordu. Karşılıklı teselli, hasret ve muhabbet duyguları bu mektuplarda yer alıyordu. Ama olup bitenleri görüşebilmek mümkün değildi.

Ayrıca o elli kelimenin içine orada bulunan insanlara sorulan pek çok soru vardı. Onların bile sığması mümkün değildi. Tabi bunlar tahkik edilecek, belki de sansür edilecek. Ama annem bazen tarihsiz mektup atardı. Belki boş bulunurlar da

verirler diye. Sık sık telgraflar çekerdi. Zaten Çankaya Postanesi evimizin karşısındaydı. Günümün yarısı da orada geçiyordu diyebilirim. Bir şey geldi mi, bir şey gönderebilir miyim, diye.

Paketler yapılır, paketler gönderilirdi; fakat yiyecek, içecek gibi şeylerin gönderilmesi söz konusu değildi. Gazete, radyo zaten verilmiyordu orada bulunanlara. Üstüne başına ait bir takım ihtiyaçlar, elbiseydi, kravattı, gömlekti gibi maddelerdi gelip gidenler.

Bunun yorumu, bu uygulamayı işiten ve haberdar olana aittir artık.

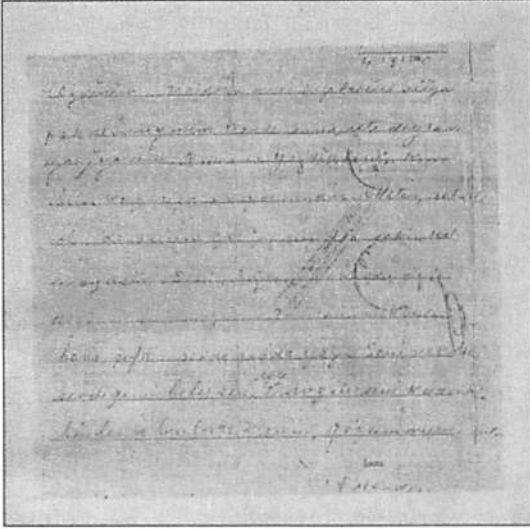
Ben kendi hakkımı anneme vermiştim. Buna mecburdum. İki ağabeyim o sıralarda yurt dışındaydı. Bir de ben daha çok gerekli evrakların tedariki için koşuşturmaktaydım. Aynı zamanda rahmetli babam rahmetli annemin mektuplarından moral buluyordu.

Siz babanıza mektup yazmış mıydınız?

Evet, benim mektubum oldu. Annem istedi. Dışarıdan ortaokulu bitirme imtihanlarını gayet iyi bir şekilde vermiştim. Bu gelişmeyi de anlattığım bir mektup yazdım. O da bana teşekkür etti. Bu şekilde bir defaya mahsus mektuplaşmamız oldu.

Diğer mektuplarında size hitaben ifadeler bulunuyor muydu?

Tabii. Hepimize "sevgi, selamet, gözlerinden öperim" gibi ifadeleri her defasında tekrarlamıştır. Annem de her mektubunda bizimle ilgili ifadeleri, sevgi ve selamlarımızı kendisine iletmiştir.

**Adnan Menderes'ten oğlu Aydın'a
Yassıada'dan gönderdiği ilk ve son mektup:**

04.08.1960

Aydın'ım,

Ara sıra mektuplarını alıyor, pek seviniyorum. Ben de sana işte doğrudan yazıyorum. Annene yazdıklarımı kim bilir kaç defa okuyorsundur. Metin, sabırlı ol. Derslerine çalış. Sınıfta sakın kalma-yasın. Seni, sizleri ne kadar özlediğimi bilemezsin. Annenin mektupları bana şifa. Sen de arada yaz. Seni ne kadar sevdiğimi bilir-sin. İşte o sevgi ile seni kucaklar, binlerce binlerce öperim, gözü-mün nuru evladım.

GÖZETİM ALTINDA GÖRÜŞME VEYA GÖRÜŞEMEME

Yüz yüze görüşme imkânınız oldu mu? Olmuşsa bu görüşmeler hangi şartlarda, nasıl gerçekleşti?

İki defa oldu. Başında komutan duruyor. Özel hiçbir şey söyleyemezsin. Söylesen sen ayrılacaksın, ama o insanlar orada, onların elinde. Ne tür bir muameleyle karşılaşırlar, başlarına ne gelir, belli değil.

Ziyaret sırasında bakışlarımızla ve hareketlerimizle anlaşılabiliyorduk. Dilimizden de, mecburen söylememiz isteneni söylemeye mecburduk. Yani sipariş ifadeleri kullanmak zorundaydık.

Onlar mahkemeye çıkarılmış sanık mıdır? Yoksa 27 Mayıs'ın elinde rehine midirler?

Çünkü 1960 yılı Temmuz ayında Cemal Gürsel çıkmış, "Eğer en ufak bir kıpırdanma olursa Yassıada'da kan ve kemik yığını kalır." diye açıklama yapmış. İşte bu şartlar altında yapabildiğimiz iki görüşme. Bu hassasiyeti azamî derecede mecburen göstermemiz gerekiyordu.

İlk görüşmemizin hikâyesi 1960 Kasım'ında başladı.

Kasım ayının sonlarına doğru Yassıada'da rahmetli babamla görüşebileceğimiz, Dolmabahçe Camii'nde bulunan Yassıada İrtibat Bürosu ile temasa geçmemiz bildirildi.

Görüşebileceğimiz bize tebliğ edilene kadar hiçbir Demokrat Partili yakını Yassıada'da görüşme yapamamıştı. Bize haber geldiği anda görüşmelerin ileride başlayıp başlamayacağına dair bir bilgi yoktu. Bizim görüşmemizden sonra belirli bir alfabetik sıraya göre aileler yakınlarını ziyarete başladılar.

Tabii, bir yönüyle sevinç, ama buruk bir sevinç... Her şeye rağmen kısa da olsa bir görüşme, ayrılırken hasret çok daha büyüse de yine de bir hasret giderme imkânı. Bir sevinç, şüphe yok, ama hemen yanı başında da korkular, endişeler sıra sıra bekliyor... Nasıl göreceğiz? Nasıl görüşeceğiz? Zaman zaman bir ümit, bazen ise "Başkaları da olacaktır, kısa sürecektir, bu tadımlık bile olmayacak," gibi bir yeis. Sonra his platformundan akıl platformuna kayan bir arayış. "Acaba ne söyleriz? Ne söyleyebiliriz? Baş başa kalma fırsatı kalırsa kendisine ne söyleyelim? Acaba sağlıklı mı göreceğiz, moralini nasıl göreceğiz?" O şartlar içerisinde bir insanın bütün yakınlarının paylaşacakları duygularla bir gün akşam vakti annemle birlikte Esenboğa'dan uçakla İstanbul'a hareket ettik.

Ertesi gün İstanbul'da kaldık. Bazı dostlarımızı gördük. İstanbul'da daha önceleri Park Otel'de kalırdık. Bu sefer Divan Otel'i'ne gitmiştik. Gelenler, gidenler ve basın oradaydı.

Gazeteciler bizimle konuşmak istiyorlar, ama biz basına içinde bulunduğumuz şartlarda ne söyleyebiliriz? Otelde ziyarete gelenler bizimle ilgileniyor, ama en çok ilgiyi santral memuresi hanım gösteriyor. Daha sonra tanıştığımız bu ha-

nım, annemle beni adeta koruyormuş gibi bizim özel sekreterliğimizi yapıyor. O hanımın davranışını şimdi burada son derecede saygıdeğer bir hareket olarak anıyorum.

Ertesi gün irtibat bürosunda çeşitli kontrollerden geçip üstümüz arandıktan sonra motorla Yassıada'ya doğru hareket ettik, bir süre sonra vardık. Bizi aldılar. Etrafımıza bakmaya, nerede olduklarını, nerede kaldıklarını anlamaya çalışıyorduk. O şartlar içerisinde yürüyerek Yassıada komutanına tahsis edilen odaya geldik.

Biz oturduktan çok kısa bir süre sonra kapı açıldı. Babam rahmetli de içeri girdi. Odada Yassıada komutanı Tarık Güryay da var. Zaten konuşma süresi içerisinde de orada kaldı. Rahmetli babamı zayıf, üzgün ve süzölmüş gördüm. Annemin ve benim kendimizi şartlandırdığımız şey, aman bizi iyi görsün, bir de bizim için üzülmessin, sıkılmasın, mümkün olduğu kadar kendimizi ve bu dünyanın bizim tarafımızdaki olaylarını mümkün olduğu kadar iyi göstermeye gayret edelim. O şartlar içerisinde fevkalade zor da olsa kendimizi mümkün mertebe tutmaya çalıştık.

Babam önce annemle karşılıklı gözyaşları içerisinde kucaklaştı, birbirlerine sarıldılar. Sonra ben de aynı şekilde rahmetli babamın boynuma sarıldığını hatırlıyorum.

Şimdi bu insan, Türkiye'nin on yıl başbakanlığını yapmış Adnan Menderes Yassıada'daydı ve annemle ben ikinci bir ziyaret yapmanın yollarını arıyorduk.

Birinci görüşmemizden sonra sanıkların yakınlarına izin verildiğini biliyorduk. Tekrar müracaat ettik, olumlu cevap aldık. Sanırım ki 1961 senesinin Mart ayı idi. Annemle birlikte Ankara'dan İstanbul'a gittik.

Sabah kalktık, hazırlandık. Yassıada İrtibat Bürosu'na müracaat ediliyor, yakaya kimlik kartları takılıyor, bunları

ikmal ettik. Vapura bindik, vapur kalkmak üzere. Tam bu sırada gelenler oldu. Dediler ki,

– Siz ineceksiniz!

– Neden?

– Siz daha önce görüşmüştünüz.

– Nasıl olur?

– Aldığımız emir böyle. İsterseniz gidip irtibat bürosu ile görüşebilirsiniz.

Bu konuşmalar oldu ve biz vapurdan indik, gittik ilgililere sorduk. Söylenen yine aynı şeydi. “Siz daha önce görüşmüşsünüz.”

Görüşmenin sıraya konulmuş bir hak sayıldığını orada gördüm. Biz iki kere görüşürsek kimsenin itiraz edeceğini tahmin etmiyorum. Nitekim bir başkası iki kere görüşme fırsatını bulmuş olsaydı biz bundan onların nam ve hesabına da memnun olurduk. İkinci görüşme imkânı bizden neden esirgenmişti? Esirgenecek ise niye oraya kadar gitmemize yol açacak bir gelişme uygun görülmüştü? Bunu kim yapmıştı, kim etmişti? Bilmiyorum ama Allah kimsenin başına böyle bir şey vermesin. Her şeyinizle hazırlanmışsınız, cezaevinde babanızı göreceksiniz, onun içinde bulunduğu şartlar belli. Tam vapur hareket edeceği vakit “İn!” sözü ile karşılaşıyorsunuz. Biz tabii o noktada tekrar Ankara’ya dönüp gelmek ve beklemek durumunda kaldık.

İkinci görüşmemiz ilki gibi değildi. Annem, ben ve rahmetli iki ağabeyim beraber gittik. Rahmetli Yüksel ağabeyim daha önce rahmetli babamla görüşme imkânı bulmuştu. Çünkü görüşme izni verilen yakınların bir seferde topluca değil de bazen önce hanımı, sonra oğlu gibi sıralamalar oluyordu. Yüksel ağabeyim bu imkândan yararlandı.

Annemle benim ikinci görüşmemiz ve son görüşmemiz 1961 yılı Ağustos ortalarında. Rahmetli Yüksel ağabeyim ve Mutlu ağabeyim de bizimle birlikte oldular. Bunun dışında, iki görüşme arasında herhangi bir görüşme yapamadık.

İkinci görüşme için müracaatımıza olumlu cevap gelince karayolu ile İstanbul'a gittik. Ertesi sabah gerekli işlemlerden sonra yine irtibat bürosunun önünden annem, ağabeylerim ve ben vapura bindik. Bizi, öteki sanık yakınlarından ayırdılar.

Adaya gelişimizde ilk görüşmede olduğu gibi ada komutanının odasına aldılar. Biz beklerken babamı getirdiler, görüşme bitince önce o ayrıldı, sonra biz çıktık. Şekil itibarıyla ikinci görüşmenin birincisinden bir farkı yoktu. Ama yaşadığım dakikalar itibarıyla rahmetli babamın durumu itibarıyla çok farkı vardı. Hem de pek çok...

Birinci görüşmede neticeyi bir miktar olsun iyiye yorumlamak için bir iki kırıntı sayılabilecek unsurlar bulmuştuk. Bu görüşmede ise her şeyin bittiğini gördük. O acıyı, o dramı orada Yassıada komutanının odasında rahmetli babamın yanında yaşadık.

İlk görüşmemizde gözleri yaşlı idi. Sık sık bizlere sarılmıştı. İkinci görüşmede kendisini birinci görüşmemizden daha üzgün gördük. Bir kere sarıldığı vakit bırakmak istemiyordu. Her kucaklaşmada "Rabbim sizleri korusun!" sözünü içinden kopup gelen duygularla tekrarlıyordu. Bizler acısını daha fazla artırmamak için kendimizi tutmaya çalışıyorduk. Ne kadar kendimize hâkim olabilirsek o kadar...

Biz, Yassıada'ya giderken duruşmalar tamamlanmıştı. 15 Eylül günü mahkeme kararları açıklanacaktı. Yassıada'ya gidebilen birçok ailede olduğu gibi bizde de önceden bir veda-

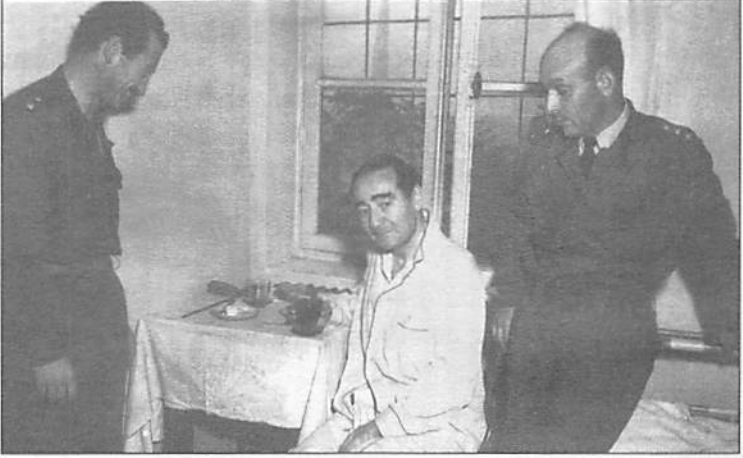
laşma havası hâsıl olmuştu. Bir daha görmek ya nasip olacaktı ya olmayacaktı. Bu bizim için ne kadar böyle ise rahmetli babam için de öyle idi.

Bir yanda ölüme mahkûm edilmeye aday bir insan, öbür tarafta eşi ve çocukları... Ne konuşabilirlerdi o tablo içinde? Ne konuşacaksınız o şartlarda? Ada komutanının nezaretinde nasıl rahat bir konuşma olabilir?

Daha sonra öğrendik ki zaman zaman ada komutanı rahmetli babamı odasına çağırarak konuşurmuş. Şunu anladık ki orada kendisinin sohbet ettiği, konuşabildiği tek kişi, kendi zindancıbaşısı! Odasında yirmi dört saat nöbetçi var. Onlara da görüşmemeleri için kesin talimat verilmiş.

Oturduğum yerden dikkatle kendisine bakıyordum. Bulunduğu yerden çok sevdiği deniz gözüküyordu. Akşam, di-yordum, herhalde İstanbul'u görüyordur. İstanbul'u ne kadar sevdiğini biliyordum. İzahı mümkün olmayan bir burukluğun içinde hissettiğimi anlatıyorum. Sadece bir evladın babasına duyacağı burukluk değildi. Kim olursa olsun, yakından tanıdığımız bir insan, memleketini, milletini ne kadar sevdiğini bildiğimiz bir insan...

Koşmuş ve koşuşturmuş bir insan ve orada her şeyden uzak bir büyük çileyi dolduruyor, bir büyük çileyi yaşıyordu. Son derecede cana yakın, gönül alıcı, enerji dolu bir yapı. Bunu adeta hemen fotoğraflayan bir görüntüsü vardı. Güzel insandı. Dikkatle kendisine baktım ve o anda kolay kolay zihnimden söküp atamadığım bir soru geldi. Bir karayılan gibi zihnimde çörelendi. Kendi zihnimde sorduğum, sordukça yankılanan, yankılandıkça yankıları uzayan soru şuydu: Bu güzel insanın boynuna yağlı ilmek nasıl geçer?

**"27 Mayıs'tan beri zihnimizdeki sorulardan biri şuydu:
Bu kadar dinamik, canlı insan dört duvar arasında ne yapıyor?"**

Günde iki-üç saat yol yürüyen insan, her gün bir iki kere soğuk suyun altına giren insan acaba bir yıkanma imkânına sahip midir?

Rahmetli babam yemek seçmeyen, olağanın dışında hiçbir yemeğe özel merakı olmayan bir insan... bah bir bardak meyve suyu içer, öğleyin yemek ya tesadüf etmiştir ya etmemiştir, onun için önemli değildir. Ama akşam arkadaşlarıyla oturduğu vakit bir iki kap ev yemeğini zevkle yer. Bu insan acaba ne yemek yiyor? Yiyebiliyor mu? Günlerini, gecelerini nasıl geçiriyor? Bu düşünceleri zihnimizden hiç çıkaramamıştık. Ada komutanının odasında rahmetli babamı o halde görünce kendisinin maruz kaldığı şartlar bizim için belli oldu. Babamı moral bakımından çok yormuşlardı.

İçinde bulunduğumuz hava kolayca anlaşılabilir. Biz o loca içinde babamın üzüntü duymasını gerektirebilecek en ufak bir sözden sakınarak konuşmaya çalışırken ada komutanı sınırlı süremizden adeta çalarak müdahalede bulunuyordu. Kendisinin rahmetli babamla meşgul olduğu, iyi mu-

amelede bulunduğu gibi bir izlenim vermek için araya giriyordu. Böyle bir gayreti vardı. Zaman zaman kendi odasına rahmetli babamla birlikte Ethem Menderes'i de çağırđını söyledi. Böylece, babamın komutan dışında konuşabildiği ikinci kişinin ismi de ortaya çıkıyordu.

Rahmetli babama iyi muamele yapıldığını bizlere anlatmakla yetinmeyen ada komutanı bir süre sonra ordu Foto Film Merkezi'nin fotoğrafçısını da odaya çağırđı. Babam hiçbir şey söylemedi. Ama bir şey söylememesine rağmen, orada o halde fotoğraf çekilmesinden ne kadar irkildiğini, ne kadar tedirgin olduğunu, içinden bir takım şeylerin kopup kırıldığını hâlâ gözlerimin önünde yaşıyorum.

Orada fotoğraflanan tablo gerçekte zıttı. Böyle bir fotoğrafın ne anlamı olacaktı? "İşte Menderes, ailesi ile görüşebiliyor." demek için basına vereceklerdi. Oysa gerçeği biz yaşıyorduk.

Annem konuşuyor: "Biz hepimiz iyiyiz. Mutlu iyi, Yüksel iyi. Hep iyi haberlerini alıyoruz. Tek merak ettiğimiz sensin. Neler gördük, neler geçirdik? İnşallah bunlar da geçer. Sonunda adalet galip gelir, vicdanlar galip gelir. Yine bunları birlikte konuşuruz."

Annem, babamın sevgi dolu bakışları üzerinde bunları söylüyor, üzüntüsünü belli etmemeye çalışarak metanetle konuşuyordu.

Annemin, 27 Mayıs'tan itibaren ne kadar üzüldüğünü, ne kadar endişelendiğini, 27 Mayıs'tan önce de rahmetli babama ne kadar düşkün olduğunu herhalde iki ağabeyim de rahmetli olduğuna göre en iyi bilecek insanım. Annem orada vefakâr, fedakâr, çilekeş Türk kadınının hakikaten bir sembolü olarak büyük bir metanet içerisinde adeta orada rol oynuyordu. Eğer karşısındakini üzme gibi, onu büsbütün yıkmak ve yıpratmak gibi bir baskının bir an için üzerinden kal-

dırıldığını farz etsek, orada çırpınan, hıçkırığa hıçkırığa ağlayan bir kadıncağz kalırdı.

Annemle babam arasındaki konuşmada zaman zaman değişik konulara temas edildi. Avukatlardan bahsedildi. Babam anneme evliliklerinin ilk yıllarında İzmir’de ve Aydın’da geçirdikleri günleri, oraya ait hatıraları tazeleyecek konuları açtı, “Berin, şunu hatırlıyor musun? O adamın adı neydi?” gibi sorular sordu. Aydın’dan söz açtı, çiftliği sordu.

Görüşme esnasında annem, “Adnan, sen oradan taşınmamızı istiyordun. Göreme Sokak’tan taşındık, memnun olursun, diye” dedi. Bu sözleri biraz da o ağır havayı dağıtmak için söylemişti. Annem, bunu müjdeli bir haber gibi verip, neden Göreme Sokak’ta oturmamızı istemediğini babama sordu. Rahmetli babam çok masum bir şekilde “İsmi sevmemiştım sokağın Berin. Göreme! Sanki bir daha göreme gibi bir manası var.” dedi.

Çok hassas ruhlu bir insandı. “Çok memnun oldum oradan çıktığınıza.” ifadesi zihnimde yer etti.

Rahmetli babamın görüşme sırasında Aydın’la, İzmir’le, Aydın’daki çiftliğimizle ilgili hatıraları tazelemesini ben sonra düşündüm. Onun konuşmalarından rahmetlinin siyaset dışı bir hayatı kabulleneceği gibi bir anlam çıkardım. Onun, Aydın’la çiftlikle alakası, orada olup bitenleri merakla sorması böyle bir düşüncesini aksettiriyordu.

Şu soruyu arada bir kendi kendime soruyorum. Acaba biz o gün nasıl ayrılabiliriz? Konuşmamız sırasında devamlı buğulanan gözleri fotoğraf gibi zihnimdedir. Önce o odadan çıktı, sonra biz. Kapıya giderken dönüp dönüp anneme, sonra bana sarılışı gözümün önündedir.

Bu konuşmanın bir saati bulduğunu tahmin etmiyorum. Çok kesin bir süre vermek zor olur. 45 dakika civarında olduğunu zannediyorum. Bir süre konmamıştı ama sanıyorum

konuşmanın bittiğini, ada komutanının “Artık veda et Adnan Bey!” gibi bir ifade kullandığını hatırlıyorum.

Rahmetli babamdan sonra biz de kalktık. Dönecektik.

Et kemikten nasıl ayrılır, insanın ciğeri nasıl sökülüp alınır, hatta bir baş gövdeden nasıl kopartılıp alınırsa bir saate yakın tutacak hüsranlı görüşmenin sonu da öyleydi. Tekrar tekrar durdu, döndü, anneme, sonra bize uzun uzun sarıldı. Keder dolu, üzüntü dolu bir ifade hep yüzünde idi. Bu şekilde ayrıldı. Bütün ömrü, bütün hayatının anlamı kendisi için sevdikleri olmuştu. Eşi, çocukları ve belki o anda dış âlem-den görebildiği, bizlerin kişiliğinde bütün sevdiklerinden kopuyordu.

Bunları anlatırken bir duygumu mutlaka dile getirmek isterim. Kendisine birkaç cümle söyleme noktasına geldim, fakat geri çekildim. O şartlar içinde kendisi için çok mu ağır olur diye düşünmeseydim, ya da o ada komutanı orada olmasaydı, kimsenin duyamayacağı bir fırsatı bulsaydım, Başvekil Adnan Menderes’e, babama şöyle diyecektim:

“Siz buradasınız, ama şimdi 27 Mayıs’tan çok daha fazla seviliyorsunuz. Üzülmeyin, gam çekmeyin, merak etmeyin, bu millet sizden ve sizin hatıralarınızdan kopmayacaktır. Bu millet bütün bu olup bitenlere rağmen sizi çok daha fazla seviyor, özlüyor ve sizi ilelebet unutmayacaktır.”

Bunları söyleyememek, hala içimde bir ukde ve derin bir hicrandır. Ancak söyleyemediklerimi yaşayarak görmeyi Allah bize nasip etti. Bunun için devamlı iftihar kaynağı olan aziz milletime teşekkür etmekten uzak kalmak ne mümkün?

Bu son görüşmemizde çok hüznü bir hava vardı. Ayrılma zamanı gelince babamın sık sık sarılması adeta hiç birimizden ayrılmak istememesi bunun son görüşme olduğunu gösteriyordu.

Ada komutanının “Sizi İstanbul’a ben bırakırım.” dediğini hatırlıyorum. Bir hücumbot ile gelip gidiyormuş. Bizi de ona bindirdiler. Annem ve ben memnun olduk. Sebebi, böyle bir şeyi duymaktan muhtemelen babamın da memnun olacağıydı. Yoksa bizim için önemli olan bir deniz vasıtasına binmek değildi.

Vasıtanın ve gideceğimiz yerin o an için hiç önemi yoktu. Belki o anda ne yapacağımızı düşünme gücüne de sahip değildik.

Hatırlayabildiklerimi şöyle ifade edeyim:

Ben sanki fotoğraf çekmişim, bu fotoğraflardan bir albüm yapıyor gibi aktarıyorum. Konuşma sırasında o zat anneme “Adnan Bey çift çubuk sahibi insandı, hali vakti yerindeydi, siyasete girmese de olurdu.” gibi bir söz sarf etti. O günün şartlarında Yassıada’da bulunanlar için söylenen sözlerin arasında çok hafif bir sözdü bu. Annemin o sözü büyük bir olgunlukla karşıladığını, “Ama o zaman memlekete kim hizmet eder?” diye bana göre çok da anlamlı bir cevap verdiğini hatırlıyorum.

Sarayburnu’na yanaştı hücumbot. Orada indik. Görüştüğü kişinin kim olduğunu biz indikten sonra annem benden öğrendi. Bir taksiye atlayarak Divan Otel’ine geldik. Yassıada’ya gitmeden bir gece önce otelin sahibi Vehbi Koç Bey’le konuşmuştuk. Vehbi Bey, eksik olmasın, o akşam kaldığımız odaya uğramıştı. Zaman zaman kendisi, zaman zaman muhterem oğlu ya annemi ya döndükten sonra Yüksel ağabeyimi aramış, sormuştu. O akşam Vehbi Bey anneme teselli edici sözleri söyleyip ayrılırken “Adnan Bey çok sevinir, anlaşmaları bitti. Karadeniz Ereğlisi’nde artık ikinci demir-çelik fabrikasını kuruyoruz, bunu söyleyin.” demişti.

“Değil bir demir-çelik fabrikasının kurulması, bir köy çeşmesinin akması bile haber olarak iletilse o an için her türlü acısının, üzüntüsünün ve ıstırabının üzerine bir sünger çekecek nitelik taşıyordu.”

O haberi Vehbi Bey’in iletmemizi istemesi çok doğru bir düşünceydi ve bana göre Vehbi Bey’in rahmetli babamı çok iyi tanımış olduğunun işaretidir. Nitekim ada komutanı Tarık Güryay daha sonra bir gazetede çıkan hatıratında şöyle anlatıyor:

“Hava bozuk olduğu zamanlar Adnan Bey ısrarla sorardı, acaba Anadolu’ya yağmur yağıyor mu?”

Biz annemle beraber oteldeyiz. Avukatlarımız geliyor. Eş dost geliyor. Ama herkes kendi kaderini yaşar. Kim ne derse desin içimiz ezik. Hiç bir şey bizi teselli etmiyor. Buna rağmen yakınlarımızın yanında metin durmaya gayret ediyoruz.

Annemle yalnız kaldığımız zaman, o gün rahmetli babamla olan buluşmamızı, görüşmemizi tekrar gözümüzün önüne getiriyoruz. Nasıl gördük? İyi mi yoksa kötü mü görünüyordu? Bunlar hep aklımızda. Gördüklerimizi nasıl yorumlayalım noktasına gelince, o vakit ikimizin de kanaati şu oldu:

Ayrılışın verdiği büsbütün alevlenmiş hasret, o odada o an için görünmeyen, ama görünen her şeyin delil olabileceği bir tablo.

Kendisiyle görüşme fırsatının verilmiş olması endişeler, tereddütler, korkular içinde, o andaki ruh halimizde çok küçük bir ümit kırıntısı oluyordu.

“YASSIADA’DA DİNLEYİCİ OLMAK İSTEMEDİK”

Yassıada mahkemelerine dinleyici olarak katıldınız mı?

14 Ekim’den sonra diğer sanık yakınları gibi dinleyici olarak Yassıada’ya gidip rahmetli babamı görme fırsatı ortaya çıktı.

Sanık yakını olarak yakanıza dinleyici kartı takılacak. Siz Yassıada’ya gidip, mahkemenin dinleyici sıralarından duruşmaları izleyeceksiniz. Annem ve ben düşündük, böyle bir şart içinde rahmetli babamı dinleyici arasında görmek istemedik. Çünkü bunu bir görme, görüşme kabul etmiyorduk. Rahmetli babam o tablo içinde bizi görünce çok üzülecekti. Avukatlarımızla konuştuk, sanık yakını sıfatıyla dinleyici olarak gitmeyeceğimizi bildirdik.

Ama bir yandan da içimiz yanıyor tabii. 25 Mayıs’tan bu yana rahmetli babamı görmüş, konuşmuş, sesini duymuş değiliz. Buna rağmen içimize sinmeyen o türlü bir görme imkânını derin üzüntümüze rağmen kabul edemedik.

**"Rahmetli babamı dinleyici arasında görmek istemedik.
Rahmetli babam o tablo içinde bizi görünce çok üzülecekti."**

“HER AKŞAM KIRATINA BİNER EYÜP SULTAN’I ZİYARET EDER”

Bu baskı ve tehditler çerçevesinde halkımızın da sağduyulu yaklaştığını söyleyebilir miyiz?

Evet. Bu hususu her vakit dile getiriyorum. Halkımız bu acıyı her şekilde ve şart altında paylaşmıştır. Nereye gitsek kucak açmıştır, buyur etmiştir. Hatta Adnan Menderes’e bir zarar gelmemesi için çok dikkatli davranış ve tavır sergilemişlerdir.

Burada, 27 Mayıs ihtilâli sonrasındaki gelişmelerle ilgili yer yer dile getirilen bir değerlendirme var. Halkımızın ihtilâl öncesi Demokrat Parti’ye verdiği büyük desteği ihtilâl sonrası geri çektiği, hatta unuttuğu dile getirilir. Gerçekten halkımız korkudan veya unuttuğundan dolayı böyle bir tavır sergilemiş olabilir mi?

İlgili merciler halka “Sevdiklerinizi öldürürüm!” mesajı veriyor. Bu durumda, fitrî bir şeydir, her kim olursa olsun bizim gibi hareket ederdi.

“Devletin başındaki ‘Yassıada’da kan ve kemik kalır, bunu bilsinler!’ diye sözler sarf etti. Halka ‘Sevdiklerinizi öldürürüm!’ mesajı verildi. O yüzden halk Menderes’in zarar görmemesi için sessiz kaldı.”

Diğer yandan o gün için bir ürküntü de vardı yönetimde. Bir tünel davası çıktı. Sarayburnu’ndan Yassıada’ya tünel kazılıp mahkûmlar kaçırılacak diye. Hatta bu ciddiye alındı. Devlet başkanı, “Kan ve kemik kalır, bunu bilsinler!” diye sözler sarf etti.

Bir gün bir tanıdığımız 1961 yazında “Gelin, bakın!” dedi, Ankara’nın muhtelif yerlerine götürdü. Gezdiğimiz yerlerde askerî devriyeler, jeepler, hatta tank bulunan köşeler bile vardı. Yassıada’dakiler için millet bir şey yapar korkusu o gün yönetime hâkim olmuştu. Biz o korkudan endişe etmiyor değildik. Şu şekilde endişe ediyorduk: Korkanlar onun mevcudiyetini kendileri için bir tehdit unsuru olarak görebilirlerdi. Mahkemelerdeki bütün mizansenlere, radyo yayınlarına, küçük düşürücü oyunlara rağmen kendisini yıllarca tutmuş, sevmiş, desteklemiş halk topluluklarının bağlılığı devam ediyordu. “Ne olmuş Menderes’i Yassıada’ya koymuşsa-

nız, o her akşam kıratına biner Eyüp Sultan'ı ziyaret eder.” gibi ifadelerle Menderes'i efsaneleştiren halkın önderi durumundaki bir kişinin hayatta kalması o günün iktidar sahiplerince sürekli bir engel, bir tehdit gibi değerlendirilebilirdi.

FATURASI EN AĞIR İHTİLAL

Siz 12 Eylül ihtilâlini de gördünüz. Yeri gelmişken bir kıyas-lama yapsanız neler söylerdiniz?

Yassıada'da 27 Mayıs sonrası cereyan eden, yaşanan olay-larla 12 Eylül'den sonra bizim başımızdan geçenleri mukaye-se edince siyaset yolunda ailemizin başına gelenlerin en azıdır benim başıma gelenler. Bunu burada ortaya koymaya mecburum. Bir takım şeyleri yerli yerine oturtmanın ve bu şekilde anlatmanın kendi sorumluluk anlayışım içerisinde olduğunu biliyorum. Ama bu ayırma rağmen, hayatımın hiçbir safhasında devletim ve milletim için bir yanlış yaptığımı zannetmiyorum, ama ben de kendimi bir siyasî hak mahrumiyeti içerisinde buldum.

Nedir bu, dersenez, ha malınızın yarısını belediye size hiç haber vermeden almış götürmüş, ha o gün çalıştığımız yev-miyenez size ödenmemiş veyahut aldığınız otobüs bileti İstanbul'a kadar ama sizi Bolu'da indirmişler. Bunların arasın-da hiçbir fark yoktur.

Hürriyet

17.06.1980

Yeni Sayı: 10.000

İstanbul: 10.000

Adana: 10.000

Antalya: 10.000

Bahçeşehir: 10.000

Bursa: 10.000

Çarşamba: 10.000

Denizli: 10.000

Eskişehir: 10.000

Gaziantep: 10.000

İzmir: 10.000

Konya: 10.000

Manisa: 10.000

Mardin: 10.000

Medya: 10.000

Ordu: 10.000

Samsun: 10.000

Sivas: 10.000

Sütlüce: 10.000

Tekirdağ: 10.000

Trabzon: 10.000

Van: 10.000

Yalova: 10.000

Zonguldak: 10.000

YILDIRIM BASKI

BÜTÜN YURTTA SIKIYÖNETİM İLAN EDİLDİ

Ordu yönetime el koydu

Hükümet ve Parlamento feshedildi, Siyasal partilerin faaliyetleri durduruldu. Parlamenterlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı. Saat 05.00'ten itibaren sokağa çıkma yasağı başladı

Genelkurmay Başkanı Evren'in başkanlığında Kara, Hava, Deniz Kuvvet Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı Millî Güvenlik Konseyi'nde görev aldı

27 Mayıs medyasıyla 12 Eylül medyası arasındaki en büyük benzerlik atılan manşetler

TEK TESELLİ KAYNAĞI

Gerçi o sıkıntılı dönemi aşmaya yönelik örnekler verdiniz. Fakat her halükarda psikolojik bir baskı, yaklaşık on beş ay devam eden sindirme sürecinden geçtiniz. En güçlü teselli kaynağınız neydi veya nelerdi?

27 Mayıs sabahı, annem, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a "Acaba Adnan ile görüşebildiniz mi?" diye sormuştu. Bayar'ın cevabı ise "Artık çok geç hanımefendi!" olmuştu. O andan itibaren bütün benliğimizi saran endişeler giderek büyümüşü. Kararların arifesinde endişelerimiz korkuya dönüşürken, onun hayatının söndürülebileceği gibi bir ihtimal zihnimize yerleştiğinde, kavurucu sıcakta hafif bir esinti gibi zaman zaman ümit dalgaları gelip geçiyordu.

Allah'tan ümit kesilmez. Bu kadar hizmeti olduğu devletine ve milletine bağışlanır ve hayatı kurtulur. 14 Eylül günü bu bekleyişin zirveye çıktığı noktadır.

O an için yapabileceğimiz, beklemek ve tabii korktuğumuzun olmaması, babamın sehpaye gitmemesi için dua etmek... Akriba, eş dosttan tutunuz çok yakından tanıdığımız insan-

ların haklarında da rahmetli babamla birlikte karar verilecek. Bunların içerisinde çok iyi tanıdığımız, sık sık görüştüğümüz insanlar var. Onların ne olacağını düşünüyoruz. Bu arada akrabalarımız, yakınlarımızdan milletvekilleri de var. Onların eşleri, çocuklarını tanıyoruz. Onların ne olacaklarını düşünüyoruz. Bunu çok rahat bir şekilde ifade edeyim, “Acaba, onlar için ne olacak?” diye endişe ediyoruz ama verilecek en ağır karar ne olursa, ölüm cezası, müebbet hapis veyahut her neyse rahmetli babamla başlayacağını hemen hemen hepimiz biliyoruz. Bekliyoruz...

Bizim tek düşüncemiz, tek endişemiz, tek üzüntümüz babamdı. Onun dışında hiçbir şeyin önemi yoktu.

“Bir intihar haberi çıkmış. Doğru mu değil mi bilmiyoruz. Neden böyle bir şey var? Niçin var? Onu da bilmiyoruz.”

Bir taraftan o anda hayatta olup olmadığını bilmiyoruz. Hayatta ise Millî Birlik Komitesi bu kararları onaylayacak mıdır, onaylamayacak mıdır bunu da bilmiyoruz.

Ümit insanoğlunun bir parçası... Azalsa da çoğalsa da kuş olup gitmiyor. Bir yerde ümit her zaman kalıyor. Böyle bir

mucize beklercesine taşıdığımız ümit dışında 15 Eylül'ün ari-fesinde mahkemenin ölüm cezası vereceğini bekliyorduk. O an için tek düşünce acaba onaylanır mı, onaylanmaz mı nok-tasındaydı.

15 Eylül sabahı kalktığımız vakit o güne imanlı, inançlı ama aklen, mantiken ümitli olarak başlamadık. 15 Eylül gü-nü birçok acı haberi bir arada aldık. Birincisi, 15 kişiye idam cezası verilmişti. Rahmetli babam bunların içerisindeydi. Rahetli Fatin Bey gibi bir akrabamız bunun içindeydi. Tanı-dığımız, bildiğimiz kimselerdi diğerleri de. Bu arada işittiği-miz bir başka haber idam cezalarının da önüne geçiyordu. Rahmetli babamın o gün kararlar okunurken duruşmaya çıkmadığı, bir intihar teşebbüsünde bulunduğu ve bakım al-tında tutulduğu idi.

O anda haber kaynağımız, devletin radyosunun bu konu-da yaptığı açıklamalardı. O vakit basının da istihbaratı resmi açıklamalardan çok farklı değildi.

Annem olayı duyar duymaz, hemen Millî Birlik Komite-si'ne ısrarlı telgraflar çekti. Böyle bir haber duymuş olduğu-nu bildiriyor, eşinin sağlık durumu hakkında bilgi istiyor, gi-dip kendisiyle görüşmek istiyor. Annemin bu yoldan teşeb-büslerine karşı resmî ya da gayrı resmî bize bir açıklama ulaşmadı. İyidir, kötüdür, şöyledir, böyledir diye bir bilgi ve-rilmedi.

Düşünüyorduk, acaba diyorduk, mevcut yönetim Adnan Menderes'i sehpaya çıkartmamaktan endişelenmiş, ama ha-yatta kalmasını da istemiyor, böyle bir mizansen mi tertip ediyor? İkinci bir ihtimal, acaba böyle bir mizansenle toplu-mun bu konuda göstereceği tepki mi ölçülmek isteniyor? Ya-ni bir tepki ile karşılaşılırsa kendileri için bir dönüş yolu mu arıyorlar?

Eğer böyle bir durum yoksa rahmetli babam, hangi mülâhaza ile bu karara varmıştır? Bunu yapmaktaki amacı nedir? Ne düşünmüştür?

Günümüzde bile yer yer “Acaba ilaç mı verildi, yoksa Menderes intihar mı etti?” soruları ileri sürülmekte. Bu tartışılacaktır. Ancak, burada üzerinde ısrarla durmak istediğim husus şu: Yirmi dört saat nöbetçi subay başında beklemiştir. Konuşma yasağı da olacak şekilde nöbet tutulmuştur. Menderes’in ilacı kendisinin aldığını düşünelim. İki saatte bir nöbetçi değişiyor. Nöbetçi değişirken uyandırıyorlar, “Sağlam aldım, sağlam verdim” diye devir teslim muamelesi yapıyor.

Varmak istediğim nokta şu: Eğer merhum babam o ilaçları almışsa bunun anlamı intihar girişimi olmayabilir. Merhum Menderes bir ölüm cezasının verilebileceğini ve bunu hiç vakit kaybetmeden uygulayabileceklerini düşünerek bir bakıma zaman kazanma, infazı geciktirmenin bir yolu olarak düşünmüştür.

Yoksa istediği kadar ilaç alsın. Saniyede insanı öldüren arsenik gibi bir zehir olmadıktan sonra bunun böyle bir netice doğurmayacağını herkes biliyor, o da bilir. Bu düşünülmüş olmalı. Bu konuda başka türlü bir yorum yapmak mümkün değil.

Bu haberi alır almaz aklıma gelen bazı sorulara hiçbir cevap bulamıyorduk, çünkü bize bilgi verilmiyordu. Bunun yanında sağlık durumu hakkında meçhuller içindeydik. Açıklanan idam cezalarının Millî Birlik Komitesi’nde onaylanıp onaylanmayacağı da belli değildi.

Uykusuz, endişeler içinde kıvrılan bir gece geçmeye başlamıştı. Biz bir yandan kendi acımızla yaşarken, bir yandan da idam cezasına çarptırılan yakınlarımızın ailelerine te-

sellı edecek sözler söylüyorduk. Onlar da bize mukabele ediyorlardı. Bu arada "Adnan Bey'in sağ çıkmayacağı bir badi-reden, yakınlarımızın başına gelecek olan, bizi çok fazla al-kadar etmez." şeklinde hakikaten göz yaşartıcı sözler işiti-yorduk.

15 idam kararının dördü mahkeme tarafından ittifakla verilmişti.
Bayar, Menderes, Zorlu ve Polatkan.

Tabii bir aile bu şartlar içerisinde hangi noktada olursa biz o noktadayız. Bu arada bir husus hemen gözümüze çarpıyor. 15 idam kararının dördü mahkeme tarafından ittifakla verilmişti. Bayar, Menderes, Zorlu ve Polatkan. Diğerleri oy çokluğu ile verildi. Gerekçeleri, bizim ne duyacak ne de ince-leyecek halimiz var.

O günlerde sokakta fısıltı gazetesinde elli-yüz kişinin idam edileceği haberleri çıkar, iştilirdi. Hatta İmralı'da daha fazla mezar kazıldığı da söylenmiş, basına da aksetmişti.

15 Eylül akşamı bu şekilde geçti. 16 Eylül sabahına gelip gazeteler elimize geçince can evinden vurulmuşa döndük. 15 Eylül'ü 16 Eylül'e bağlayan gece Zorlu ve Polatkan idam edilmişlerdi. Onlara ait resimler vardı ve rahmetli babamın kolunda serumla yatakta yatarken çekilmiş resmi ile sağlık durumuyla ilgili kısa bir-iki haber mevcuttu. Bu habere göre, Millî Birlik Komitesi Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idamlarını onaylamıştı. Bayar'inkini yaş haddini aştığından dolayı infaz etmiyorlardı. Komite, diğerlerinininkini de onaylamamış, müebbet hapse dönüştürmüştü.

"Rahmetli babamın kolunda serumla yatakta yatarken çekilmiş resmi ile sağlık durumuyla ilgili kısa bir-iki haber mevcuttu."

Zorlu yakın akrabamızdı, annemin teyzezadesinin koca-sıydı; bu ayrı bir acı. Büyük başarılarla imza atmış, çok büyük bir dışişleri bakanı olmuş ve henüz 50 yaşında bir insan.

Merhum Hasan Polatkan maliye bakanı, Menderes hükümetlerinde toplam olarak en fazla bakanlık yapmış bir vatanperver...

Gözüken odur ki eğer ayağa kalkarsa rahmetli babamın da gideceği yer darağacıdır. Yine bir gerçek vardır ortada; o anda muhtemelen hayattadır ve üzülmeye, dövünmeye vaktimiz yoktur. Son bir çırpınış içindeyiz, acaba ne yapabiliriz, diye. Birkaç aile dostu, rahmetli iki ağabeyim, ben, annem, daha ziyade dördümüz bir arada düşünmeye başladık.

27 Mayıs'tan itibaren rahmetli babamın hayatı kadar gururu, vakarı, izzet-i nefsi ve haysiyeti bizim için eşdeğerli olmuştur. Birini diğerinin önüne getirmedi. Kendisinin de böyle isteyeceğini bildiğimiz için bu şekilde düşünürdük. Ama o anda yağlı ilmik rahmetli babamın başında sallanmaktadır. Biz, onu kurtarmanın çok cılız ümitlerini tamamen kaybetmeden bir şey yapabilmek için çırpınıyoruz.

Bütün dünya bilmektedir ki bizim atacağımız adımı kimse rahmetli babama yormak noktasında değildir. Yani, biz bir tavassut rica edeceksek, bağışlanmasını isteyeceksek, bunun sorumluluğu doğrudan doğruya bize aittir. Hiç kimse böyle bir teşebbüsü Adnan Menderes'e bulaştırmak imkânına sahip değildir. Çünkü o insanla bizim zaten görüşmemiz mümkün değildir ve onda da kendisinin ne ölçüde yaşama emareleri gösterdiği bile belli değildir.

Ümit ümit ümit... Onun dışında olanların hiçbirinin önemi yoktu. 17 Eylül 1961'e kadar önemi yoktu. Çünkü babamın hayatı kurtulsaydı, ertesi gün biz bunları unutmaya hazırдық. 17 Eylül 1961'den sonra, babam idam edildikten sonra yine gerisinin önemi yoktu. O itibarla o sıkıntıları yaşadık-yaşamadık, biz bunlara herhangi bir değer vermedik. Aklımızda da tutmadık. Bu kadar seveni olan bir insanın, şartlar

ne olursa olsun, ailesi, çoluğu çocuğu sonuçta bir şeyler bulur, idare eder, bu işi götürür.

O sırada düşünüyoruz, görüşüyoruz, ne yapalım, diye. Millî Birlik Komitesi'ne müracaat etsek geri çevirecektir. Sağlığı konusunda bile bilgi vermeyen yer bize bu konuda kapısını kapatmış olacaktır.

O noktada aklımıza gelen 27 Mayıs sabahı, 27 Mayıs'ı yapmış olanların ilk iş olarak evine koştukları İsmet Paşa'ya gitmek ve İsmet Paşa'dan Millî Birlik Komitesi için, devlet başkanı için veya kendisinin münasip göreceği bir yer ve şekil içerisinde rahmetli babamın hayatının bağışlanması için kendisinden ricada bulunmaktır.

O anda yapacağımız hiçbir şey kendisine ait değildir. Aile olarak bize aittir ve bir ailenin kendi varlığını, kendi babasını, kendi eşini kurtarabilmek için nereye olursa olsun başvurmasının hiç kimse tarafından eleştirilmeyeceğini de o an konuştuk, düşündük ve şöyle bir karara vardık: Bir kere mutlaka annem, İsmet Paşa'ya gitmelidir ve küçük oğlunu, yani beni yanına almalıdır.

Annemle birlikte İnönü'nün evinin bulunduğu Ayten Sokak'a gittik. İnönü o vakitler, Çankaya'daki Pembe Köşk'te değil Anıtkabir'in yakınında bahçe içinde iki katlı bir evde oturuyordu.

Bizi sokak kapısında Mevhibe Hanımefendi karşıladı. İçeri girince İsmet Paşa'yı gördük. Mevhibe Hanım, annemin geldiğini kendisine bildirdi. O anı hiç unutmuyorum. Netice itibarıyla tarihin yakından ilgileneceği bir olayın tanığıyım, öne sürülebilecek çeşitli düşünceleri göz önüne alarak olayı objektif bir biçimde ortaya koyuyorum.

Göz göze geldiğimizde İsmet Paşa'da ve Mevhibe Hanım'da yapmacık bir hal görmedim. Bizi oturma odasına aldılar. Annem kısa bir şekilde ziyaret sebebimizi söyledi, ba-

bamın hayatının kurtarılabilmesi için tavassutunu kendisinden rica etmeye geldiğimizi ifade etti.

İsmet Paşa şöyle dedi: “Şimdi oradan geliyorum. Çılgın vaziyetler. Çıldırmış vaziyetler.”

Bu sözlerle kimlerin kastedildiğini sormadık. Onun için İsmet Paşa’nın nereden geldiğini, kimlerle konuştuğunu bilmiyorum. Paşa, “Çılgın vaziyetler” derken, “Söz dinlemiyorlar” ifadesini de kullandı.

O sırada ben yüzüne baktığım vakit İsmet Paşa’nın göz pınarlarının kuru olmadığını gördüm. O sırada neler düşündüğünü bizler açısından söylemek mümkün değildir.

O gün İsmet Paşa’nın anneme söylediklerini kelime kelime tekrarlayamam, ancak, anlam olarak ifade ediyorum. Paşa, şöyle diyordu:

“Hakkındaki karar ne olursa olsun, geriye kendisini ve ailesini ilzam edecek bir şey kalmayacaktır.”

Anladığım şuydu: Menderes asılsın veya asılmasın, akıbet ne olursa olsun, kendisi de ailesi de mahcup olacak bir durumla karşı karşıya değildir. Her zaman başları dik, alınları açık olacak noktadadırlar.

İsmet Paşa bu sözleriyle bize hem kurtuluş ümidinin çok fazla olmadığını belirtmek istiyor, hem de Menderes hakkında suçlayıcı, itham edici düşünceleri taşımadığını, ailesine bu vesile ile ifade ediyordu. Ne olursa olsun, böyle bir noktada söylenmiş olan sözlerin bir ağırlığı, bir beşerî yönü vardır. Söyleyen zatın konuyla ilgili olan düşüncelerini yansıtmak bakımından da önemi vardır.

Görüşmeden sonra kalktık, İsmet Paşa eşiyle birlikte annemi ve beni yolcu etti. Biz evimize döndük.

Bu arada bir noktayı da eksik bırakmayayım. Annem, o zaman CMP lideri olan Osman Bölükbaşı ile de bir telefon konuşması yaptı. Gününü tam hatırlayamıyorum. 15 Eylül ya

da 16 Eylül olabilir. Bu telefon konuşması bize zor gelen, bizi düşündüren bir konuşma olmamıştı. Sayın Bölükbaşı'nın Yuvarlak Masa toplantısına gitmediğini, "Bunlar orada bize idamları kabul ettirmek isteyecekler." dediğini biliyorduk. Sayın Bölükbaşı, olaydan duyduğu üzüntüyü söylerken an-neme elinden geleni yapacağını çok samimi bir şekilde bildirdi.

"Biz o kritik saatlerde rahmetli babamın sağlığının düzelmesi, hayatının kurtulması için dua ediyorduk. Hakkındaki ölüm kararının değişmesi, bir mucize olması için dua ediyorduk."

Yapabileceğimiz tek şey beklemek ve dua etmektir. Bu, tarifi imkânsız bir bekleyiştir.

27 Mayıs sabahı gelişmeleri haber aldığımız andan itibaren yangın gibi içlerimizi tutuşturan bu bekleyiş 15 Eylül'den sonra çok daha kritik noktaya gelmiş oluyordu. Fevkalade tezatlı, hazin ve hiçbir kimse için hiçbir devirde kendisine iftihar kabul edemeyeceği bir durum o anda ortaya çıkmıştı.

Bizim bu şartlar içerisindeki bekleyişimiz 17 Eylül günü radyodaki 19.00 haber bültenine kadar sürdü. Ondan önce, gelen-giden “Belki teşebbüsler olacaktır, gecikmiş olmasında belki bir hikmet vardır, belki bir sebep vardır. Bu kadar da insafsız olamazlar. İnşallah Allah yine kendisini koruyacaktır.” diyordu. Bu teselli edici sözleri söyleyen birçok insanla göz göze geldiğimiz vakit acı gerçek bir anda bütün burukluğuyla ortaya çıkıyor, gözyaşlarımızı tutamıyorduk.

18 Eylül 1961 tarihli medyada idam kararı böyle verildi.

19.00 haber bülteninde, ilk günden beri korktuğumuz akıbetin rahmetli babamın başına geldiğini öğrendik. On yıl Türkiye Cumhuriyeti başvekilliği yapmış, milyonların sevgili-si haline gelmiş, on beş ay her türlü çileye uğratılmış, adeta bir mum gibi eritilmiş Adnan Menderes idam edilmişti. Res-

mî tebliğ, Türkiye radyoları aracılığıyla bu haberi bütün vatan sathına ve bütün dünyaya duyuruyordu.

O anda gördük ki bir acıyı beklemek, o acıyı görmekten çok farklı imiş. Beklemiş olsak da olmasak da o acı gelmişti. Beklemiş olsak da olmasak da o acı bütün kavuruculuğuyla üzerimize çökmüştü.

Bütün bu olumsuz şartlara rağmen ümit hiçbir zaman bitmiyor. İçimizde en ümitsiz olarak annemi görüyorum. Kulağımız radyoda. 19.00 haberlerinde “Adnan Menderes’in cezası infaz edildi.” haberini almak bizim için an meselesi. 18.59’a kadar bu acı gerçeğe o kadar yakinken, yani buna rağmen radyodan infaz haberini alınca, sanki hiç 27 Mayıs olmamış, idam cezası verilmemiş gibi bu acı haber bizi öylesine hazırlıksız yakaladı. Menderes’in ölüp ölmemesi değil, ama idam edilmesi milyonlarca insan için, hele onu yakından tanıyanlar, ailesi için kabul edilecek bir olay değildi. Ölümü akıllara sığmıyor. Belki bir saniye, belki bir dakika, belki o kadar da değil, ama belki bir asır, on asır kadar uzun sanki, bir sessizlik oldu. Ev çok kalabalık, ardından herkes feryat fiğan, gözyaşları dökmeye başladı. Ben çok az ağlayabildim. O sırada ben ve iki ağabeyim evin ayrı ayrı yerlerinde duruyoruz; aynı anda sözleşmiş gibi koşup anneme sarıldık, ağlamaya başladık. Katlanılabılır bir acı değildi. Belki o anda hem onu teselli etmek, bir bakıma da rahmetli babamdan bize kalmış en mukaddes ve en büyük hatırayı hiç olmazsa koruyabilmek kaygısı hepimizi anneme doğru çekip götürmüştü.

O sırada, ağabeylerimden birisi mi, bir misafir mi, onu bilmiyorum, “Cenazeleri istemek gerekir.” dedi. O bizi bir anda tekrar saat yedide terk ettiğimiz dünyaya geri getirdi. Yüksel ağabeyim annem adına bir telgraf yazdı, kendisine

okudu ve Kenan Yılmaz'ın oğlu Özer Yılmaz telgrafı göndermek üzere evden çıktı.

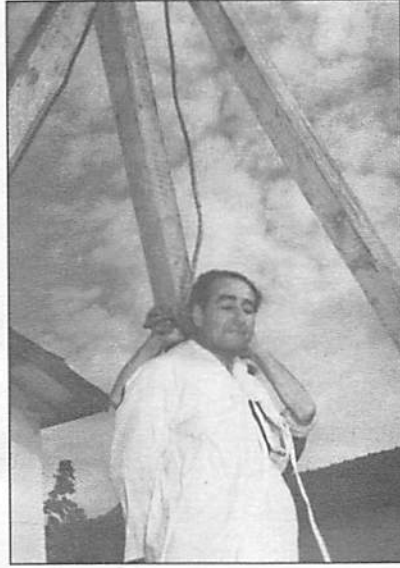
Antalya milletvekili rahmetli Kenan Akmanlar'ın oğlu doktordu. O sırada bizim evde bulunuyordu. Annemin ıstırabı o kadar büyüktü ki müdahalemize rağmen hekimliğinin gereğini düşünerek hemen kendine bir iğne yaptı. Derin acımızın içindeyken bizi teselliye gelenler arka arkaya kapının zilini çalmaya başladılar. Kendimizi ne kadar toparlayabiliysek o kadar toparladık ve hemen yapmamız gereken işi yaptık. Rahmetli babamın naşı bize verilmeliydi.

Geleniyle gideniyle, bizi teselli eden ziyaretçilerle o andan itibaren kapıldığımız bir gözyaşı seliydi. 17 Eylül hemen Türkiye'nin her yeri için güzel bir sonbahar günüdür. Sabah her insanın kalkıp penceresini açtığında gönlünü yaşama sevinciyle dolduracağı bir gündür. Günlerden de pazardı. Sonra öğrendik ki infaz öğle vakti yapılmış.

Aslında idam öğle vakti gerçekleştirilmiş. Üstelik avukatların, "İnfazda biz de bulunalım." diye müracaatları var, ama bu müracaatlarının hiçbirisine bakılmamış.

Her ne olursa olsun bizim aklımız, zihnimiz sadece bir yere takılıydı. Babamın yaşamasına, hayatını devam ettirebilmesine, kısaca idam edilmemesine odaklanmıştık. Ne yiyip ne içtiğimizi, başımıza hangi sıkıntı ve zorluğun geldiğini düşünemez haldeydik. Gözümüzde babamızın kurtulmasının dışında birçok şey anlamını kaybetmiş, adeta silinmişti.

Her insanın, herkesin kendine ait inançları vardır. O inancı kendisi için söz konusudur. Allah'ın takdiri böyle imiş... Allah'ın takdiri böyle imiş derken öyle zannediyorum ki, zaten kendisi mağdur ve mazlum olan bu güzel millete bir de mağdur ve mazlum bir başvekil... Bu görülecekmiş.

"Esasen ortada ne bir mahkeme vardı, ne bir karar, ne de bir ceza. Ortada bir büyük cinayet vardı. İnfazın seçildiği gün ve saat adeta bunun bir cinayet olduğunu bir kere daha vurguluyordu. Adnan Menderes Yassıada'dan alındığı hücumbotla İmralı'ya getirilmiş ve orada öldürülmüştü."

Bizim inancımız, bu dünyada çekilen her sıkıntı asıl gerçek âlemde o insanın, o kulun Cenab-ı Hakk tarafından af ve mağfiretine vesile olacaktır. Bizim inancımız budur. Yine bizim inancımız budur ki mazlum ve şehit olarak gitmiştir. Bitip tükenmek bilmeyen o acı karşısında bize tahammül gücü veren buydu.

Ne siyaset içerisinde, ne devlet adamlığında, ne de hayatının herhangi bir döneminde değil idamı, çok hafif bile sayılabilecek bir cezaya müstahak olacak, kanunda yazılan bir suça hak kazanmış, buna layık olmuş bir insan değildi. Hayat çizgisi, mizacı ve her şeyiyle gördüğümüz, bildiğimiz ve inandığımız budur.

Bir başvekili darağacına götürmek, Türkiye Cumhuriyeti devletine de, Türk milletine de hiçbir şey kazandırmamış,

ama onun arkasından görünür görünmez birçok tesiriyle çok ciddi bunalımları, sıkıntıları -sevenlerinin çektiği büyük acıyı da bunun dışında tutarak söylüyorum- devletimizin, milletimizin, cemiyetimizin başına musallat etmiştir.

Evet, 17 Eylül akşamı koktuğumuz akıbetin rahmetli babamın başına gediğini duyduğumuz andan itibaren Allah'ın bize vereceği onur, ortaya çıkacak şartlar ve imkânlar içerisinde rahmetli babamın hatırasını aziz ve taze tutmak için sarf edilecekti. Artık onun kaybından sonra bizim aile olarak karşılaşılabileceğimiz sıkıntıların da çok açıkça söyleyeyim hiçbir önemi de kalmamış oluyordu.

"Bir başvekili darağacına götürmek, ülkemize de, milletimize de çok şeyler kaybettirdi."

Bize gelenler oldu. "Üzülmeyin, merak etmeyin, kesinlikle ölüm cezası çıkmayacak bu mahkemelerden" diye. O vakit annemin verdiği cevabı çok iyi hatırlıyorum. Dedi ki: "Şöyle veya böyle, zaten bizim yapabileceğimiz bir şey yok, Allah'a dua etmekten başka. Ama ben sizin söylediğiniz gibi görmüyorum. Bütün gidişat bunun tersini gösteriyor. Bir an için bizleri avutmaya kalkmayın. Bu güzel bir şey değildir."

Gelenler kötü niyetle gelmiyorlardı. Onlar da bizim gibi içi yanmış, aman bir şey olmasın temennisi içindeydiler. Ama tabii ki Türkiye'nin manzarası bana göre, o gün, hemen hemen herkesin kara kara düşündüğü, çok büyük bir tedirginlik içerisinde beklediği ve şöyle tek kelime ile ifade edilecek olursa KARA GÜNLERDİ.

Sonra öğrendik ki, idamı geciktirin, şeklinde girişimler olmuş. Bir an önce İmralı'ya götürülim, demişler. Bir müdahale olur diye götürüldüğü hücumkota bile sehpa kurulmuş. Açılan telefonlara daha infaz olmadan, "Efendim infaz yapıldı." denilmiş. Tabii ki takdirle yazılan tedbirle bozulmaz.

Sonradan duyduk ki günlük güneşlik 17 Eylül günü infazı takiben bir fırtına, toz duman ve arkasından hiç beklenmeyen bir yağmur. Daha rahmetli babam darağacından alınmadan hemen hemen İmralı Adası'nın o bölgesine isabet edecek şekilde yağmur geçmiş. O yağmur, bize göre onu sevenlerin tuttuğu mateme semanın ilk iştirakidir.

SON SÖZLER

Babanız idamın hemen öncesinde size ve millete bir vasiyette bulunmuş muydu? Bir mesaj gönderme, bir mektup yazma imkânı verilmiş miydi?

Ne önce ne sonra kendi el yazısıyla yazılmış bir mektubu yok bize. Bunun dışında vasiyeti veya son sözü niteliği taşıyacak herhangi bir belge de ulaştırılmadı.

17 Eylül'ü takip eden gün kapımız çalındı. Türk Ceza Kanunu'nda madde varmış, idam edilenin hüküm özeti evinin kapısına da asılmış. Polis memuru üzüntülü bir ifade ile bunu yapmaya mecbur olduğunu söyledi. Eş, dost, orada bulunanlar itiraz edecek oldular, biz itiraz edecek olduk, ama bu sırada annemin müdahalesini hatırlıyorum. Dedi ki: "Adnan gittikten sonra neyin üzerinde duruyorsunuz? Herhalde sebep olanlar şan ve şöhret kazandıklarını zannediyorlar, bununla da pekiştirecekler. Bırakın, dokunmayın."

Hüküm özetinin bir hafta kadar kapıda kalması gerekirmiş. Ragıp Karaosmanoğlu, bizi ziyarete geldiğinde o kâğıdın orada durmasını içine sindirememiş, çekmiş almış. Bu kâğıt,

benim rahmetli babamla ilgili olarak muhafaza ettiğim belgeler arasında bulunuyor.

Elim hadiseden bir süre sonra ben okula başlamıştım. Saat 16.00-17.30 eve dönerdim. Ne zaman eve gelsem dolu idi. Adeta teselli kervanı gibi insanlar gelip gidiyordu. Gördüm ki Menderes'i seven insanlar, kendilerine analarından, babalarından bile yakın bir insanı kaybetmenin üzüntüsü içindeler. İnsanlar "Ben anamı gömdüm, ben babamı gömdüm, ama ağlamadım. Bak görüyorsun, Adnan Menderes için ağlıyorum." demişlerdir.

Zaman içerisinde gelen giden devam ettikçe 27 Mayıs'ı takip eden ilk günlerde arayamamış, belki bazı şeylerden çekinmiş bazı tanıdıklar, yakınlar da o vesileyle geldiler. Yolda, sokakta görünce bize sarılan, bir şeyler yapabilmek için çırpan insanlar ise rahmetli babamın başbakanlığı zamanında tanıdığımız, gördüğümüz insanlar değildi.

Nereden bakarsanız bakın, yaşananlar çok ağır bir olay, çok büyük bir acıdır. Üzerinden bunca yıl geçmiş, ne zaman dışarı çıksam, her gün en az üç-beş kişi yaşlı veya genç, ya "Ben o dönemi hatırlıyorum." veya "Ben annemden, babamdan, dedemden işittim." deyip yakınlık, ilgi gösteren insanlarla karşılaşıyorum.

Hele hele o dönemleri hatırlayanların, yaşamış olanların hepsinin de gözü yaşlıdır.

Evet, acılı günlerimizde yüzlerce, binlerce insan bizi teselli etmek, acımızı paylaşmak için yarıştı. Bunlar arasında bizi duygulandıran pek çok olayla karşılaştık. Bunları hatırlarken sadece ülkemizden değil, dışarıdan da örnek hadiselerle şahit olduk. Örneğin İngiliz Baily ailesinin telgrafının da bizim için çok değerli olduğunu ifade etmek isterim.

Adnan Menderes'in Londra'da meydana gelen uçak kazasından kurtuluşu 27 Şubat 1959 tarihli Kim dergisinde böyle kapağa taşındı.

1959 Londra uçak kazasında, rahmetli babam, düşen uçağın içinden çıkmış, kaza yerinin hemen yakınındaki bir çiftliğin sahipleri olan Baily ailesine bir süre misafir olmuştu. Orada bu aile babama çok candan ilgi göstermiş, ilk yardımda bulunmuş, çay ikram etmişti.

Baily ailesi 1959 yazında İstanbul'a geldi. Bizim misafiri-miz oldu. İnfazdan önce çekilen fakat her nasılsa bize geç ulaşan telgraflarında Baily ailesi, "Vakit geç olmasına rağmen, bir buçuk yıl önceki uçak kazasında olduğu gibi bir mucizeyi bekliyoruz ve Allah'a bunun için dua ediyoruz." diyorlardı.

O tarihten itibaren zaman zaman işittiğimiz bir sözü ve bir soruyu da bu vesileyle cevaplamış olayım. Denilen şuydu:

Uçak kazasında keşke hayatı kurtulmasaydı. Bir ikincisi ise, nasıl dayandınız bu acıya?

Rahmetli annem, babamın vefatının ardından otuz üç-otuz dört sene daha yaşadı. Bir gün gözyaşının kuruduğunu görmedim. Bu kadar büyük bir kayıp ve acı varken zaten öbür tarafı bizi ilgilendirmiyor. Olsa bile, o büyük acının tril-yonda bir bile telafisi olması mümkün değil.

Menderes'in uçak kazasında kurtuluşu
Hürriyet gazetesinde böyle verilmişti.

MENDERES AİLESİNDEN ÖRNEK DURUŞ

Menderes ailesi olarak her zaman örnek bir duruş sergilediniz.

Allah'a çok şükür elimizden geleni yapmaya çalıştık. Biz her zaman, Türkiye bizden büyüktür, diye düşündük. Babam hayatta olsa bizden ne isterdi, diye düşünüp ona göre hareket ettik.

Bu duruş diğer mağdur ve mazlum aileler, yani gerek Hasan Polatkan'ın gerek Fatin Rüştü Zorlu'nun ailesi, Demokrat Parti'nin bakanları veya milletvekillerinin aileleri, hatta parti ile bağlantısı olan bütün aileler için de örnek teşkil etti. Bu konuda ne söylemek istersiniz?

Sanıyorum ki ortak değerlerden çıkmış, ortak durumlarından çıkmış ortak davranışlar söz konusu burada. Onun için bu konuda çok farklı bir yorumun ve yaklaşımın olabileceğini zannetmiyorum.

Örneklik teşkil etmesi açısından bazı detaylara dair örnekler verebilir misiniz? Mesela annenizin onca sıkıntı, baskı ve haksızlığa rağmen, eşi idam edilmesine rağmen devletimize ve ülkeye asla kötü kanaat beslemediğine dair bilgiler var.

Evet, hakikaten annem hayattayken ne zaman İstiklâl Marşı marş olarak veya şiir olarak okunsa, Türk bayrağı görse, hatta televizyonda askerî resmi geçitle karşılaştıysa hemen gözleri yaşardı. Rahmetli annem ne zaman İstiklâl Marşı'nın "Etmesin tek beni vatanımdan cüda" dizesini duysa gözyaşlarını tutamazdı. Zaman zaman, onun üzülmesini istemediğim için kendisine "Bu tavrın biraz fazla olmuyor mu anne?" dediğim vakit bana "Oğlum siz işgal görmediniz." diye cevap verirdi. İstanbul'un işgalini, İzmir'in işgalini yaşamışlar. O günleri, İzmir'in kurtuluşunu sık sık kendinden dinlemiştir. O günleri yaşayan insanların belli olaylar, görüntüler karşısında oluşturdukları tepkiler tabii çok daha yoğun, çok daha derin olabiliyordu.

"Biz hiçbir zaman devlete, millete, vatana küsmedik. Çünkü bu kutsal değerlere asla küsülmez; bunlar için var olunur, çalışılır, sorumluluk taşınır."

Elma ağacının dibine elma, armut ağacının dibine armut düşüyor. Ne öğrendiysek biz de oyuz. Başka türlü olamazdı zaten. Milyonlarla birlikte biz bu acıyı paylaştık. 47 sene sonra hâlâ devam ettiğine göre bu durumun o günlerde ne kadar yoğun yaşandığını takdir edebilirsiniz.

Evet, acı büyüktü, kayıp büyüktü. Acılar paylaştıkça azalmaz, ama paylaştıkça paylaşılanların tahammül gücü artar.

Bakın halkımızın ne kadar güzel bir âdeti var. Bir evden bir cenaze çıksa, hep birlikte oraya gidilir, belli bir süre yalnız bırakılmaz. Bunca yıldır milletimizle ortak hassasiyet içerisinde olduk. Her vakit büyük bir alâka, muhabbet, hasret, kadirşinastık deryası içerisinde bulunduk. Bunların da insan ruhunda şifa husule getirecek etkileri var.

Bu açıklamalarınız ve ifadelerinizle bazı taşlar yerli yerine oturuyor. Normal şartlar altında büyük bir sıkıntıya maruz bırakılan bir kişi, zamanı gelip o sıkıntı ve haksızlığın sebebi olan kişiden öyle veya böyle, bir şekilde misilleme yapabilmeyi arzu eder. Böyle bir şey gerçekleşince de bu durum bir nevi "rövanş" olarak görülür. Fakat sizin yaklaşımınız bu alışıldık tepkiden ve yaklaşımdan çok farklı. 27 Mayıs ihtilâlinin ardından ilk seçimde olsun, sonraki dönemlerde olsun halkımızın büyük oranlarda Demokrat Parti çizgisindeki partilere büyük teveccüh göstermesini bir tür "rövanş alma" olarak değil, bu ihtilâlle açılan yaraları, ıstırapları paylaşma, hakkı yerine ikame etme çabası olarak değerlendiriyorsunuz. Hatta aynı yaklaşımı 17 Eylül 1990 yılında, Adnan Menderes'in naaşının Yassıada'dan İstanbul'daki kabrine taşınması açısından da sergilemektesiniz. Aynı şekilde bu gelişmeyi yine bir rövanş olarak değil, insanımızın Adnan Menderes'e olan sevgisi, saygısı ve bağlılığının bir yansıması olarak değerlendiriyorsunuz. Acaba bu tespitimde bir yanlışlık var mı?

"15 Eylül 1990 yılında Truva feribotuyla gittik. Naaşları aldık, İstanbul'daki anıtmazara getirdik."

Hayır. Benim düşüncelerimi çok berrak bir şekilde özetlemiş oldunuz. Teşekkür ediyorum. 27 Mayıs'tan sonra kaç seçim yaşadık. Ardından 17 Eylül 1990'da devlet töreniyle naaşların nakli, onlarca yıldır devam eden milletimizin muhabbeti, hasreti, kadirşinaslığı gerçekleri ortaya çıkarmıştır. Önemli olan da bu idi. Adnan Menderes'in idealleri yaşamıştır. Başlattığı birçok işi, taşıdığı pek çok ideali Türkiye'de devam ettirme imkânı doğmuştur. Belki etmeyenler de vardır.

27 Mayıs ihtilâlinin ardından Adnan Menderes'in idamıyla sonuçlanan on beş aylık dönemin öncesindeki on yıllık süreç Türk tarihinden silinip atılamamıştır. Mevcudiyeti ve tesirleri devam etmiştir. Çok rahatlıkla söyleyebilirim ki dünya durdukça Türkiye duracak, Türkiye durdukça mutlaka 1950-1960 yılları arasındaki dönem, Demokrat Parti hükümeti ve Başbakan Adnan Menderes hep olumlu duygularla ve takdirle anılacaktır.

*Adnan Menderes'in kabri İmrâlı'da bulunduğu süre içinde ka-
bir ziyareti için gittiniz mi?*

Hayır gitmedik. Sadece bir kez gittim. O da kabrin nakil işlemleri öncesi 15 Eylül 1990 yılında Truva feribotuyla gittik. Naaşları aldık, İstanbul'daki anıtmezaraya getirdik. Bu zamana kadar da her fırsatta "İmralı'da kalmamalıdır. Devlet töreniyle taşınmalıdır." dedik. "Gidersek bu bir alışkanlık olur, orada da kalırlar." düşüncesi bizde hâkimdi. Bundan dolayı da hiç gitmedik. Ama oraya hiç gitmesek de fatihalarımızı gönderdik.

ÖZEL SORULAR ÖZEL CEVAPLAR

Efendim, buraya kadar çok önemli ve birbirinden değerli anılarınızı, yorumlarınızı paylaştınız. Son olarak, belki biraz magazin sayılabilecek bazı sorular yöneltmek istiyorum.

Tabi tabi, her türlü soruyu çekinmeden sorabilirsiniz.

Menderes ailesiyle ilgili tesadüf olarak nitelenemeyecek, mutlaka bir manası ve perde arkası olabileceğini düşündüğüm bazı noktalar var. Örneğin sizin isminiz. Acaba babanız size Aydın ismini verirken doğup büyüdüğü Aydın ilimize olan sevgisi etkili olmuş muydu?

Evet, aynen dediğiniz gibi, ismimin konulmasında babamın Aydın'a olan sevgisinin büyük rol oynadığını annemden işitmiştim. Hatta kendisinin de bu yönde bir isteği olduğunu söylemişti. "Ben de senin isminin Aydın vilayeti dolayısıyla, babanın Aydın'lı oluşu dolayısıyla, asıl ocağımızın orada olması sebebiyle isminin Aydın olmasını ben de çok istedim." demişti.

Aynı şekilde iki ağabeyinizin isimleri, yani Mutlu ve Yüksel isimlerinin konulmasında da bu kelimelerin taşıdığı anlamlar ve o dönemde yaşanan hadiselerin payı var mıydı?

Evet, vardı. Bir kere her iki isim yeni isimlerdir. Özellikle Mutlu ismi, hâlâ çok fazla kullanılmayan, ama çok da güzel bir isimdir. Yüksel ismi yükselmeyi çağrıştırıyor. Mutlu ismi mesut olmayı çağrıştırıyor. Aydın hem Aydın ilini, hem aydınlık olma anlamını çağrıştırıyor.

Bir diğer dikkatimizi çeken ve sormak istediğimiz husus, sizin belli yerlerde ve konumlarda mesleğinizin "çiftçilik" olduğunu söylemeniz. Acaba böyle ifade etmenizin özel bir sebebi var mı?

Ben para kazanmadığım veya başka iş yapmadığımdan dolayı çiftçilik yapmadım. Amacım rahmetli babamın ocağını tütürmektir. Elimizdeki imkânlar çerçevesinde, günümüze kadar yerine getirmeye çalıştık. Bundan dolayı da memnunuz. Aynı zamanda ben toprağı, tabiatı, toprakla meşgul olmayı çok severim. Belki garip gelir ama bitkilerle konuşmak çok hoşuma gider. Çünkü onlar güzelleşerek veya boyunlarını bükerek, renklerini değiştirerek size ihtiyaçlarını birer birer anlatırlar.

Bütün bunlarla bir araya gelince, ben kendimi en çok babamın doğup yetiştiğı topraklarda, bir mahsulün hasadında veya bir mahsul ekerken, onu yetiştirmeye çalışırken, traktör üzerinde en bahtiyar ve en mesut hissettiğim anlar olmuştur.

Hatta yaşamış olduğum kazadan sonra çok uzun bir süre Aydın'a gidememiştım. Sonra 2001 yılında gittik. Sabah kalktığım vakit eşim "Senin bu kadar rahat ve güzel bir uyku uyuduğunu hiç görmemiştım. Yüzün bebek yüzü gibiydi, huzurluydu." demişti. Tabii buna ben de çok sevinmişim.

Daha öncelerden de Aydın'daki çiftliğe gittiğimde, oradaki çamların, selvilerin, söğütlerin rüzgârla çıkan seslerini dinlemek; havaya kalkacak ufacık bir toz zerresini bile koklamak, çevredeki herhangi bir şeyi babamdan kalmış bir hatıra gibi okşamak bana hep farklı duygular yaşatmıştır.

Ayrıca oraları tabiat olarak da çok güzel yerlerdir. Hele senenin bazı dönemleri, Eylül ayının sonlarına doğru bütün ovaların pamuktan zümrüt gibi yemyeşil olduğu, kısa bir süre sonra, "Yeşilliğin üzerine kar mı yağdı?" diye sorduracak kadar yeşilliğin üzerinde açmış pamuklar görenleri hayran bırakırdı.

Hele hele babamın kabri henüz İmralı'dayken, bizim için Aydın ve oradaki çiftliğimizin bulunduğu muhit Adnan Menderes'in bir nevi manevî mekânı gibiydi. Oradaki her şeyde onun bir anısı olabilirdi. Ayrıca Çakırbeyli'deki yaşlılardan, köylülerden anılar dinleyince içimiz Adnan Menderes'le dolardı.

Efendim, büyük bir incelik gösterip değerli görüş ve anılarınızı paylaştığınız için tekrar teşekkür ediyorum.

ADNAN MENDERES

Aydın Menderes Babasını Anlatıyor

04.08.1960

Aydın'ım,

Arasıra mektuplarını alıyor, pek seviniyorum. Ben de sana işte doğrudan yazıyorum. Annene yazdıklarımı kim bilir kaç defa okuyorsundur. Metin, sabırlı ol. Derslerine çalış. Sınıfta sakın kalmayasın. Seni, sizleri ne kadar özlediğimi bilemezsin. Annenin mektupları bana şifa. Sen de arada yaz. Seni ne kadar sevdiğimi bilirsin. İşte o sevgi ile seni kucaklar, binlerce binlerce öperim, gözümün nuru evladım.

Adnan Menderes'ten oğlu Aydın'a Yassıada'dan gönderdiği ilk ve son mektup.

Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Millete Tebliği

6.00 YTL

www.nesilyayinlari.com